

Klaudia
Links

Dünyanı
fəth edən
azərbaycanlı
gözəl

» sahifə 6

Qan
Turalı

“Həyatı
köçürtməyin
cansıxıcı
detalları”

» sahifə 18

İvo
Andriçin
“körpülər”i

» sahifə 22

18 sentyabr Milli Musiqi Günüdür

Musiqimizin qoşa qanadı

» sahifə 8

Tahir
Əmiraslanov
və Ağakərim
Şamidzadə
“Atalar və
oğullar”
layihəsində

» sahifə 12-13

Həmişə
rahatlıq
axtaran
narahat
kişi -
Jan Qaben

» sahifə 24

ANONS

*Avrasiya Yazarlar
Birliyinin baş direktoru
Yaqub Öməröglü
Tərcümə Mərkəzində*

» sahifə 3

*“Tərcümə Mərkəzinin
kitabları” seriyasından
daha iki kitab*

» sahifə 3

*Bakıda IV Beynəlxalq
Kitab Sərgi-Yarmarkası
keçirilir*

» sahifə 4

Dövlətin müəllimi

» sahifə 5

*Qurban Pirimovun
sənət məktəbi*

» sahifə 9

Leninin arzusu

» sahifə 11

*Əhməd Ağaoğlunun
dostları*

» sahifə 15

*Mark Tvenin “intervü
alanla söhbət”i*

» sahifə 19

*Velosiped və avtomobil
necə yarandı?*

» sahifə 20

*Oxunması vacib
10 yasaq kitab*

» sahifə 23

*Məşhur yazıçının sevgi
məktubu*

» sahifə 23

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Kürdəmir rayonuna səfər edib.

Dövlətimizin başçısı əvvəlcə rayon mərkəzində Heydər Əliyev adına parkda Ümummilli liderin abidəsini ziyarət etdi, önünə gül dəstəsi qoyub.

Kürdəmir rayon icra hakimiyyətinin başçısı Ceyhun Cəfərov Prezident İlham Əliyevə Ulu öndərin adını daşıyan parkda aparılan abadlıq-quruculuq işləri barədə məlumat verdi. Bildirildi ki, bu parkdakı fəvvarə yenidən tikilib, burada oturmaqalar quraşdırılıb, yaşıllıq işləri görülüb. Parkda istər rayon sakinləri, istərsə də qonaqların mənalı istirahəti üçün bütün şərait yaradılıb.

***

Prezident İlham Əliyev Kürdəmirə səfəri çərçivəsində Möhbət Əzimov adına Atakişili kənd tam orta məktəbinin binasının açılışında iştirak etdi.

Prezident İlham Əliyevin ölkəmizdə təhsilin inkişafına göstərdiyi diqqət və qayğı sayəsində bu sahədə tamamilə yeni və keyfiyyətli mərhələ başlayıb. Ölkədə müasir məktəb binaları, yeni tədris korpusları inşa olunur, mövcud təhsil müəssisələri isə günün tələbləri səviyyəsində yenidən qurulur. Bu proses təkcə paytaxtla məhdudlaşmayıb, bütün bölgələri əhatə edib.

Yeni məktəb binalarının inşası və onların maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi istiqamətində görülən mühüm işlər şübhəsiz ki, müəllimlərin iş, şagirdlərin isə təhsil almaq şəraitini yaxşılaşdırmaq baxımından çox mühüm addımlardandır. Təhsil sahəsində görülən bütün bu işlər Azərbaycanda insan kapitalının daha da inkişaf etdirilməsi məqsədinə xidmət edir, dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən biridir. Möhbət Əzimov adına Kürdəmir rayon Atakişili kənd tam orta məktəbinin binasının inşası bunu bir daha aydın göstərir. Regionlarda bu cür məktəb binalarının yaradılması həm də ölkəmizdə həyata keçirilən sosialyönümlü siyasətin uğurla davam etdiyini göstərir.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Mövlud Abdullayev, Fevziyyə, Nəringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fəda, Rəbiqə Nazımqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.

Tiraj: 1250. Sifariş: 3017

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74

Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Azərbaycan Prezidenti Kürdəmirə səfər edib

Dövlət başçısı məktəb binasının rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi, yaradılan şəraitlə tanış oldu.

Təhsil naziri Mikayıl Cəbbarov məlumat verdi ki, 624 şagird yerlik bu məktəb nazirliyin sifarişində inşa olunub. İnşaat işlərinə 2014-cü ilin oktyabr ayında başlanılıb və işlərin keyfiyyətlə, həmçinin qısa müddət ərzində yekunlaşdırılması üçün bütün zəruri addımlar atılıb. Ümumi sahəsi 2 min kvadratmetrə yaxın olan binanın birinci mərtəbəsində Ümummilli lider Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin Kürdəmir rayonuna səfərlərini əks etdirən fotoqrafiyalar yaradılıb. Məktəbin ərazisində idman meydançası salınıb. Üç mərtəbədən ibarət bina 53 otaqdan, o cümlədən 26 sinif otağından, linqafon, hərbi, kompyuter otaqlarından, hər biri 2 ədəd olmaqla kimya, fizika, biologiya fənn kabinetlərindən, idman zalından və 156 yerlik yeməxanadan ibarətdir. Məktəbin 96 yerlik akt zalında müxtəlif tədbirlər keçirmək mümkündür.

Dövlət başçısı təhsilin yüksək səviyyədə aparılması üçün tapşırıq və tövsiyələr verdi.

***

Prezident İlham Əliyev Kürdəmirə Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə inşa olunan 100 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak etdi.

Dövlətimizin başçısı əvvəlcə binanın rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Məlumat verildi ki, binanın inşasına 2014-cü ilin mayında başlanılıb. İkimərtəbəli binanın foyesində Ümummilli lider Heydər Əliyevin və Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyat və fəaliyyətini əks etdirən fotoqrafiyalar yaradılıb. Burada geyinib-soyunma, oyun, yataq, kompyuter otaqları, idman, musiqi və gimnastika zalları fəaliyyət göstərəcək. Bundan başqa, binada tibb və müəllimlər otaqları da var. Körpələr evi-uşaq bağçasında 30 nəfər pedaqoji işçi çalışacaq.

Bir sözlə, binada uşaqların gələcəyin sağlam vətəndaşı kimi yetişmələri üçün hərtərəfli şərait yaradılıb.

Burada qruplar yaradılarkən müasir təlim-təربiyə qaydaları rəhbər tutulub. Uşaqların istirahəti və əyləncəsi üçün geniş imkanlar açılıb. Təhsil ocağındakı bütün otaqlar lazımı avadanlıqla təchiz edilib. Burada balacaların intellektual, fiziki və əqli inkişafı, onların istedad və qabiliyyətlərinin üzə çıxması, sağlamlıqlarının qorunması, insanlarla ünsiyyətinin qurulması diqqət mərkəzində saxlanacaq.

Bağçanın ərazisində dekorativ hasar çəkilib, yaşıllıq zolağı salınıb, gül kolları əkilib, 2 yay çardağı, attraksion meydançası quraşdırılıb. Ümumi sahəsi 1200 kvadratmetr olan bina havalandırma sistemləri, camaşırxana, transformator yarımstansiyası, nasosxana ilə təchiz olunub.

***

Prezident İlham Əliyev Kürdəmir şəhərində Bayraq Meydanının açılışında iştirak etdi.

Dövlətimizin başçısına məlumat verildi ki, meydana hündürlüyü 62 metr olan bayraq dirəyi ucaldılıb. Dirəyin yerləşdiyi üst meydançada dövlət himninin, dövlət gerbinin və Azərbaycanın xəritəsinin təsvirləri yerləşdirilib. Burada Prezident İlham Əliyevin dövlət bayrağı haqqında söylədiyi kəlam qızılı hərfərlə həkk olunub. Bayraq Meydanı əhalinin asudə vaxtının səmərəli təşkili, dövlət rəmzlərinin təbliği və gənc nəslin dövlətçilik ənənələrinə sədaqət ruhunda tərbiyə edilməsi işinin yaxşılaşdırılması məqsədilə inşa olunub.

Dövlətimizin başçısı Bayraq Meydanının rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

***

Bundan başqa, Prezident İlham Əliyev Yeni Azərbaycan Partiyası Kürdəmir rayon təşkilatının inzibati binasının, Ağsu-Kürdəmir-İmişli avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi çərçivəsində bu yolun Ağsu-Kürdəmir hissəsinin və həmçinin Mollakənd-Axtaçı-Öyləqulu avtomobil yolunun açılışında iştirak edib, rayonun əsaslı şəkildə yenidən qurulan Tarix-Diyarşünaslıq Muzeiyində yaradılan şəraitlə tanış olub.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün 5 saylı Respublika xüsusi internat məktəbində Bilik günü qeyd edilib

Sentyabrın 15-də Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün 5 saylı Respublika xüsusi internat məktəbində Bilik günü qeyd olunub.

İnternat məktəbinin şagirdlərinə Heydər Əliyev Fondunun hədiyyələri – məktəbli geyimləri və dərs ləvazimatları təqdim edilib.

Tədbirdə Nərimanov Rayon İcra Hakimiyyətinin rəhbərliyi, məktəbin müəllim-şagird kollektivi və valideynlər iştirak ediblər.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasına romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Avrasiya Yazarlar Birliyinin baş direktoru Yaqub Öməröglü Tərcümə Mərkəzində

Sentyabrın 17-də Avrasiya Yazarlar Birliyinin baş direktoru Dr. Yaqub Öməröglü Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində olub. O, rəhbəri olduğu qurumun bədii tərcümə, ədəbiyyatlararası mübadilələr istiqamətində apardığı siyasətdən – türk ədəbiyyatının dünya dillərinə tərcüməsi və təbliği, həmçinin dünya ədəbiyyatının türk oxucusuna tanıtılması sahəsində görülən işlərdən danışdı. “Biz Azərbaycan ədəbiyyatından da bir sıra əsərləri türk dilində nəşrini həyata keçirmişik və istərdik türk oxucusunu müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ən istedadlı şair və yazıçılarının əsərləri ilə tanış edək”.

Mərkəzin direktoru Afaq Məsud öz növbəsində Mərkəzin bu sahədə ərsəyə gətirdiyi layihələrdən söz açaraq, Azərbaycan ədə-

biyyatının dünya müstəvisinə çıxarılmasında əsaslı rol oynayan düzgün seçimin və təbliğin əhəmiyyətindən danışdı. “Bu vaxta

qədər Azərbaycan ədəbiyyatının dünyaya çıxarılması, şəxsi əlaqələr, müəllifin öz hesabıyla nəşr edilən adda-budda kitablarla baş tuturdu. Bu səbəbdən uzun illərdir ki, dünya oxucusu milli ədəbiyyatımızın ən parlaq, sözün əsl mənasında, dünya ədəbi fikir müstəvisinə çıxarılması əsərlərlə tanışlıqdan məhrum olurdu. Bu gün isə mənzərə ayrı cürdür. Azərbaycanın hər sahədə tərqqisi uğrunda böyük fədakarlıqlar göstərən ölkə başçısı cənab İlham Əliyevin Fərmanıyla yaradılmış bu Mərkəz, milli ədəbiyyatımızın dünyaya layiqli səviyyədə tanıtılması istiqamətində böyük işlər görür. Bu gün biz seçmə yazıçı və şairlərimizin əsərlərini dünya dillərinə tərcümə edib, beynəlxalq aləmin ən aparıcı aidiyyətli qurumları ilə əlaqələr yaradırdıq, bu əsərlərin xarici jurnallarda, nəşriyyat evlərində nəşrinə nail olurduq. Hazırladığımız ikicildli “Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası” artıq bir neçə ölkədə nəşrə hazırlanır. Bu antologiyanın qardaş Türkiyədə türk dilində nəşri də nəzərdə tutulur”.

Görüşün sonunda qonağa Mərkəzin nəşrlərindən, türk dilində hazırlanmış kataloq və bukletlərdən ibarət çanta hədiyyə edilib.

Tərcümə Mərkəzi IV Bakı Beynəlxalq kitab sərgi-yarmarkasında

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə Bakı İdman Sarayında keçirilən IV Bakı Beynəlxalq kitab sərgi-yarmarkasında iştirak edir. Sərgidə 100-ə yaxın milli, 30-a yaxın xarici ölkə nəşriyyatlarının, poliqrafiya müəssisələrinin məhsulları ilə yanaşı Tərcümə Mərkəzinin nəşrləri də nümayiş etdirilir.

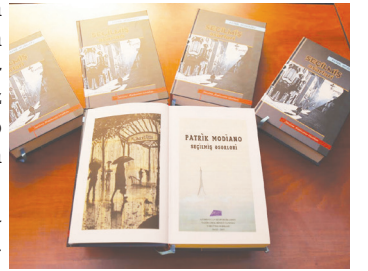
Sərgi çərçivəsində kitab təqdimatları, imza saatları, yerli və xarici nəşrlərin toplantıları, Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə bir sıra xarici ölkə kitabxanaları arasında əməkdaşlıq sazişinin imzalanması, musiqili təqdimatlar, A.L.I.C.E. proqramının nümayişi nəzərdə tutulub.

Stendimizi həm ölkə vətəndaşları, həm də xarici qonaqlar ziyarət edir, kitablar, tərcümə kataloqları və digər tanıtım nəşrlərimizlə yaxından tanış olurlar. Nəşrlərimiz bütün kitabsevərlərə endirilmə təqdim olunur.

Qeyd edək ki, sərgi sentyabrın 18-dək davam edəcək.

Nobelçi Patrik Modianonun kitabı Azərbaycan dilində

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin növbəti nəşri - görkəmli fransız yazıçısı, 2014-cü ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçısı Partik Modianonun “Seçilmiş əsərləri” işıq üzünə çıxir.

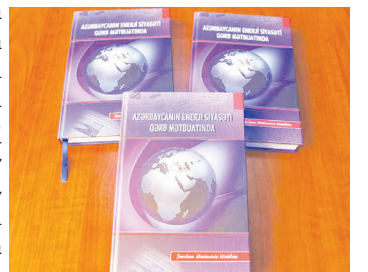
P. Modiano Fransa ədəbiyyatının Nobel mükafatına layiq görülmüş on beşinci yazıçısıdır. Fransız ədəbiyyatında retro stilin populyarlaşması məhz Patrik Modianonun adıyla bağlıdır. Modiano yaradıcılığının mövzusu yaddaş və yaddaşsızlıq, şəxsiyyət və günah hissi, özünə yer tapa bilməyən, qərsiz insanların özünüdərk prosesi təşkil edir. İsveç Kral Akademiyasının rəsmi açıqlamasında mükafatın yazıçaya, əsərlərində II Dünya müharibəsi və Fransanın alman faşistləri tərəfindən istilası dövründə qeyri-adi insan talelərinin bənzərsiz dərinliklərinə vaxtına, insanın iç dünyasının incəliklərini açdığına görə verildiyi bildirilir.

Oxuculara təqdim olunan bu kitab nasirin ölkəmizdə nəşr olunan ilk irihəcmli əsərlər toplusudur.

Əsərləri dilimizə İ. Əlfi, M. Qarayev, E. Başkeçid tərcümə edib.

“Azərbaycanın enerji siyasəti Qərb mətbuatında” kitabı nəşr olundu

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin yeni nəşri – “Azərbaycanın enerji siyasəti Qərb mətbuatında” kitabı işıq üzünə görüb. Kitabda son illər Qərb mətbuatında Azərbaycanın enerji siyasəti, neft və qaz strategiyası, Xəzərin enerji resurslarının dünyaya çatdırılmasında kəmərlərin rolu ilə bağlı dərc olunmuş analitik yazılar, mətn və məqalələr yer alır.

Kitab iqtisadçılar, siyasətçilər, həmçinin geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulub.

Bilik Evində konfrans

16 sentyabr 2015-ci il tarixdə Oğuz Rayon Ekoloji Təbiiyə və Təcrübəçilik Mərkəzi Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Bilik Fondunun Oğuz rayonu üzrə Bilik evi ilə birgə “Beynəlxalq Ozon Təbəqəsinin Mühafizəsi Günü”nə həsr edilmiş elmi-nəzəri konfrans keçirilib.

Elmi-nəzəri konfransda Oğuz Rayon Ekoloji Təbiiyə və Təcrübəçilik Mərkəzinin dərnək üzvləri, Respublikası Prezidenti yanında Bilik Fondunun Oğuz rayonu üzrə nümayəndəsi Anar Məcidov, Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun regional nümayəndəsi Cəlil Cavanşir və Emin Abdullayev adına Oğuz şəhər 2 nömrəli tam orta məktəbin şagirdləri iştirak etmişlər. Tədbiri Mərkəzin direktoru Məmmədova Pərvanə açaraq, “Ozon təbəqəsinin mühafizəsi və qorunması ilə əlaqədar dünyada, Azərbaycanda respublikamızda görülən işlər və onların nəticələri” mövzusunda məruzə edib.

Daha sonra ozon təbəqəsində yaranan problemlərin səbəblərini, onların insan orqanizmi, canlı aləm üçün yarada biləcəyi fəsadları özündə əks etdirən video çıxış iştirakçılara nümayiş etdirilib.

Məruzə ətrafında dərnək rəhbərlərindən Kərimova Günay və Məmmədliyəvə Zəmxarə fikirlərini bölüşüb. Sonra elmi-nəzəri konfrans iştirakçıları arasında ozon qatının qorunması və mühafizəsi ilə bağlı maraqlı debat və müzakirə keçirilib.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Bilik Fondunun Oğuz rayonundakı nümayəndəsi Anar Məcidov və Azərbaycan Yaradıcılıq Fondunun regional nümayəndəsi Cəlil Cavanşir elmi-nəzəri konfransda çıxış edib, eyni zamanda konfrans iştirakçılara təmsil etdikləri qurumların fəaliyyəti ilə bağlı məlumat veriblər.

Sentyabrın 17-də Bakıda Azərbaycan Respublikası Müəllif Hüquqları Agentliyinin (MHA), “Azərbaycan Müəllifləri” İctimai Birliyinin və Reproqrafik Hüquqlar Təşkilatlarının Beynəlxalq Federasiyasının (İFRRO) birgə təşkilatçılığı ilə “Mətn və təsvir sahəsində hüquqların kollektiv idarəçiliyi. Reproqrafik hüquqlar” mövzusunda beynəlxalq seminar işə başlayıb.

AzərTAc xəbər verir ki, əvvəlcə iştirakçılar son illər MHA tərəfindən müxtəlif dillərdə nəşr etdirilən çap məhsulları ilə tanış olublar.

Tədbirdə MHA-nın sədri Kamran İmanov bildirib ki, beynəlxalq seminarın əhəmiyyəti İFRRO-nun əsas prinsiplərinə uyğun olaraq müəlliflik hüququnun ictimai və institusional vacibliyini təsdiq etmək, hüquqların kollektiv idarəedilməsini genişləndirmək və milli strukturların təcrübə mübadiləsi əsasında müasir rəqəmlə çağırışlara cavabların axtarışından ibarətdir. K.İmanov qeyd edib ki, çap sözü və müəllifliyin tarixi elə bəşəriyyətin tarixidir. Azərbaycan xalqının bu sahədə minilliklər ənənəsi var.

Kamran İmanov bildirib ki, müstəqil dövlətimizin müəllif-hüquq sistemində qiymət verilərək, Azərbaycan Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Təşkilatının rəhbər Koordinasiya və Bütöçə Komitələrində təmsil olunur və nümayəndələrimiz beynəlxalq ekspert səviyyəsində çıxış edirlər. “Dünya İqtisadi Forumunun rəqəbat qabiliyyətliliyi ilə bağlı müvafiq Hesabatlarında göstərdiyi kimi, əqli mülkiyyətin qorunmasında Azərbaycan institutları MDB məkanında 2013-2014-cü illərin hesabatına əsasən, lider mövqeyindədir. Hazırda MHA tam kompüterləşmiş, tərkibində müasir texnologiyaları və avadanlığı, SMART-təlim distant sistemi, müasir Hüquqların Təminatı

Bakıda “Mətn və təsvir sahəsində hüquqların kollektiv idarəçiliyi. Reproqrafik hüquqlar” mövzusunda beynəlxalq seminar keçirilir

Mərkəzi və rəqəmlə hüquqların idarə olunması xidməti, yeni tələblərə uyğun olan mətbəə ilə təchiz edilib və “Elektron Hökumət” portalına qoşulan, beş növ elektron xidmətlər həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti statusuna bərabər olan dövlət orqanıdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən bünövrəsi qoyulan və Prezident İlham Əliyevin düşünülmüş siyasətinin nəticəsi olaraq Azərbaycanın müəllif-hüquq sistemi beynəlxalq ekspertlərin rəyinə əsasən, MDB məkanında ən inkişaf etmiş nümunəvi sistem kimi qəbul edilib. Bu sistemin gələcəyinin “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında özünəməxsus yeri var”.

MHA-nın sədri qeyd edib ki, müəlliflik hüququ, institut və texnologiyalar, xüsusən informasiya-kommunikasiya texnologiyaları paralel inkişaf etsələr də, bir-birinə təsirini göstərir. “Çap, səs yazıları, kinematografiya yarananda da belə olub. Efir və kabel yayımı, fotosürət çıxartma, peyk və kabel yayımı və videoyazı yarananda da belə oldu.

Təbii ki, bu gün də internetin dominant rolu ilə keçən zamanda da belə olur. Lakin bir şeyi nəzərə almaq lazımdır ki, hüquq hər zaman texnologiyaların ardınca gedib”.

Tədbirdə “Azərbaycan Müəllifləri” İctimai Birliyinin sədri İsmayıl Məmmədov “Kollektiv əsaslarla hüquqların idarəçiliyi və onun Azərbaycanda inkişafı” mövzusunda təqdimatla çıxış edərək seminarın ölkəmizdə müəllif hüquqlarının və reproqrafik hüquqların inkişafına böyük dəstək olacağına ümidvar olduğunu söyləyib.

Reproqrafik Hüquqlar Təşkilatlarının Beynəlxalq Federasiyasının (İFRRO) baş direktoru Olav Stokmo, Avropa Şurasının Azərbaycanda əməkdaşlıq bölməsinin rəhbəri Ceroen Villems mövzu ətrafında çıxış ediblər. Bildirilib ki, seminar müəlliflərin və hüquq sahiblərinin hüquqlarının qorunmasının səmərəliliyinin artıran kollektiv idarəetmə sisteminin inkişafına və təkmilləşdirilməsinə mühüm töhfələr verəcək.

Seminar işini bu gün davam etdirəcək.

Azərbaycanın Mədəniyyət və Turizm naziri Əbülfəs Qarayev tədbiri giriş sözü ilə açaraq deyib: "Builki tədbirdə dünyanın 30-a yaxın ölkəsindən 120-yə qədər nəşriyyat iştirak edir. Sərgi-yarmarkada Türkiyə, Rusiya, Özbəkistan, İran, Misir, Nigeriya, Bosniya və Herseqovina, Almaniya, Albaniya, Slovakiya, Serbiya, Moldova, Ukrayna, Belarus, Estoniya və Yunanıstanın nəşriyyat və poliqrafiya müəssisələri və digər müvafiq qurumlar öz çap məhsullarını nümayiş etdirirlər".

Bakı İdman Sarayında baş tutan açılış mərasimində 100 yerli, 30 xarici ölkəni təmsil edən kitabxana, çap və poliqrafiya müəssisələri, o cümlədən çap işi ilə məşğul olan qurumların nümayəndələri iştirak edib.

Nazir son illər yeni, latın qrafikalı nəşrlər hesabına kitabxanaların zənginləşdirilməsi istiqamətində xeyli iş görüldüyündən danışıb. Bildirib ki, bu işlər Prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 2004-cü il, 12 yanvar tarixli sərəncamına uyğun olaraq reallaşdırılır.

Əbülfəs Qarayev son illərdə Azərbaycanda poliqrafiya sənətinin inkişafından söz açaraq deyib ki, keçən il ölkəmiz 15-dək beynəlxalq kitab sərgisində iştirak edib. Azərbaycanın hər il beynəlxalq kitab sərgi-yarmarkalarında təmsil olunmasından və kitablarımızın beynəlxalq sərgilərdə ən yüksək mükafatlara layiq görülməsindən məmnunluğunu bildirən Əbülfəs Qarayev, həmçinin, qeyd edib ki, əsas məqsəd kitab nəşri sahəsində ən müasir texnologiyaların ölkəmizə gətirilməsinə nail olmaq, kitabın təbliği və yayılması, dərslərin, lüğətlərin, tərcümə və elmi ədəbiyyatların işıq üzünə gəlməsinə yönəlmiş qərar və göstərişlərin vaxtında icrasını təmin etmək, gənc nəslin kitaba olan marağı və sevgisini daha da artırmaq, Azərbaycan oxucusunu dünyanın aparıcı nəşriyyatlarının məhsulları ilə tanış etməkdir.

Yarmarkada "Təhsil", "Şərq-Qərb", "Adiloğlu", "Yazıçı", "Əli və Nino", "Apostrof" və digər poliqrafiya müəssisələrinin son çap məhsulları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin nəşrləri – kitablar, "Xəzər" jurnalı və "Aydın yol" qəzeti də sərgilənir.

Müxtəlif ölkə nəşriyyatlarının təmsilçiləri sərgi-yarmarkaya bağlı fikirlərini bildiriblər.

Bakıda IV Beynəlxalq

Kitab Sərgi-Yarmarkası keçirilir

Müstəqil Dövlətlər Birliyi Kitab yayımı assosiasiyasının rəhbəri Anatoli Qorbonov düşünür ki, tədbirdə iştirak edənlər kitab eşqi ilə yaşayan insanlardır: "Bakıdakı kitab sərgi-yarmarkasında ilk dəfədir iştirak edirəm. Tədbirin yüksək səviyyədə təşkili məni yaxşı mənada heyrləndirdi. İnsanlarınız olduqca qonaqpərvər, təşkilatçılarınız son dərəcədə diqqətçildirlər. Bir sözlə, biz heç kimdən "yox", "mümkün deyil" sözlərini eşitmədik. Hansı problemlə bağlı müraciət etsək, onu yoluna qoymaq üçün necə ürəklə çalışdıqlarının şahidi olduq."

Rusiyadan qonaq gəlmiş kommersiya direktorunun müavini Nataliya Viktorovna isə deyir ki, Bakıya bu ilk səfəri onu valeh edib: "Etriaf edim ki, paytaxtınız olduqca müasir və füsunkardır. O ki qaldı tədbirə, açığı, sizin oxucuların rus müasir ədəbiyyatını yaxından tanımaları məni sevindirdi. Onlar hər dəfə bizim stendə yaxınlaşır rus müəlliflərinin kitablarını soruşanda, qürur hissi keçirirəm. Eşitdiyimə görə, Bakıda yaxşı rus kitab evləri var. Vaxt tapan kimi mütləq onlara baş çəkəcəyəm".

Türkiyənin "İleri yayınları" nəşriyyatının redaktoru Tuğrul Çelik bu tədbirdə iştirakından məmnun olduğunu bildirib: "Biz Mədəniyyət və Turizm Nazirliyiniz tədbirə dəvət edib. Azərbaycan müəlliflərindən Anarın, Yunus Oğuzun, Elçin Hüseyinbəylinin kitablarını Türkiyə türkcəsinə çevirmişik. Bacardığımız qədər türkdilli xalqların ədəbiyyatlarını tanımağa çalışırıq. Özbək yazıçıları Adil Yaqubovun, Pirim Kadırovun kitablarını da tərcümə edib Türkiyədə oxucuların ixtiyarına vermişik."

bir şeirlər kitabını alban dilinə tərcümə edərək ölkəmizə gətirən Rəcəb bəy, dövlətlər arasında münasibətlərin daha da yaxşılaşmasında belə tədbirlərin oynadığı rolu yüksək qiymətləndirib.

IV Bakı Kitab Sərgi-Yarmarkası çərçivəsində Bakı Şəhər Mədəniyyət və Turizm İdarəsinin Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemləri və M.Ə.Sabir adına şəhər kütləvi kitabxanası tərəfindən də əhalinin asudə vaxtının səmərəli təşkili, kitabxanalara marağın artırılması məqsədilə müxtəlif tədbirlərin keçirilməsi nəzərdə tutulub.

FEYZİYYƏ

Qəribə zamanda yaşayırıq. Kimi dindirirsən, fəlsəfədən danışır, filosoflardan sitat gətirir. Bu sitatların demək olar ki, hamısı artıq əzbərimizdir, amma çifayda, onlardan bəhrələnmə bilirikmi? Onlardakı məntiqi həyətin ən həssas anlarında tətbiq edib ağır dilemmalar arasında seçim edə bilirikmi? Məncə, yox. Elə buna görə də, bu silsilədə yeniyetmələrimizə fəlsəfə və filosoflardan söhbət açacağıq. Qoy, bəziləri sitat gətirib ağıllı görünməyə çalışsın, bizim övladlar adıçəkikən filosofun başqalarından nə ilə fərqləndiyini də bilsin. Bu yazıları 14-17 yaş arasında olan uşaqlarınız mütəmadi oxusa, düşünmək, təhlil etmək öyrənlər. Amma böyüklərin də oxumasında fayda var, çünki diletantlıq əslində, böyüklərdən kiçiklərə keçir...

Silsiləmiz filosoflardan, onların yaratdığı fəlsəfi sistemlərdən söz açır. Bizə bəlli olan ilk fəlsəfi təlimlər çox qədim zamanlarda – eramızdan əvvəl VI əsrdə yaranıb. Maraqlısı budur ki, fəlsəfənin konkret harada yarandığını söyləmək mümkün deyil. O, təxminən eyni dövrdə bəşəriyyətin bütün sivilizasiya mərkəzlərində, yəni həm Hindistanda, həm Çində, həm də Yunanıstanda yaranıb.

"Fəlsəfə" sözünün özü yunan mənşəlidir. Özü "filosof", yəni "müdrikliyi sevən insan" adlandıran ilk şəxs məşhur yunan mistiki və riyaziyyatçısı Pifaqor olub. Bu söz Qədim Yunanıstanda qısa bir zamanda çox populyar olub və "filosof" rütbəsi cəmiyyət içində ən hörmətli, müdrək adamlara aid edilib. Amma məşhur Sokrat bu məqamı özünün şəxsi nümunəsiylə populyarlaşdıran, müdrikliyi dillər əzbəri olmuş ilk şəxs kimi tarixə düşüb.

İllər, əsrlər keçir, qədim sivilizasiyalar tarix səhnəsindən bir-bir çıxırdı, lakin elmin və incəsənətin çox qədimlərdə yaranmış bütün sahələri kimi, fəlsəfə də yaşayır, inkişaf edir, təkmilləşirdi. Həmin bu təkmilləşmə prosesi bizim günlərdə davam etməkdədir.

İlqar ƏLFİ

Sonradan mənası "müəllim Kun" olan Kun-fu-Tzi (Avropa dillərində "Konfutsi") adını qəbul etmiş Kun Syu (eramızdan əvvəl 551-579-cu illər) qədim zamanlarda Çinin şərqində yerləşən Lu knyazlığının Tsüiyfu şəhərciyində dünyaya gəlib. O, çoxu-şaqıl bir ailədə anadan olmuşdu, ailə başçısı xırda məmur idi. Atası dünyasını erkən dəyişdiyindən oğlan anasının himayəsində böyüyür.

Yeddi yaş olanda onu məktəbə qoyurlar, orada düz on il təhsil alır. Məktəbdə oxuyarkən çalışqanlıq, dərəcə marağı, müxtəlif rituallara, ənənələrə böyüklər qədər maraq göstərməsi ilə Kun Syu müəllimlərinin diqqətini cəlb edir. Onun məktəbdə qazandığı vərdislər sonralar, fəlsəfə ilə məşğul olanda təbliğ etdiyi təlimin əsasını təşkil edir.

19 yaş olanda Konfutsi ailə qurur və taxıl anbarlarının baxıcısı təyin edilir. O, müdrikliyi, insanlara mərhəməti və misilsiz əməksevərliyiylə qısa bir zamanda şöhrətlənir. Konfutsinin məmur həyatı bir xeyli sürür. O, uzun illər ərzində bir neçə knyazlığın hökmdarları yanında müxtəlif vəzifələr tutaraq onlara xidmət edir, amma yüksək məqamlara ucala bilmir və sonda fəlsəfə ilə məşğul olmaq, öz ideyalarını yaymaq üçün məmurluğun daşını atıb istefaya gedir.

Konfutsi 66 yaşınadək Çini gəzib dolaşır, sonda isə öz el-obasına dönmür və ömrünün sonunadək doğma vətəninə tərəkəllənir. Onun təlimi qısa bir zamanda xalqın diqqətini çəkir və ömrünün sonuna yaxın filosofun artıq bütün Çində 3 minə-dək davamçısı, şagirdi var idi.

Konfutsinin ölümündən sonra evinin yerində bir məbəd inşa olunur və bu məbəd qısa bir zamanda böyüyərək bütöv bir kompleksə çevrilir. Bu kompleksin əsas binası – Ali kamillik Sarayında bu müdrək insanın heykəli ucaldır. Bu heykəlin təsvir etdiyi Konfutsi də elə filosofun özü kimi mütidir – əlini əlinin üstə qoyaraq sakitcə oturub. Heykəlin bir əlində Konfutsinin öz sağlığında hökmdarların yanına məruzə üçün gedərkən apardığı kiçik lövhə də var. Mücəssəmənin ucaldığı pyedestalin üzərində isə bu sözlər yazılıb: "Ruhun zənginləşdirdiyi ən böyük Müqəddəs".

Konfutsinin təlimi onun "Lun-yuy" («Mülahizələr və söhbətlər») və tərtibində filosofun yaxından iştirak etdiyi "Çun-Tsu" ("Yaz və payız") salnaməsində şərh olunur. Onu hər şeydən çox həyatla bağlı, insanın cəmiyyət və dövlətdə davranışı ilə əlaqədar məsələlər, başqa sözlə desək, etika problemləri düşündürürdü. Bu məsələlər ətrafında öz qarşısında suallar qoyan Konfutsi həmin sualların cavablarını verərkən insanın davranış qaydalarını, yəni mənəvi normaları formalaşdırmağa müvəffəq oldu.

Konfutsinin mənəvi məsələlərə nə qədər əhəmiyyət verdiyini onun aşağıdakı deyimini də təsdiq edir:

Dövlətin müəllimi

"Acından ölmək kiçik, mənəviyyəti itirmək böyük məsələdir". Konfutsianlığın təməl yanaşmalarından ən başlıcası kişi (tcyun-tszi) anlayışdır. Bu kişi beş əsas məziyyətə malik olmalıdır: insansevərlik, vəzifə hissi, adət-ənənəyə bağlılıq, bilik və sədaqət. Bundan başqa vacib keyfiyyətlər sırasına oğul ehtiramı da daxildir.

İnsansevərlik Konfutsinin aləmində xeyirxahlıq, mərhəmət, təvazö, səxavət, təəssübkeşlik göstərməkdir. Böyük filosof deyirdi ki, "nəcib kişi" olmaq, əvvəla, başqa adamlara özünün nail olmaq istədiklərinə yetişmək üçün kömək göstərmək; ikincisi, özünə əzələməyə, qısqınlıqlarını başqalarına etməməkdir. Konfutsi "Öz səhvlərini düzəltməkdən çəkinmə" deyəndə, nəzərdə tuturdu ki, insansevərlik prinsipinin pozulmasına səbəb olan hər bir səhv mütləq islah edilməli və gələcəkdə bir də təkrar olunmamalıdır.

Öz zamanında layiq olduğu qiyməti ala bilməyən Konfutsi az sonra Çinin ən məşhur filosofu sayıldı və ölümündən yüz illər sonra "birinci müqəddəs", "dövlətin müəllimi", "xalqların böyük havadarı" kimi adlara layiq görüldü.

"nəcib kişidən" daimi özünüanaliz və təkmilləşmə tələb edirdi: "Müdrək insan görəndə, ona bənzəmək haqda düşün; sarsaq adam görəndə, özünü yoxla". "Dünyada dəyişməyən yalnız ən müdrək və ən sarsaq olanlardır" – bunu da Konfutsi deyirdi. O, qədim ənənələri və mərasimləri bilməyə, onlara sadıq qalmağa böyük əhəmiyyət verirdi. "Özünə qalib gəl, ritualları bərpa et" – deyər, öz davamçılara tez-tez müraciət edirdi. Filosofun özü qədim ritualları çox qiymətləndirirdi və xüsusilə musiqinin təsirinə böyük önəm verirdi. Belə bir rəvayət danışılır ki, Konfutsi bir dəfə Şao çarlığının bənzərsiz

melodiyalarını eşidəndən sonra düz üç ay yeməklərin dadını hiss etməyib.

Filosof insan münasibətlərini, davranış normalarını ciddi tənzimlənmədən dövlətçiliyin yaşamasını qeyri-mümkün hesab edirdi: idarə etmək qaydaya salmaq deməkdir. Rituallar və mərasimlər "nəcib kişi-yə" xas olan xeyirxahlıq birləşməsi ilə insanın mənəvi həyatını tənzimləməyə, ona düzən verməyə kömək edir. "Əgər özünü idarə edə bilmirsən, başqa adamları necə idarə edə bilərsən?! Əgər özünü idarə edə bilmirsən, dövləti idarə etmək də sən üçün çətin olmayacaq".

Konfutsi insanları davranışda "qızıl orta" prinsipinə riayət etməyə çağırırdı, lakin özü də anlayırdı ki, buna nail olmaq heç də asan məsələ deyil: "Orta yolda irəliləyən insanlar olmadıqdan, ya həddindən ziyadə səbirsiz, ya da həddindən artıq ehtiyatlı şəxslərlə qarşılaşmalı oluruq. Səbirsizlər hər işə əl atırlar, ehtiyatlılar isə hərəkət etmək lazım gələndə, tərpənmək bilmirlər".

Öz zamanında layiq olduğu qiyməti ala bilməyən Konfutsi az sonra Çinin ən məşhur filosofu sayıldı və ölümündən yüz illər sonra "birinci müqəddəs", "dövlətin müəllimi", "xalqların böyük havadarı" kimi adlara layiq görüldü.

Konfutsinin kəlamları:

- Nəcib insanlar başqaları ilə əlaqədə yaşayırlar, amma başqalarının dalınca getmirlər; alçaq insanlar isə başqalarının dalınca gedir, onlarla qarşılıqlı anlaşmada yaşamırlar.
- Nəcib kişi qəlbən hüzlüdür. Alçaq kişi isə daim qayğılı olur.
- Nəcib kişi öz həyatında üç şeydən çəkinməlidir: cavanlıqda, həyat eşqi çox güclü olanda - qadınlarla ifrat əlaqədə; yetkin çağlarında, yaşamaq gücü lap qüvvətli olanda - rəqabətdən; qocalıqda, həyat gücü kəsə olanda - xəsislikdən.
- Nəcib kişi özünü günahlandırır, miskin kişi başqalarını.
- Nəcib kişi düzgün yol barədə düşünür, güzəranını təmin etmək barədə yox. O, tarlada işləyərkən ac da ola bilər. O, özünü elmə həsr edə bilər və səxavətli mükafatlar qazanar. Nəcib kişi yoxsulluğu barədə yox, yolunun salehliyi haqda fikirləşər.
- Nəcib kişi öz üstünlüyünü bilir, amma rəqabətdən qaçır. O hamı ilə dil tapır, amma heç kəsə sözü bir yerə qoyub hərəkət etmir.
- Nəcib kişi qarnını doyurmağa, zəngin yaşamağa can atmur. O, iş görəndə tələsir, danışanda isə yox. Xeyirxahlıq insanlarla təmas zamanı o özünü islah etməyə çalışır.
- Nəcib kişi kiminsə onu aldadacağını gözləmir, amma aldananda, bunu ilk duyan da özü olur.
- Nəcib kişi insanlara kömək edir ki, öz içlərində olan yaxşı şeyləri görə bilsinlər və onları özlərindəki pis cəhətləri görməyə öyrətmir. Alçaq adam isə bunun əksini edir.
- Nəcib kişi hər şeydən çox öz borcuna sadıqdır. Öz borcunu anlamayan nəcib kişi quldurluğa da qadirdir.

Neçə illərdir ki, podiumlara, səhnələrə, çəkiliş meydançalarına çıxır, son dəbləri nümayiş etdirir, mahnılar ifa edir, filmlərdə çəkilir, öz gözəlliyi, cazibədarlığı, zərifliyi ilə tamaşaçıların könlünü ovlayır... Amma çoxları onun, əslində, diplomlu tərcüməçi olduğunu bilmir... Onu böyük sevgiyə "İran ilahəsi" adlandırsalar da, əsl adının Klaudia Links yox, Şəğayığ Əlizadə olduğundan, damarlarında Azərbaycan türkünün qanı axdığından da çoxlarının xəbəri yoxdur... İndi dünyanın ən gözəl modelləri sırasında özünə yer tutmuş, adı Naomi Kempbell, Klaudia Şiffer kimi məşhurlarla eyni sırada çəkilən Klaudia Linksin - Şəğayığ Əlizadənin çox maraqlı ömür hekayəti var...

Ana itkisi və qürbət günləri

O, 1982-ci ildə İranın paytaxtı Tehranda doğulub. Atası Azərbaycan türkü, anası isə fars qızıdır. Ailənin ilk övladı oğlan olub. İkinci qız övlad dünyaya gələndə isə cəmi 24 yaşlı olan gənc ana dünyadan köçüb. Körpənin adını Şəğayığ (farsca lalə deməkdir) qoyublar. Bu faciədən sarsılan ata qızına baxmaq üçün dayə tutmalı olur.

Amma həm faciəvi itki, həm də İranda baş verən sistem dəyişikliyi ailə başçısını gözlənilməz addım atmağa məcbur edir. O, cəmi üç aylıq olan körpəni, oğlunu da götürüb dayə Nenni ilə birlikdə Avropaya mühacirət edir. Norveçin paytaxtı Oslo şəhərindəki güzəranları ilk dövrdə çətin olsa da, həyatları tədricən yoluna düşür.

Şəğayığın heyrətamiz qabiliyyətləri və cazibədarlığı çox erkən vaxtlardan - cəmi 3 yaşından özünü büruzə verməyə başlayıb. Artıq həmin vaxtdan ailədəkilər qızın gələcək karyerasının ifaçılıqla bağlı olacağını yəqin etmişdilər.

Həmin vaxtdan o artıq müxtəlif reklam çarxlarında, televiziya şoularında çəkilməyə başlayıb. Bunun nəticəsində də körpə qız məşhur kastinq direktoru Katrina Karin-geborqun maraqlı dairəsinə düşüb. Şəğayığın atası onun assistentinə qızınının şəklini göstərir və onu sınaqdan keçirmək üçün xahiş edir. Assistent körpənin cazibədar görkəmindən heyrətə gəlib şəkli direktora göstərir, beləliklə, seçim qətiləşir, Şəğayığ müxtəlif uşaq yeməklərinin reklam çarxlarında çəkilir. Artıq bir il sonra balaca qızın obrazı bir neçə nəhəng uşaq yeməkləri və uşaq geyimləri şirkətinin simasını müəyyənləşdirirdi. O hələ dünyanı tamam dərk etmədən ailənin güzəranını xeyli yaxşılaşdırmağa nail olmuşdu.

Bununla belə, atası artıq Avropada yaşamaq fikrində deyildi, övladlarının qayğısız böyüməsi üçün daha təhlükəsiz bir ölkəyə köçmək fikrinə düşmüşdü.

Taleynə Toronto düşdü...

1987-ci ildə ailə Kanadaya köçüb Toronto şəhərində məskən saldı. Şəhər balaca qızın çox xoşuna gəldi, oradakı mühitə alışmaq üçün çətinlik çəkmədi. Üstəlik, onun Avropada qazandığı uğurlar ifaçılıq karyerasını Kanadada davam etdirmək üçün yaxşı zəmin hazırlamışdı.

Şəğayığ yenə müxtəlif şou proqramlarında iştirak edir, reklam rollərində çəkildi. O, Torontoda çox populyar idi, xüsusilə İrandan gəlmiş mühacirlər balaca qızın cazibədarlığına və istedadına heyranlıqlarını gizlədə bilmirdilər.

Şəğayığ Toronto televiziyasının ingilis, fransız və fars dillərində nümayiş etdirilən "Tamasha T.V." şou-proqramının aparıcısı kimi efiyə çıxanda isə cəmi 11 yaşındaydı. O, az sonra nəinki Torontoda, hətta bütün Kanadada böyük şöhrət qazandı. Bu yaşında kanalın uşaq proqramının aparıcısı, əsas aktrisası, müəllifi və direktoru olmaq ağılsız hadisəydi. Onun bu karyerası üç il davam etdi. Nəticəsi də cəmi 13 yaşında "The Youngest Writer and Director" ("Ən gənc müəllif və rejissor") kimi nüfuzlu mükafata layiq görülməsi oldu.

Yeniyyətə olsa da, artıq xeyli sənət təcrübəsi vardı, o daha öz arzusunun ardınca gedə bilirdi.

Model və müğənni Klaudia Links

Cəmi 15 yaşında Şəğayığ Əlizadə Klaudia Links kimi model karyerasına qədəm qoymağı qət etdi.

çəkildiyi reklam çarxları bütün ölkəni dolaşdı. Az sonra isə Klaudia Links artıq "Pepsi" şirkətinin Kanadadakı simasına çevrildi.

Cəmi bir il sonra 16 yaşlı Klaudia Links özünü müğənni kimi sınaqdan keçirdi. 1998-ci ildə Los-Ancelesdə yaşayan həmvətəni, məşhur rejissor və prodüser olan Con (Changir) Qaffari onun səsini lentə yazdı və videogörüntülərini lentə aldı. Az sonra "Oh Daddy", "Chareh Cheih" və digər mahnıları böyük maraqla qarşılandı. Az sonra o artıq ifaçı kimi də tanınırdı.

Klaudia Links həmin illərdə ilk albomunu dinləyicilərinə təqdim etdi. Öz adı ilə "Shaghayegh" ("Lalə") adlandırdığı həmin albom tezliklə dinləyicilər arasında geniş yayıldı, müəllifinə sanbalı şöhrət qazandırdı, hətta tezliklə ona "The Goddess Of Persia" ("İran ilahəsi") adı verildi.

Bununla yanaşı, Klaudia Links model kimi də fəaliyyətini davam etdirirdi. 2001-ci ildə cəmi 19 yaşlı olan Links "CSMU (Canadian Search Miss Universe)" və "T-era Productions" kimi nəhəng şirkətlər tərəfindən nüfuzlu "The Best Print and Fashion Model" ("Ən yaxşı nəşr və dəb modeli") mükafatına layiq görüldü.

Məhz bundan sonra rejissorlar Klaudia Links öz filmlərinə dəvət etməyə başladılar. O, 2005-ci ildə rejissor Pol Beylsin "Ölüm kahini" filminə baş rola dəvət olundu. Janr etibarilə dəhşət filmi olan həmin ekran əsərində Klaudia Links ölümlər Allahına sitayiş edən ölüm kahini Annexetinin obrazını yaradıb.

O, 2007-ci ildə rejissor Kim Bassin öz ssenarisi üzrə ekranlaşdırdığı "Qadın cildində Şeytan" filminə əsas rollardan birini ifa etdi. Həmin filmə Klaudia Links Geri Byuzi, Devid Kit, Lorenzo Lamas kimi populyar ifaçılarla birgə çəkilib.

Klaudia Linksin rol aldığı növbəti ekran əsəri Neil Şulmanın quruluş verdiyi "Ledi Maqdalena" (2008) filmidir. Links lentdə Şərq gözəli Şəhrizadın obrazını yaradır.

Klaudia Links şəxsi həyatında qalmaqallardan qaçmağa çalışsa da, bəzən bu, mümkün olmur. Elə məşhur müğənni Maykl Ceksonun ailəsi ilə bağlı yayılan xəbərlər də bu qəbildəndir. "Jackson's are coming" ("Ceksonun gəlişi") sənədli filminə onun Ceksonlar ailəsi ilə yaxın münasibətdə olduğu bərdə fikirlər səslənmişdi.

Dünyanı fəth edən azərbaycanlı gözəl

Onun Şərq qızlarına məxsus təbii gözəlliyi, qüsursuz bədən quruluşu, heyrətamiz cazibədarlığı gələcək uğurlarının o qədər də uzaqda olmadığından xəbər verirdi. Links az sonra "Levi's" şirkətində model kimi çalışmağa başladı. Qısa müddətdən sonra onun bənzərsiz siması məşhur dəb jurnallarının üz qabığında, qoşa səhifələrində, plakatlarında göründü.

Tərcüməçi və aktrisa

Klaudia Links şöhrətinin zirvəsində olsa da, gələcəyi bərdə ciddi düşünürdü. O, Toronto Universitetində tərcüməçi ixtisası üzrə təhsil aldı, müğənnilik peşəsindən əl çəkdi, sonra isə həyatını ABŞ-in Los-Anceles şəhəri ilə bağladı. Çox güman ki, bu addımı atanda Hollivudda yaxın olmaq məqsədi güdürdü. Şübhəsiz ki, gözqamaşdırıcı gözəlliyi ilə şöhrət qazanmış bu şərqli qız kinematografıların diqqətini cəlb etməyə bilməzdi. Onun ekran sənəti ilə ilk təması Amerikanın məşhur "The West Wing" ("Qərb tərəfi") serialında baş tutdu. Klaudia Links həmin serialda dünya gözəlinin obrazını yaratdı. Tamaşaçıların rəyinə görə, Links peşəkar aktrisa olmasa da, qəhrəmanın yaddaqalan cizgilərini yaratmağa nail olub.

Digər mənbələr isə bunun həqiqətə uyğun olmadığını iddia etmişdilər. Həmin məqamda Linksin iddiası sərhətdən yayınması isə ortaya müxtəlif fərziyyələr çıxarmışdı.

2008-ci ildə Klaudia Links beynəlxalq sorğunun nəticələrinə görə, dünyanın ən gözəl qadınlarının ilk 20-iyinə daxil edilib. Aradan keçən illər onun gözəlliyinə zərrə qədər də xələl gətirməyib.

Şəğayığ Əlizadə başqa ad altında yaşasa da, mənsubiyyətini unutmur, amma müsahibələrindən birində dedi ki, taleyi ona Azərbaycan türkcəsi öyrənməyə imkan verməyib.

Klaudia Links yenə də podiumlara çıxır, bununla yanaşı, xeyriyyəçiliklə məşğul olur, uşaqların müdafiəsi layihələrində iştirak edir, filmlərdə çəkilir.

**Nəriman
ƏBDÜLRƏHMANLI**

AXC hökuməti yarandığı ilk günlərdən Dağlı Respublikası ilə əlaqələrin genişləndirilməsinə çalışdı. Xarici işlər naziri M.H.Hacınskinin 1918-ci il iyunun 26-da Dağlı hökumətinin sədri Ə.Çermoyevə ünvanladığı məktubda AXC-nin Dağlı Respublikası ilə xoş münasibətlər qurmaq istəyi bildirilmişdi. Azərbaycan tərəfi Dağlı hökumətinə və dağlı əhalisinə siyasi, iqtisadi və hərbi yardım göstərmək istiqamətində ardıcıl say göstərirdi. 1918-ci ilin iyun ayında Azərbaycan hökuməti İnqış Milli Şurasının xahişi ilə, inqış mücahidlərinə hərbi sursatla yardım etmişdi.

(Əvvəli ötən sayımızda)

1918-ci ilin yayında Bakı yaxınlığında Osmanlı-Azərbaycan hərbi qüvvələrinin hücumlarından şimala qaçan L.Biçeraxovun rus kazak dəstəsi Dərbəndi və Petrovsk-Portu ələ keçirərək, Rusiya hakimiyyətini bərpa etdi. Belə vəziyyətdə N.Tarkovski dağlı könüllü alayları ilə Xunzaxa, oradan da Temir-xan-Şuraya yürüş edərək, bütün bölgənin kazaklar tərəfindən işğalının qarşısını aldı. Sentyabrın sonunda Osmanlı və Azərbaycan hərbi qüvvələri Dağlı Respublikasına yardıma gəldilər. Yusif İzzət paşanın komandanlığı etdiyi ordu hissələri oktyabrın 6-da Dərbəndi, 23-də Temir-xan-Şurayı, noyabrın 7-də Petrovsk-Portu Biçeraxovun rus-kazak-erməni qüvvələrindən azad etdi.

Oktyabrın 13-də Ə.Çermoyevin başçılığı ilə Dağlı Respublikası hökuməti Dərbəndə, oktyabrın 24-də isə Temir-xan-Şuraya köçdü. Azərbaycan hökuməti onun normal fəaliyyətə başlaması üçün oktyabrın 8-də 1 milyon manat faizsiz kredit ayırdı. Bir ay sonra Dağlı hökumətinin maliyyə naziri Vassan Gəray Cabagiyev Bakıya gələrək, Azərbaycan hökumətindən yeni – bu dəfə 500 min manat həcmində maliyyə yardımı aldı. Həmin vaxt Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Dağlı Respublikasına, həmçinin təmənna-sız olaraq yanacaq, silah-sursat və s. göndərirdi. Nəhayət, 1918-ci il noyabrın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə Dağlı Respublikası arasında müqavilə bağlandı.

Müqaviləni Azərbaycan tərəfindən ticarət və sənaye naziri Behbud xan Cavanşir və maliyyə naziri Məmməd Həsən Hacınski, Dağlı hökumətinin səlahiyyətli nümayəndələri – sənaye və ticarət naziri Bahadur bəy Malaçıxan və yollar, poçt və teleqraf naziri İbrahim bəy Heydərov imzaladılar. Müqaviləyə əsasən, Azərbaycan tərəfi Dağlı hökumətinə 10 milyon manat məbləğində faizsiz kredit verdi. Dağlı hökuməti bu borcu 2 il müddətində buğda ilə qaytarmalı idi. Daha sonra əlavə maliyyə yardımı, yanacaq və silah-sursat yardımları göstərildi. Noyabrın ortalarında Dağlı Respublikası hökuməti Antanta nümayəndələrinin tələbi ilə Biçeraxovla barışıq imzaladı. Osmanlı-Azərbaycan hərbi qüvvələri bölgədən çıxarıldı.

1918-ci il noyabrın 12-də Temir-xan-Şurada Dağıstan, Çeçen və İnqış nümayəndələrinin böyük toplantısı çağırıldı. Toplantı iştirakçıları Dağlı Respublikası hökumətinə tam etimad nümayiş etdirdilər. Noyabrın 24-də Dağlı Respublikası hökumətinin rəsmi orqanı "Şimali Qafqaz" qəzeti çap edilməyə başlandı. Qəzetin ilk nömrəsində hökumətin "Dağlılara, kəndlilərə, kazaklara, fəhlələrə, ziyalılara!" müraciəti dərc edildi. Burada hökumətin Dağıstan və Çeçenistanda vəziyyətə nəzarət etdiyi, bolşevik qüvvələrinə qarşı qəti mübarizə aparıldığı bildirilir, Şimali Qafqazın bütün xalqlarının, həmçinin rus və kazak əhalisinin hüquqlarının qorunmasına təminat verildirdi.

Dağlı Respublikası hökuməti Qafqazdakı ingilis qüvvələrinin komandanı U.Tomsonun təklifi ilə dağlı-kazak münasibətlərini normalaşdırmaq üçün əməli addımlar atdı.

Dekabrın 10-da Bakıda Dağlı hökuməti nümayəndəsi Şimali Qafqazın rus, kazak əhalisinin təmsilçiləri ilə müqavilə imzaladı. Bu sənəddə rus əhalisinə ali dövlət idarəçiliyində iştirak hüququ verildi, kazak hərbi dəstələrinin 40 minlik Dağlı ordusunun tərkibinə daxil edilməsi qərara alındı. Bu razılaşmaya əsasən, dekabrın 15-də Ə.Çermoyevin başçılığı etdiyi hökumət istefa verdi. Dekabrın 19-da P.Kotsevin başçılığı ilə yeni koalision hökumət təşkil edildi. İki nazir postu kazaklara ayrıldı. Lakin ingilislərin himayəsində olan L.Biçeraxovun pozuculuq fəaliyyəti üzündən kazaklar Dağlı hökuməti ilə əməkdaşlıqdan imtina etdilər. Dekabrın 31-də isə Tomson bildirdi ki, Dağlı Respublikasının səlahiyyəti Rostov-Petrovsk dəmir yolu xəttinə kimidir, ondan cənubdakı Dağıstan ərazisi L.Biçeraxovun fəaliyyət dairəsi olacaq, Petrovsk-Bakı dəmir yolu, Petrovsk və Dərbənd limanları müttəfiqlərin nəzarəti altında qalacaq. İngilis komandanlığı bu addımı ilə Şimali Qafqaz xalqlarının birliliyinə və bolşevik təvəzüzünə qarşı mübarizəsi işinə ciddi zərbə vurdu. Şimali Qafqazda "vahid və bölünməz Rusiya" uğrunda çıxış edən general Denikin Dağlı Respublikasına qarşı təvəzüzünə şərait yarandı.

Şimali Qafqaz dağlı xalqları nümayəndələrinin 1919-cu il yanvarın 15-də Temir-xan-Şurada keçirilən yığıncağında parlament yaradılması qərara alındı. Yanvarın 20-də Dağlı məclisi adlı nümayəndəli orqan yaradıldı. Dağlı xalqların milli azadlıq mübarizəsinin fəal iştirakçısı, qumuc ictimai xadimi Zübeyir Temirxanov Dağlı məclisinin – parlamentin sədri seçildi. Bu xəbər Azərbaycanda böyük sevincə qarşılandı. Azərbaycan Parlamenti bu münasibətlə 1919-cu il yanvarın 25-də Dağlı Respublikasına təbrik teleqramı göndərdi. Teleqramda hər iki qardaş və qonşu cümhuriyyətlərin əl-ələ verib öz müstəqilliklərini hər bir təhlükədən müdafiəyə qadir olmalarına inanmışdı.

1919-cu ilin əvvəlində Denikin ordusu Terek vilayətinə soxuldu, inqışların müqavimətini çətinliklə də olsa qırıb, Vladıqafqazı ələ keçirdi. Dağlı hökumətinin ingilis komandanlığı və Denikinlə danışıqları nəticəsiz qaldı. Denikin Dağlı Respublikasını tanımaqdan boyun qaçırdı və "Könüllü ordu"nun generalı Lyaxovu Terek-Dağıstan diyarının hakimi təyin etdi. Martın 5-də Denikin ordusu Çeçenistana soxuldu. Azərbaycan hökuməti Dağlı Respublikasına qarşı hərbi təvəzüzün dayandırılması üçün bütün imkanlara əl atdı: Dağlı hökumətinə yeni maliyyə yardımı göstərdi, könüllü hərbi dəstələr və sanitar briqadaları təşkil edilməyə başladı, Bakıdakı ingilis missiyasından təsirli tədbirlər görməsi istənilirdi və s.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə Dağlı Respublikası arasında 1919-cu il yanvarın 9-da yeni müqavilə imzalandı. Azərbaycan tərəfindən Fətəli xan Xoyskinin üçüncü hökumət kabinetində ərzaq naziri olmuş K.N.Lizqarın və Dağlı Respublikasının Azərbaycan-dakı nümayəndəsi Əlixan Qantəmirin imzaladığı bu müqaviləyə görə Dağlı Respublikası hökuməti Azərbaycana 50 vaqon buğda göndərməli, Azərbaycan tərəfi isə pudu 60 manatdan haqqını dərhal ödəməli idi. Bütün taxılın müqavilənin imzalanmasından sonrakı 4 ay ərzində göndərilməsi razılaşdırıldı. 1919-cu il fevralın 23-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökuməti ilə Dağlı Respublikası arasında üçüncü müqavilə bağlandı. Bu müqaviləyə əsasən, Azərbaycan tərəfi Dağlı hökumətinə daha 10 milyon manat faizsiz kredit verməyi öhdəsinə götürdü. Bu vəsaitin 5 milyon manat dərhal ödənilirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1919-cu ilin əvvəlində Şimali Qafqazın Denikin tərəfindən işğalına qarşı Dağlı hökumətinə həm də diplomatik və hərbi yardım göstərdi. Fevralın 25-də öz səlahiyyətli elçisi Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevi Temir-xan-Şuraya göndərməyi qərara aldı. Martın 1-də Azərbaycan hökuməti Denikinə qəti etirazını bildirdi. Şimali Qafqazın işğalını beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinə çatdırmaq üçün addımlar atdı.

Martın 6-da Nazirlər Şurasının sədri Fətəli xan Xoyski Bakıdakı Müttəfiq qoşunlarının komandanı general U.Tomsona nota təqdim etdi. Notada Antanta dövlətlərindən "...qan tökülməsinin və bütün Qafqazı bürüyə biləcək böyük yanğın qarşısını almaq məqsədilə general Denikin Kənüllü ordusunun Şimali Qafqaz Dağlı Xalqları İttifaqı Respublikasına qarşı təvəzükar hərəkətlərinə dərhal son qoyması üçün ən qəti tədbirlər görülməsi" istənilirdi.

Azərbaycan hökumətinin diplomatik fəaliyyəti nəticəsində Gürcüstan hökuməti də martın 7-də Denikin Dağlı Respublikası ərazisinə hücumuna etirazını bildirdi və Dağlı hökumətinə yardım göstərəcəyini elan etdi. Dağlı Respublikası üçün çox ağır bir vaxtda – martın 28-də Azərbaycanın diplomatik nümayəndəliyi Temir-xan-Şurada fəaliyyətə başladı və elə həmin gün Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyinə Denikin ordusunun və rus kazaklarının Terek vilayətinə, həmçinin Çeçenistana hücum etmələri haqqında məlumat göndərdi. Ə.Haqverdiyev 1919-cu il martın 30-da öz etimadnamasını Dağlı Respublikası hökumətinin sədrinə təqdim etdi, 31-də isə bütün nazirlərlə görüşdü və Dağlı parlamentinin iclasında iştirak etdi.

Dağlı Respublikası üçün son dərəcə ağır olan həmin günlərdə Azərbaycan diplomatik nümayəndəliyinin Temir-Xan-Şurada fəaliyyətə başlaması Dağlı Respublikası və bütün Şimali Qafqaz xalqlarına böyük mənəvi və siyasi yardım idi. Ona görə də, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin bu addımı Şimali Qafqazda sevincə qarşılanmış, ruh yüksəkliyi doğurmuşdu. Diplomantik nümayəndəlik Dağlı Respublikasındakı Azərbaycan vətəndaşları ilə əlaqə yaratmış, onların hüquqlarının qorunması, ehtiyacı olanlara yardım göstərilməsi işini təşkil etmişdi.

(Davamı gələn sayımızda)

Qabil ƏLİYEV,
Tarix elmləri doktoru,
professor

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Dağlı Respublikasına yardımları

Hər il sentyabrın 18-i Azərbaycanda Musiqi günü

təntənə ilə qeyd edilir. 1885-ci ilin həmin günündə sonralar Azərbaycan professional musiqisinin təməlini qoymuş, milli bəstəkarlıq məktəbimizi yaratmış, eyni zamanda, musiqi mədəniyyətimizin inkişafına böyük töhfələr vermiş iki görkəmli sənətkar – Üzeyir bəy Hacıbəyli və Müslüm Maqomayev dünyaya gəliblər. Hər iki sənət fədaisinin anadan olmasının 130 illik yubileyi hər il dövlət səviyyəsində, müxtəlif tədbirlərlə qeyd edilir.

Onları seminariya birləşdirmişdi...

Üzeyir bəy Ağcabədidə dünyaya göz açıb. Atası Əbdülhüseyn, xan qızı Natəvanın mirzəsi, həm də onun Ağcabədidəki mülklərinə cavabdeh şəxs idi. Təhsilini Şuşadakı ikisinfli rus-tatar məktəbində, dayısı Ağalar bəy Əliverdibəyovun sinfində almışdı.

Müslümün atası isə Qaxın İlisu kəndində doğulmuşdu, sonralar Vladıqafqaza, ardınca isə Qroznuya köçmüşdü. Müslüm (Əbdülmüslüm) isə Qroznıda dünyaya göz açmış, ilk təhsilini burada almışdı.

Hər ikisi uşaqlıqdan dərrakəli, gözüaçıq, oxuyub-öyrənməyə həvəslı idi. Üstəlik, hər ikisinin də anadangəlmə musiqi qabiliyyəti vardı: Azərbaycanın musiqi beşiyi Şuşada böyüməsi Üzeyirin bu qabiliyyətinin üzə çıxmasına böyük təsir göstərmişdi. Müslümün ailəsində də musiqinin xüsusi yeri vardı.

1899-cu ildə Tiflis yaxınlığındakı Qori şəhərində yerləşən Müəllimlər Seminariyasında təhsil almağa gələn 14 yaşlı yeniyetmələr onda hələ ömür yolunda az qala 40 il qoşa addımlayacaqlarını bilmirdilər.

Beşillik təhsil dövrü Üzeyirin və Müslümün dünyagörüşünün formalaşmasında əvəzedilməz rol oynadı. Xüsusilə, seminariyada dünya mədəniyyəti ilə yaxından tanış oldular, musiqi dərslərində professional musiqinin əlifbasını sayılma öyrəndilər, Avropa musiqi klassiklərinin əsərlərini mənimsəməklə yanaşı, Üzeyir skripkada və bariton adlanan nəfəs alətində çalmağı öyrəndi, xalq mahnı nümunələrini nota köçürdü, uşaqlıq illərindən akkordeonda çalmağı, Azərbaycan xalq musiqisini ifa etməyi bacaran Müslüm isə skripka və klarnetə xüsusi maraq göstərdi. Üzeyir musiqi nəzəriyyəsini öyrənməyə daha çox vaxt ayırsa da, Müslüm skripkaçı kimi konsertlərdə iştirak edir, seminariya orkestrində əsas musiqiçi və dirijor sayılırdı.

Sonralar onların yaşadı və gələcək qohumu Əli Terequlov xatirələrində yazacaqdı: "Üzeyirə, Müslümə və yoldaşlarımızdan bəzilərinə qış və yaz tətillərində evə getməmiş müəssər olmurdu. Belə vaxtlarda onlar pansionatda qalırdılar. Bəzən bir neçə günlüyə Tiflisə, mənim yanına gəlirdilər. Gələndə, əlbəttə, skripkalarını da özləri ilə gətirirdilər və biz günlərimizi çox şən keçirirdik. Operalardan duetlər, triolar, ayrı-ayrı parçaları bir-birini əvəz edirdi. Operaya getmək bizim üçün ən böyük sevinc olurdu. Tamaşa bizə ləzzət verir, həyəcanlandırır. Sonra uzun müddət opera tamaşasının müxtəlif parçaları, ariyaların ifası, aktyorların ustalığı müzakirə edilirdi."

Musiqimizin qoşa qanadı

Ayrılıq onların dostluğunu daha da möhkəmləndirdi...

1904-cü ildə Qori seminariyasını bitirəndən sonra Üzeyir və Müslümün yolları müvəqqəti də olsa, ayrıldı. Üzeyir bəy Cəbrayıl qəzasının Hadrut kənd məktəbinə müəllim təyin edildi, burada rus dili, hesab, tarix və musiqidən dərs dedi. Amma 1905-1907-ci illərdə baş verən hadisələr onu Bakıya köçmək məcburiyyətində qoydu. Bibiheybətə, sonralar isə "Səadət" məktəbində dərs dedi, ədəbi-publistik fəaliyyətə başladı, «Həyat» qəzetində tərcüməçi, «İrşad» qəzetində əməkdaş kimi çalışdı. Şübhəsiz, 1908-ci il, yanvarın 12-də Şərqi ilk operası olan "Leyli və Məcnun"un ilk tamaşası baş tutanda ən çox sevinənlərdən biri də Müslüm Maqomayev idi. Üzeyir 1911-ci ildə musiqi təhsili almaq üçün Moskvaya getdi, amma az sonra maddi ehtiyac üzündən Bakıya qayıtmağa məcbur oldu.

Müslüm bəy isə əvvəlcə Quzey Qafqazda, sonra isə Azərbaycanın Lənkəran rayonunda müəllim kimi çalışdı, pedaqoji fəaliyyəti ilə bərabər, şagirdlərdən ibarət xor, nəfəsli və simli alətlər orkestri və teatr dərnəyi təşkil etdi, üstəlik, Tiflis Pedaqoji İnstitutunda uğurla imtahanlardan keçib şəhər məktəblərində müəllim kimi çalışmaq hüququ qazandı.

Bu illər Üzeyir Hacıbəyli və Müslüm Maqomayevin püxtələşmə dövrü idi. Hətta tale onları daha da yaxınlaşdırdı. Seminariya illərindən başlayan möhkəm dostluq qohumluğa çevrildi, ikisi də Terequlovlar ailəsi

ilə qohum oldu, Üzeyir bəy Məleykə, Müslüm bəy isə Badıgülcəməl xanım Terequlova ilə evləndi. Üstəlik, Müslüm bəy 1911-ci ildə Üzeyirin tövsiyəsi ilə Bakıya köçüb Sabunçu rayonunda texniki məktəbdə müəllimlik etdi, eyni zamanda, şagirdlərdən ibarət xor və orkestr yaratdı.

Amma bütün bunlar onların fundamental yaradıcılıq əməkdaşlığı üçün zəmindən başqa bir şey deyildi...

İlhamlı yaradıcılıq illəri

1909-1915-ci illər Üzeyir bəyin yaradıcılığında çox məhsuldar dövrüdür. O, bir-birinin ardınca "Şeyx Sənan" (1909), "Rüstəm və Söhrab" (1910), "Şah Abbas və Xurşid Banu" (1912), "Əsli və Kərəm" (1912), "Harun və Leyla" (1915) muğam operalarının librettosunu, xalq dastanları və rəvayətlər, Firdovsinin "Şahnamə" əsərinin motivləri əsasında musiqi əsərləri yazdı.

Müslüm Maqomayev isə Üzeyir bəy Hacıbəyli ilə sıx yaradıcılıq əməkdaşlığına başladı, onun yaratdığı teatr truppasının rəhbəri oldu, opera tamaşalarında skripkada ifa etdi, 1912-ci ildən etibarən isə "Leyli və Məcnun", "Əsli və Kərəm", "Şeyx Sənan" operalarına və "O olmasın, bu olsun", "Arşın mal alan" musiqili komediyalarına dirijorluq etdi. Bütün bunlarla yanaşı, az sonra – 1916-cı ildə ona bəstəkar kimi şöhrət gətirən ilk böyükhəcmli əsərini – "Şah İsmayıl" operasını yaratdı... İllər keçəcək, əsərdəki Aslan şahın ariyasını nəvəsi və adaşı, dünyaca məşhur müğənni Müslüm Maqomayev ifa edəcəkdik...

Əlbəttə, o dövrdə, çar Rusiyasının təzyiqi altında, mövhumatın, cəhalət və savadsızlığın tüğyan etdiyi illərdə milli musiqili teatr yaratmaq ideyası belə, təhlükəli idi.

O, 20-ci illərdə daha çox təşkilatı işlər və nəzəriyyə ilə məşğul oldu, Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasını yaratdı.

Müslüm Maqomayevin də təşkilatçılıq qabiliyyəti sonralar onun Azərbaycan SSR Xalq Maarif Komissarlığında sənət şöbəsinin müdiri və Azərbaycan Radio Mərkəzində musiqi rəhbəri kimi bir sıra məsuliyyətli vəzifələrdə çalışmasına imkan yaratdı, Türk Dövlət Teatrının direktoru, Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrının direktoru, bədii rəhbəri və dirijoru vəzifələrini uğurla yerinə yetirdi. Muğamlarımızı dərinlən bilən bəstəkar, Azərbaycan xalq mahnılarının nota salınmasında böyük əmək sərf etdi. 1927-ci ildə Ü. Hacıbəyli ilə birgə "Azərbaycan türk el nəğmələri" məcmuasını tərtib etdi, 300-dən artıq xalq mahnısını və oyun havalarını nota aldı. Azərbaycan musiqisində muğamın nota yazılmasında ilk təcrübə də Müslüm bəyə məxsusdur – o, "Rast" muğamını nota köçürüb.

Məşum 1937-ci il və Üzeyirin 11 illik tənhalığı

Həmin təhlükə hər iki sənətkarın ömürlərinin axırına izlədi. Xüsusilə, 30-cu illər repressiyası başlayanda Üzeyir Hacıbəyli də, Müslüm Maqomayev də həyatlarının sığortalanmadıqlarını çox gözəl anlayırdılar.

1935-ci ildə Müslüm Maqomayevin yaradıcılığında əhəmiyyətli yer tutan "Nərgiz" operasının ilk tamaşası baş tutdu. Həmin operaya görə o Azərbaycan Respublikasının Əməkdar incəsənət xadimi fəxri adına layiq görüldü.

Bəstəkarın "Xoruz bəy" satirik musiqili komediyası, "Dəli Muxtar" baleti və "Məhəbbət" (tamamlanmamış) operası, milli simfonik janrdə yaratdığı əsərlər Azərbaycan musiqi tarixi xəzinəsinə daxil edildi.

1937-ci il, aprelin 30-da isə Üzeyir Hacıbəylinin monumental "Koroğlu" operasının ilk tamaşası böyük uğurla keçdi. Tamaşadan cəmi üç ay sonra, iyulun 23-də isə bəstəkar sadiq dostunu itirdi – Müslüm Maqomayev dünyasını dəyişdi. "Bəstəkar Müslüm Maqomayev Azərbaycan musiqi sənətinin inkişafı yolunda duran bütün maneələri amansızcasına məhv edən cəsarətli novator, həqiqi realist, öz məhiyyəti və məqsədi etibarilə sırf xalq bəstəkarı idi", - o, az sonra yazacaqdı.

1938-ci ildə Moskvada keçirilən Azərbaycan incəsənəti dekadasında "Arşın mal alan", "Koroğlu" operaları böyük maraqla qarşılanırdı. Məhz "Ellər atası" Stalinin gənclik illərində tamaşa etdiyi "Arşın mal alan" operasına sevgisi bəstəkarın təhlükələrdən xilas edib, ona layiq olduğu şöhrəti, həm də SSRİ Xalq artisti fəxri adını və Dövlət Mükafatını, çoxlu mükafat, təltif və vəzifə kürsülərini bəxş edib. Amma həyatın son illərində mənəvi sıxıntılar yaşayan Üzeyir bəy üzərində işlədiyi "Firuzə" operasını tamamlamaq bilməyib. Dostunun adını daşıyan nəvə Müslümün doğulmasına hədsiz sevinməyə, körpəninin atası, kino rəssamı Məhəmmədinin 1943-cü ildə müharibədə həlak olması onun üçün daha bir zərbə olur. Üzeyir bəyin cəmi 63 yaşında – 1948-ci il, noyabrın 23-də həyatla vidalaşması keçirdiyi mənəvi sarsıntılarının nəticəsi idi.

Bu gün fəxrli deyə bilərəm ki, Üzeyir Hacıbəyli Azərbaycan musiqi mədəniyyəti tarixində yeni istiqamət yaradıb və milli bəstəkarlıq məktəbinin özülünü qoyub. Müslüm Maqomayev isə musiqi mədəniyyətimizin formalaşmasında və zənginləşməsində əvəzsiz xidmətlər göstərmişdir...

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Şuşa qalasının yaradıcısı olan Pənahəli xanın ağılına gəlməzdi ki, təxminən, 100 il sonra onun böyüdüüyü şəhər əsl mədəniyyət mərkəzinə, yaradıcı insanlardan ibarət bir neçə nəslin məktəbinə çevriləcək. İnanılmaz dərəcədə məhsuldar torpaq, mineral sular, dağ havası insanlarda əla əhval yaradırdı və onlarda bu gözəlliyi vəsf etmək istəyi ortaya çıxırdı. Üstəlik, Şuşada insanlar heç zaman yoxsulluqdan əziyyət çəkməyiblər. Onların əksəriyyəti hətta zəngin olub, ailələr İrani, Hindistanı, Rusiyanı gəziblər.

Azərbaycanın musiqi məktəbi

XIX əsrin ortalarında Şuşa ziyalıların evlərində o dövr üçün nadir sayıla biləcək sayda kitablar toplanmışdı. Onların əksəriyyəti çap edilən yox, kalliqrafik kitablar idi. Belə kitabların bəzilərinin yaşı yüzilliklərlə ölçülürdü. Şuşalılar, əsasən, musiqi haqqında kitablara üstünlük verirdilər. Bu kitablar arasında Səfiəddin Urməvinin (XIII əsr), Əbdülqadir Marağayinin (XIV əsr), Mirzə bəyin (XVIII əsr) işlərinə rast gəlmək olardı.

Şuşa sakinləri simli musiqi alətləri barədə elə şeylər bilirdilər ki, onu müasir musiqiçilər belə, təsəvvür edə bilməzlər. Onlar eksperimentlər edərək musiqi alətləri yaradır, mövcud alətlərin formasını dəyişir, onları təkmilləşdirirdilər. Şəhərdə təşkil olunan "Musiqi məclis"lərinə alətlərdə ifa texnikası, onların hazırlanması üsulları nümayiş etdirilirdi.

1880-ci ildə rəssam, xəttat, dövrünün məşhur musiqi nəzəriyyəçisi və şairi Mir Möhsün Nəvvab tanınmış xanəndə (virtuoz tarzən) Hacı Hüsü ilə birlikdə Şuşada Azərbaycanda ən böyük "Musiqiçilər məclisi"ni təsis edib. Bu məclisdə musiqinin estetik problemləri, ifaçılıq və muğam sənətinə dair müzakirələr aparılırdı. Məktəbdə fəal iştirak etmiş şəxslərin çoxu sonralar peşəkarlara, hətta əfsanəyə çevrildilər, Azərbaycan musiqisinin simasını təşkil etdilər. Onların arasında xanəndə və sazəndə Məşədi Cəmil Əmirovun, İslam Abdullayevin, Seyid Şuşinskinin, məşhur ifaçı Hacı Hüsünün, müasir Azərbaycan tarının yaradıcısı Sadıqcanın (Mirzə Sadıq) adlarını çəkmək olar.

Faktiki olaraq, məhz o dövrlərdə xalq musiqisi akademik, peşəkar musiqiyə çevrilərək milli musiqi formasını aldı.

Və elə həmin məclisin yaradıldığı ildə sonralar virtuoz tar ustasına çevrilmiş bir şəxs dünyaya gəldi. Bu, Qurban Pirimov idi. O, 4 yaşında ikən tarda çalmağı öyrənir. Onun bir çox müəllimləri var idi, kifayət qədər yaşlı olan babası Valeh isə Qarabağ aşığı idi. O dövrdə Şuşada dünyəvi məktəblər fəaliyyət göstərirdi. Çünki ziyalılar şəhərinin əksər sakinləri uşaqlarını köhnədən qalmış mədrəsələrə vermək istəmirdilər. Gənc Qurban da belə məktəblərdən birini bitirib. Önəmli məqamlardan biri ondan ibarətdir ki, Qurbanın müəllimləri həm də yaxşı tərbiyəçi imiş-

lər: onlar hər zaman uşaqların istedadının parlamasına yardım ediblər. Onların yaşadıkları kiçik, cəmi bir neçə kilometri əhatə edən balaca dünya, əsl azad yaradıcılıq dünyası idi.

Qohumları və müəllimləri Qurbana Sadıqcanın yanına getməyi məsləhət görürdülər. Lakin o, dağ kəndi olan Abdal Gülablıda, müəllim isə şəhərin özündə yaşayırdı. Üstəlik, Sadıqcan çox vaxt səfərlərdə olurdu. Beləliklə, Sadıqcanın ilk tələbəsi olan 13 yaşlı Qurban hər dəfə dərs almaq üçün kilometr-lərlə yol qət edirdi.

Uğur

1905-ci il Azərbaycan üçün ağır keçdi. Bir tərəfdən Rusiyada yaşanan inqilab, digər yandan da İranda bir-birini əvəz edən inqilablar və vətəndaş qarşıdurmaları sakit, gözəl həyata alışımsız Şuşaya da təsirsiz ötürmədi. O dövrdə gənc musiqiçi Qurban tarda ifa etmək yolu ilə cüzi qazanc əldə edirdi. Amma ehtiyaclar getdikcə artırdı. O, Gəncəyə köçərək, məşhur xanəndə Cabbar Qaryağdıoğlunun triosunda çalışmağa başladı.

Trioda Cabbar Qaryağdıoğlunu tarda Qurban Pirimov, kamançada Saşa Oqanezaşvili müşayiət edirdi. Çox keçmədən üçlüyün çıxışlarının sorağı Qafqazın sərhədlərini aşdı. Trio inanılmaz uğurlar qazandı və Pirimov üçün yaradıcılıq baxımından əsl inkişafa yol açan bir məktəb rolu oynadı.

"Musiqi peşəkarlığı bir neçə komponentdən ibarət kokteyldir: fərdi istedad, çalışqanlıq, yaxşı müəllimlər və şərait", - deyərək, tarzən Aydın Məmmədov bildirir: "Şuşa, bu "musiqi mətbəxi" olmasaydı, Qurban Pirimov kimi, onun müəllimləri kimi insanlar da olmazdılar. Amma bu gün Qurban Pirimov bizim üçün ifaçılıqda etalona çevrilib. Hər kəs bilir ki, Mikayıl Müşfiq məşhur "Oxu tar" şeirini məhz dövrün dahi ustası olmuş Pirimova həsr etmişdi".

Q.Pirimovun yaradıcılığı milli opera ilə ayrılmaz şəkildə bağlıdır. O, Azərbaycanın ilk milli operası olan "Leyli və Məcnun"un səhnələşdirilməsi zamanı orkestrdə yer alıb. Qurban Pirimov Azərbaycan Opera və Balet Teatrı yaranandan ömrünün sonunadək orada işləyib.

Bu, təxminən, 40 il deməkdir. 1929-cu ildə Pirimov Azərbaycan SSR-in əməkdar artisti, 1931-ci ildə isə Xalq artisti adına layiq görülüb. 1938-ci və 1939-cu illərdə o, Moskvada Azərbaycan İncəsənəti Dekadasında və Xalq alətləri ifaçılarının Ümumittifaq müsabiqəsində uğurla çıxış edib.

Böyük Vətən müharibəsi illərində Qurban Pirimov digər incəsənət ustaları ilə birlikdə dəfələrlə əsgərlər qarşısında, həmçinin, hospitalda müalicə alan yaralıları qarşısında çıxışlar edib. O, müəllimliklə də məşğul idi. Pirimovun tələbələri arasında Azərbaycan SSR-in Xalq artisti Bəhram Mansurovun, Həbib Bayramovun, Sərvər İbrahimovun adlarını çəkmək olar.

Q.Pirimov qrammofon vallarına muğamlar da yazırdı. Onun ifasında ən keyfiyyətli yazını Riqada buraxılmış vallardan dinləmək olar.

İllər sonra artıq yaşa dolmuş ustad sənətkar "Mədəniyyət və incəsənət" jurnalında (1955) şəgird olduğu illəri xatırlayaraq yazırdı: "Yaxşı günlər idi. Doğma şəhərimdə çox sayda dahi insanlar var idi. Onlardan biri də müəllimim Mirzə Sadıq idi. Mirzə Sadıq nəinki böyük ustad, həm də yaradıcılıqla bağlı gələcəyi aydın təsvir edən bir insan idi. Gənclik illərimi yada saldıqda düşünürəm ki, həyatımda ən parlaq izləri məhz onun ifaları, dərsləri qoyub".

Qurban Pirimov Nəbat xanım Ağalar qızı ilə evli idi. Onların 4 övladı var idi: Əsgər, Sara, Tamar, Adilə. Musiqiçi 29 avqust, 1965-ci ildə Bakıda dünyasını dəyişib.

1880-ci ilin oktyabrında dünyaya göz açmış Qurban Pirimovun doğum günündən az qala əsr yarım vaxt keçir. Amma, həqiqətən də, sənətkar ömrü vaxtla ölçülür, əbədidir.

Məhərrəm ZEYNAL

Qurban Pirimovun sənət məktəbi

Dünya kəşfiyyat tarixində araşdırıcıları mat qoyan çox maraqlı hadisələr baş verib. Belə hadisələrdən biri də Berlin tuneli əməliyyatıdır. Amerikalıların, ingilislərin kəşfiyyat xarakterli yazışmasında bu əməliyyat "Gold" ("Qızıl") adıyla keçirdi və onu haqlı olaraq "soyuz müharibə" dövrünün ən parlaq səhifələrindən sayırlar. Bircə faktı oxucularımızın diqqətinə yetirirəm ki, bu hadisə sonralar neçə-neçə tədqiqat işinin obyektinə çevrildi, onun motivləri əsasında roman yazıldı, kinofilm çəkildi. Amma məsələ yenə də sonadək çözülmüş sayılmır deyə, bu gün də kəşfiyyat tarixiylə maraqlananların diqqət mərkəzindədir...

(Əvvəli ötən sayımızda)

Maraqlıdır, görəsən, 1955-ci ilin avqustunda istismara hazır olan tunneldən xəbərdar olduqlarını bildirərək, bu amerikalıların planını lap əvvəldən biabırçılıqla faş edib açıqlamaq olardı? Təbii ki, olardı. Amma KQB-nin rəhbərliyi üçün o vaxt Bleykin təhlükəsizliyi böyük əhəmiyyət kəsb edirdi. Ondan alınan informasiyalar o qədər qiymətli idi ki, bu kəşfiyyatçının təhlükəsizliyi prioritet sayılırdı. Təbii ki, kəşfiyyatçının aşkarlandığını hiss edən kimi, onu da Kim Filbi, Makleyn, Berces kimi Moskvaya qaçırmağa çalışırdılar. Amma həmin dövrdə Sovet kəşfiyyatının rəhbərləri böyük götür-qoydan sonra bu qənaətə gəldilər ki, Berlin tuneliylə Qərbə axan məlumat Bleykin informasiyalarından qat-qat dəyərsizdir. Odur ki, bu tunnelin sirrini sovet kəşfiyyatçıları da, eynən özlərinin amerikalı həmkarları kimi qoruyurdular.

Təhlükəsizlik tədbirlərinin miqyası sizə aydın olsun deyə, söyləyim ki, Almaniyada işləyən heç bir sovet vətəndaşı, o cümlədən, hətta sovet qoşun birləşməsinin komandanı marşal Qreçko, Berlindəki KQB aparatının rəhbəri general Pitovranov belə, tunnel barədə məlumatlandırılmamışdı...

İndi də Berlin tuneliylə ötürülən informasiyalar haqda.. Ümumilikdə üç kabel dirləmə altındaydı.

Həmin kabellərlə 1200 qoşulma kanalı işləyirdi ki, onların 500-ü bütün 24 saat ərzində aktiv idi. 28 teleqraf, 121 telefon xətti fasiləsiz yazılırdı. Bu məqsədlə yüzlərlə maqnitofondan istifadə olunurdu. Cəmi 443 min danışıq qeydə alınmışdı ki, onlardan 386 mini sovet, 75 mini Şərqi Almaniyaya aid idi. Bu materiallar əsasında 1750 kəşfiyyat məlumatı hazırlanmışdı.

Amerika mənbələri deyir ki, tunnel vasitəsilə Sovetlərin Berlindəki siyasi aksiyaları, qoşunların dislokasiyası, təchizatının yeniləşdirilməsi barədə qiymətli məlumatlar toplanmışdı. Bununla yanaşı, SSRİ-nin nüvə proqramında iştirak edən şəxslər, bu proqramın istiqamətləri, nüvə obyektlərinin yeri, Almaniyada uranın çıxarılmasıyla məşğul olan "Vismut" adlı məxfi kombinatın fəaliyyəti haqda qiymətli məlumatlar alınmışdı. Bununla yanaşı sovet kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat orqanları, Almaniya Demokratik Respublikasının təhlükəsizlik qüvvələri barədə də informasiya toplanmışdı. SSRİ-nin ordu kəşfiyyatının 350 əməkdaşı, o cümlədən də Almaniya sərhədlərindən uzaqlarda – Türkiyə və İranda fəaliyyət göstərən şəxslər haqda müfəssəl məlumat toplanmışdı...

Təbii ki, amerikalılar üçün maraqlı olan məlumatların bəziləri düşməne bilərəkdən ötürülən dezinformasiyalar idi. Amma sovet kəşfiyyatçıları onları şübhələndirməmək və Londonda işləyən Bleyki qorumaq üçün haqqı məlumatların da qarşısını almırdılar.

1956-cı ilin yaz aylarında KQB-nin rəhbərliyi gördü ki, "Berlin tuneli"nin fəaliyyətinin davamı SSRİ-nin dövlət maraqlarına ziddir və bu obyektin faş edilməsi qərara alındı. İş elə gətirdi ki, bu əməliyyat vaxt etibariylə dövlət başçısı Xruşşovun İngiltərəyə rəsmi səfəriylə üst-üstə düşdü. Kəşfiyyat rəhbərlərinə Xruşşovun tapşırığı belə idi: Tunnel elə faş edilməlidir ki, Corc Bleyk təhlükəyə məruz qalmasın və bu əməliyyatda yalnız amerikalılar biabır olunsun, ingilislərin iştirakı isə qətiyyətlə hallanmasın.

Beləliklə, 1956-cı ilin aprelinde Berlində bir neçə gün güclü leysan yağdı və yağış suları guya uzaq rabitə xətlərində "qısa qapanmalara" səbəb oldu. Rəsmi məlumat belə idi.

Aprelin 21-dən 22-nə keçən gecə xüsusi dəstə "qısa qapanma yerlərini" tapmaq üçün qazıntılara başladı...

Saat 2.50-də dəstə amerikalıların qoşulma otağına aparan kabelləri aşkarladı...

Sonrakı hadisələr haqda müxtəlif versiyalar var. Versiyaların birində deyilir ki, axtarış qrupu tunnelə girərək işə başlayıb və səhər 6 radələrində tunneldəki amerikalıları iş başında yaxalayıb. Amerikalı operatorlar rusları görəndə bütünlükdə təchizatı buraxaraq Amerika sektoruna tərəf qaçırılar. Sovet kəşfiyyatçıları onların təqibinə başlayırlar, amma "Siz Amerika sektoruna daxil olursunuz" yazısını görəndə, geri dönərək düşmən kabelini ayırmaqla işlərini bitmiş hesab edirlər...

İkinci versiya amerikalılardır və mənə daha maraqlı gəlir. Onlar deyirdilər ki, ruslar tunnelə aparan şaxtaya girəndə belə, orada iş davam edirmiş. Həmin gün, saat 8-lə 9 arası xeyli telefon danışıqları qeydə alınıb.

Saat 12.30-da ADR-in texnikləri iki lyukun qapağını qaldırıb divarı dələrək otağa girirlər.

Saat 14.30-da həmin otağa sovet rabitəçiləri kinokamera ilə daxil olub çəkilişə başlayırlar. Bu vaxt amerikalılar tunneli partlatmağa hazır idilər, lakin Berlinin amerikalı komendantı general Çarlz Daşer partlayışdan rusların xəsarət ala biləcəyinə görə buna razılıq vermir. Onda tunnel girişini qum kisələriylə bağlayaraq qapıya "Siz Amerika sektoruna girirsiniz" yazısı yazılır.

Saat 15.00-da dəhlizdən addım səsləri gəlir, lakin amerikalı zabit əlindəki gülləsiz pulemyotunu şaqqıldadaraq çağırılmamış qonaqları qorxudur.

Saat 15.35-də qaçaq kabellər, 15.50-də mikrofonların siqnalları kəsilir.

Üçüncü versiya 1978-ci ildə Londonda çap olunan kəşfiyyat üzrə dərslərdə səsləndirilib. Başlığı "Satışa çıxarılan şpionlar" olan yazıda belə deyilirdi: "Lakin 1956-cı ilin 22 aprelinde ruslar təsadüfən öz ərazilərindəki tunneli aşkar edirlər. Siqnalizasiya işə düşür. Ruslar tunneldə heç kəsi tapa bilməsələr də, təchizat hələ yerində idi. Operatorlar o qədər ani yoxa çıxmışdılar ki, rus kəşfiyyatçıları otaqda hələ də qaynayan çaydan tapmışdılar..."

Gələn, üstündən 56 il keçəndən sonra həqiqəti aydınlaşdırmağa cəhd göstərməyə. Əsas məsələ budur ki, "Berlin tuneli"nin fəaliyyətinə həmin gün nöqtə qoyuldu. Bu tunnel cəmi 11 ay, 11 gün işlədi və sonralar neçə-neçə bədii əsər üçün mövzuya çevrildi.

Bunun dalınca sovet tərəfinin diplomatik notaları, etiraz məktubları bir-birini əvəz etdi. Aşkarlanmış tunnelin içində mətbuat konfransı keçirildi. Amma bu elə bir sensasiya olmadı. Dünya həmin günlər diqqətini tamam başqa hadisəyə yönəlmişdi: Sovet İttifaqının başçısı Nikita Xruşşovun İngiltərəyə ilk rəsmi səfərinə.

"Berlin tuneli" aşkarlanan gün Xruşşov Bukingem sarayında rəsmi qəbulda idi və gözlənilmədiyi kimi, bu insidentlə əlaqədar ingilislərin xətrinə dəyə biləcək bircə söz belə dilinə gətirmədi...

Berlin tuneli

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

20 sentyabr 1918-ci il "26 Bakı komissarı"nın güllələndiyi gündür. "Aydın yol" qəzeti bu hadisə ilə əlaqədar publisist Şirin Manafovun 26 Bakı komissarları haqqında olan araşdırma-larını oxuculara təqdim edir.

(Əvvəli ötən sayımızda)

Silahlar hardadır?

İndi Lenini bir sual narahat edir: "Qızıl Ordu alaylarının min bir əziyyətlə əldə etdiyi silahlar hara yoxa çıxıb?". "Azərbaycan" qəzetinin 1919-cu il, 17 mart nömrəsində bu suala cavab tapılıb. "Qafqaz cəbhəsində vuruşan türk qoşunu geri çəkilən kimi Türkiyə erməniləri Qafqazdakı ermənilərlə birgə, geri çəkilən qoşun hissələrini təqib etməyə başlayır. Bir tərəfdən onlar Andranikin əsgərlərini silahlandırır, digər tərəfdən Dro və Keriyə lazımı dəstəyi göstərirdilər. Tərk edilən bütün müsəlman kəndləri talan edilir və yandırılırdı..."

Eyni vaxtda Şaumyan və Avakyan Şamaxı hadisələrini qızıqdırmaqla məşğul idi.

1918-ci ilin Mart hadisələri zamanı Stepan Lalayanın rəhbərlik etdiyi daşnak qüvvələri Şaumyanın əmri ilə Şamaxı əhalisinə divan tutur, evləri qarət edirdilər. Şamaxı sakinləri kömək üçün Gəncəyə - İsmayıl xan Ziyadxanova müraciət edirlər. Üç minlik qoşunu ilə Şamaxıya gələn Ziyadxanov daşnak qüvvələrini ağır məğlubiyyətə uğradır. Dərəcəli olan erməni əsgərləri Şamaxıdan qaçır. Stepan Lalayan yaxalanaraq Gəncəyə aparılır, İsmayıl xanın əmri ilə edam olunur. Stepan Şaumyan Şamaxının xilaskarı Ziyadxanovu Azərbaycan Sovet hakimiyyətinin qatili düşməni elan edir.

"Şərqdə inqilabın dayağı" hesab olunan Bakıya göndərilən silahlara cavabdeh digər şəxs qəsbkar Tatevos Əmirov idi. Anastas Mikoyan Qafqazın fəvqəladə komissarı və Bakı Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədri Stepan Şaumyanın Andranikə qarşı duyduğu siyasi rəğbət barədə ətraflı məlumat verir. Xatirələrində o, Şaumyanın göndərdiyi teleqram xüsusi yer ayırır: "Culfa. Milli qəhrəman Andranikə. Teleqramınızı aldım. Mətni olduğu kimi Moskvaya - mərkəzi hökumətə çatdırdım. Öz adımdan sizin simanızda əsl xalq qəhrəmanını salamlayıram". Şaumyan tayqulaq Andranikin pərəstişkarı olduğunu gizlətmirdi.

Missiya tamamlandı

1918-ci ilin avqustunda daşnaklar və menşeviklər tərəfindən qurulan "Sentrokaspi Diktaturası" Bakıya nəzarəti ələ alır və Petrovdan tələb edir ki, ingilis korpusu ilə birlikdə şəhəri türklərdən qorusun. "Sentrokaspi"yə məktubunda Petrov ingilislərlə çiyin-çiyinə vuruşmaqdan imtina etdiyini bildirir. Petrovun qoşunu Bakını tərk edir. Lenin ağılını itirmək üzrədir. Bakı neftini əldən verən, Stalin qarşısında güllənc vəziyyətə düşən Vladimir İliç öz adını daşıyan alay cəbhədən geri çağırır və təcili Bakıya göndərir. Şəxsiyyətə pərəstişin kökləri elə buradan qaynaqlanır. Hələ heç nə məlum deyil, döyüşün gedişatı hər an dəyişə bilər. Tarix 1918-ci il, 12 avqustu göstərir, Sarısın uğrunda qızgın döyüşlər gedir, Don sahilləri od tutub yanır, Peterburq mühasirədədir. Belə bir vaxtda Lenin öz adını daşıyan alay yaradır. İndi böyük itkilər verən alay cəbhədən geri çağırılır.

Qafqazın fəvqəladə komissarı Stepan Şaumyanaya layiqli cavab verməyin vaxtı çatıb. Axı məhz peşəkar fırıldaqçı Şaumyan sayəsində Lenin Qafqazdakı vəziyyətə nəzarəti itirib. Bakının itirilməsi ilə bənməyən Lenin 1918-ci il iyulun 29-dan etibarən şəhərin qaytarılması istiqamətində qızgın fəaliyyətə başlayır. Stepanla haqq-hesabı çürütmək, onu Kremldə inqilabi məhkəmə adından cəzalandırmaq Vladimir İliçin ən böyük arzusu idi.

Leninin arzusu

Bakı nefti Leninin yuxusunu qaçtırmışdı, proletariatin lideri nəyin bahasına olursa olsun inqilabın dayağ nöqtəsini qaytarmaq istəyirdi. Lenin daha bir ağılaşımaz fırıldaqçı ol atır. Bakıya böyük bir alay göndərən, hərbi təyyarə və sualtı qayıqların dərhal Həştərxana çatdırılmasını əmr edən Vladimir İliç bununla kifayətlənir. Bakıya dəniz yolu ilə daxil olmaq istəyən Lenin Bayıl türməsinə saxlanılan Şaumyan, Caparidze, Fioletov və digərlərini məhbəsdən azad etmək arzusunda. Risk böyükdür, ancaq Lenini başa düşmək olar. Müxtəlif milliyətlərdən olan minlərlə bakılı fəhlə imperialist qüvvələrlə mübarizəyə hazır olduğunu dediyi bir vaxtda neft paytaxtı ingilis hərbi paltarını geyinən bir qrup hindistanlı və ərəbin ümidinə qalır.

İngilislər Leninin dəniz planından dərhal xəbərdar tutur və 26 komissar dərhal Türkiyəyə göndərilir. Orconikidzenin teleqramını alanda Vladimir İliç olan-qalan ağılı da itirir: "Müttəfiq qüvvələri - satqın menşeviklər və daşnaklar Bakını təhvil verməyə hazırlaşır". İndi milyonlarla pud neft üçün Lenin istənilən ağılsızlığa hazırdır. Məsələn, Bakını Ermənistanın paytaxtı elan etmək və ya Zaqafqaziya Federasiyasını yaratmaq və idarəçiliyi dostu Şaumyanə həvalə etmək.

Beləliklə, Stepan və onun komissarlar dəstəsi taktiki gediş edir və həyasız oyunlarını davam etdirirlər. 26 Bakı komissarından başqa heç kim proletariat liderini belə barmağına dolaya bilməzdi. Şaumyanın bu dəfəki kələyi Leninə baha başa gəlir. Stalin ağıldankəm Vladimir İliçə başlamaq fikrində deyildi, partiya üçün çətin günlər başlayırdı.

"26-lar"ın tarixi "xidmətləri"

26 Bakı komissarının yeganə "nailiyəti" Leninin Bakıya bəslədiyi sonsuz nifrət olur. Vladimir İliç Azərbaycan paytaxtına bütün qəlbi ilə nifrət edirdi. 1918-ci il 3 iyul tarixli əmrində Lenin yazır: "Bakı Xalq Komissarları Sovetinin Fəvqəladə Komissiyasının nümayəndəsi Ter Qabrielyana. Türk və ya ingilis qüvvələri hücum edəcəyi halda Bakının yandırılması üçün hazırlıqlara başlanılsın və bu barədə şəhər əhalisinə yazılı məlumat verilsin". Sənəddən göründüyü kimi, Lenin nə baş verdiyini anlamır, Şaumyan və dostlarının əsl məramı onun üçün hələ də aydın deyil. Heç bir aktyor yenisi tikilməmiş köhnə teatr binasını yandırmaz. Bakının faciəsi də bunda idi ki, Qara dənizdən tutmuş Xəzər sahillərinə qədər olan böyük ərazidə başqa teatr yox idi.

1919-cu il fevralın 12-də Lenin Həştərxan inqilabi hərbi komissarına göstəriş verir. Xatırladaq ki, cəmi yeddi ay əvvəl o, Bakını yandırmığı tələb edirdi. İndi isə İliç Bakı fəhlələrini ingilis pulemyotlarının qabağına düzmayı təklif edir. Teleqramda deyilir: "Daha kəskin qərarlar qəbul edin. Bakılıların əhvali-ruhiyyəsini qaldırmağa çalışın. Qoy onlar ingilis qoşunlarının şəhəri tərk etməsini, türk qüvvələrinin gəlməsini tələb etsinlər. Bizim cəbhəyə keçənlərin təhlükəsizliyini təmin edin".

Plan çox sadə və dahiyənə idi. Kütləni pulemyotların qabağına düzmək və yaralı proletarların köməyinə gələn döyüşçülərə xilaskar imici qazandırmaq. Lenin əsl imicmeyker idi, alman məktəbi öz sözünü deyirdi.

Britaniyalılar

Qədim müstəmləkə ənənələrinə malik britaniyalılar Bakıda kifayət qədər ağıllı siyasət yürüdükdülər. Elə buna görə də Leninin planları baş tutmurdu. Heç bakılıların da ingilis pulemyotunun altına sərilmək fikri yox idi. Bakı proletariati bütün gücü ilə işləyir, sənaye inkişaf edirdi. Əhali onları erməni quldurlarının hücumlarından və qırğından xilas edən ingilislərə və türklərə minnətdar idi.

İşçilər britaniyalıların icazəsi ilə 1 May gününü qeyd edir, tətillər və nümayişlər keçirirdilər.

26 Bakı komissarı və Qafqazın fəvqəladə komissarı tarix səhnəsindən yoxa çıxan kimi Lenin Bakıda baş verənlər barədə həqiqəti öyrənir. Şaumyanın dediyi kimi paytaxt sakinlərinin bolşeviklərə rəğbətini, hədsiz sevgisinin miq olduğunu tezliklə başa düşür.

Daşnakların "beşinci kolon" vasitəsilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü pozmaq cəhdləri uğurla nəticələnir - Zəngəzur Azərbaycandan qoparılır.

Mikoyan

"26-lar"ın bütün tarixi blefidir. Komissarların Bakıda güllələnmədiyi çoxları üçün sirr deyil. Tarixçi Vadim Çaykinin 1922-ci ildə Moskvada nəşr olunan kitabında "26 Bakı komissarı"nın edam səhnəsi belə təsvir olunur: "bir türkmən qılınca 25 komissarın boynunu vurdu".

Ermənilərin hərbi portalı "www.armymuseum.ru" və anti-kommunist hərəkatın rəsmi saytı olan "anticom.ru"da belə bir informasiya yer alıb:

"Bolşevik fraksiyasının deputatı Mikoyan əlaltıları ilə birgə özünü də təmsil olunduğu "26 Bakı komissarı"nu həbsxanadan çıxararaq gəmi ilə Həştərxana yola salır. 26 komissardan 25-i güllələnir, bircə əks-kəşfiyyət qarşısında xidmətlərinə görə Mikoyan sərbəst buraxılır. Həştərxana çatmamış bəzə Krasnovodskda dayanır və 26 komissar 600 nəfərlik qaçqın kütləsinə qarışır. Mikoyan da saxlanılır, onun üzərində silah aşkarları və təcridxanaya yerləşdirilir. Qərargah rəisi general Biçeraxov və əks-kəşfiyyət rəisi general-mayor Aleksey Martnov Mikoyan qarşısında şərt qoyur: ya canı, ya da komissarlar. Anastas düşünmədən yoldaşlarını satır və istintaq bitən kimi Bakıya qayıdır".

Martnov 26 komissarın edamına fərman verir. Mühacirətdə Mikoyanın odlu-alovlu çıxışlarını eşidən Martnov onu güllələmədiyi üçün çox təəssüflənir. Onun sözlərinə görə, komissarlar arasında ən əclafı məhz Mikoyan olub: "Mən Mikoyana zabit sözü verdim. Dedim ki, əgər bizimlə əməkdaşlıq etsə, ona toxunmayacağam. Gərək zabit sözümü pozub onu güllələyəydim".

Soyqırımı

"26 Bakı komissarı"nın 1918-ci il 30-31 Mart hadisələrindəki rolu Sovet hakimiyyəti illərində araşdırılmayıb.

Fevral inqilabının nəticələrindən biri də imperiyanın ucqarlarında milli orduların yaradılması oldu. Aleksandr Kerenskinin və onun rəhbərlik etdiyi müvəqqəti hökumətin süqutundan sonra Azərbaycan hərbi birləşmələrinin formalaşmasına başlanıldı. Müvəqqəti hökumətin süqutundan sonra general Kornilov həbs edildi, tatar alayı buraxıldı və general Talışskinin rəhbərliyi altında milli ordu formalaşdırıldı.

"26 Bakı komissarı" milli ordu ideyasının alınmaması üçün əlindən gələni edirdi. 1918-ci ilin fevralında general Talışskinin həbs olunur. Generalın həbsi orduda hərc-mərcliyin artmasına səbəb olur. Xalqın komissarlara münasibəti kəskin dəyişir.

Toqquşmanın başlanması üçün bəhanə Hacı Zeynalabdin Tağıyevin oğlu Məhəmmədin cənazəsinin "Evelina" gəmisində Lənkərandan Bakıya gətirilməsini təşkil edən 48 hərbi olur. Ermənilər şayiə yayırlar ki, bu zabitlər Muğandakı Malakan kəndlərini dağıtmaq barədə göstəriş alıblar. Bunu bəhanə gətirən Şaumyan gəmidəki zabitlərin tərk-silah olunması üçün göstəriş verir. Yerli əhali küçələrə çıxıb zabitlərin tərk-silah olunmasına etirazını bildirir. Beləliklə, dinc əhaliyə qarşı soyqırımı başlayır. Şəhərin müsəlmanlar yaşayan məhəllələrinə atəş Xəzər donanmasından açılır. Tarixçi Tadeuş Svyatovskiy yazır ki, 1918-ci il aprelin 1-də Bakı İnkilab Komitəsinin mənzil-qərargahından bolşevik-daşnak qüvvələrinə yerli əhaliyə qarşı ağır artilleriyadan istifadə etmək barədə əmr verilir.

1918-ci il aprelin 13-də Şaumyan Moskvaya məlumat verir: "Döyüşlərdə parlaq nəticələr əldə etmişik. Düşmən darmadağın edilib". Bu məqamda düşmən kimdir? Azərbaycan milli ordusu. 31 Mart hadisələrindən sonra milli ordunun formalaşdırılması işi sürətlənir. Lenin neft şəhəri əhalisinin bolşeviklərə artan nifrətini hesaba almamışdı. Bu nifrət ingilislərə hava, su kimi lazım idi.

1918-ci il aprelin 1-i axşam 9 radələrində atəşkəs barədə saziş imzalanır. Keçmiş çar ordusunun 36-cı Türkiyə alayının təzyiqləri sayəsində daşnaklar sıxışdırılır. 30 min müsəlman, bolşevik və daşnak qüvvələri tərəfindən qətlə yetirilir. Bakı itirilir: əvvəlcə ingilislərə daha sonra türklərə təhvil verilir.

Leyla ƏLİYEVA

Atalar və oğullar mövzusu bəşər övladının yaranışından mövcud olub. Bu məsələ məişətdən tutmuş elmin, sənətin müxtəlif sahələrində də zaman-zaman bəzən yumsaq, bəzən isə çox sərt formada ifadə olunan fikir ayrılıqları, yaxud oxşarlıqları şəklində təzahür edib. **Elə biz də rubrikamızda bu məsələlərə toxunmağa, yaşlı və gənc nəslə təmsil edən sənət adamlarını sözlər yaxşı mənasında üz-üzə qoymağa, onların müxtəlif hadisələrə yanaşmalarını aydınlaşdırmağa və bu yanaşmaları sizlərə təqdim etməyə çalışacağıq.** **“Atalar-oğullar” rubrikasının budəfəki qonaqları kulinarlar Tahir Əmiraslanov və Ağakərim Şamidzadədir.**

- Son vaxtlar qida mədəniyyəti ilə bağlı mövzuların müzakirəsi aktuallaşır. Saytlarda da düzgün qidalanma ilə bağlı müxtəlif, bəzən bir-birinə zidd məlumatlar yer alır. Bir kulinar kimi özünüzdün qida rasionunuz nədən ibarətdir? Ümumiyyətlə, necə düşünürsünüz, gündəlik menyü necə tərtib olunmalıdır?

Tahir Əmiraslanov: Mən özüm çox sadə xörəklər yeyirəm. Amma bunu hamıya təklif etmək olmaz ki, siz də məhz bu yeməklərlə qidalanın. Ümumiyyətlə, qidalanma fərdi məsələdir. Çünki birinə xoş gələn xörək bir başqasına ziyan edə bilər. Bundan qaçmaq üçün hər kəs həkimə gedib müayinə olunmalıdır. Onun bu vaxtdək keçirdiyi xəstəliklər və orqanizmin hansı xəstəliklərə meyilli olduğu mütləq nəzərə alınmalıdır. İnsanın temperamenti, genetikasından tutmuş onun yaşadığı yer və məşğul olduğu işdək bütün faktorlar qidalanma üçün xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Yalnız bunları araşdırdandan sonra adama məsləhət vermək olar ki, nəyi və necə yesin. Ümumiyyətlə, insanın doğulduğu yerdə nə bitirsə, onu yeməlidir. Əlbəttə, seçim imkanları varsa, o, istədiyini bunların arasından seçib yeyə bilər.

Ağakərim Şamidzadə: Çox təəssüf ki, sağlamlıq qidalanma barədə heç bir yerdə düzgün məlumat verilmir. İnsan orqanizmləri fərqli olduğundan onların sağlamlıq qidalanma rasionları da fərvidir. Məsələn, birinin bədəni daha çox zütlə, digərininki karbohidrat tələb edə bilər. Amma ümumiləşdirsək, insan gündə dörd dəfə qida qəbul etməlidir: 25 faiz üstünlük səhər yeməyinə, 35 faiz ikinci səhər yeməyinə, 25 faiz nahar yeməyinə və 15 faiz şam yeməyinə ayrılmalıdır. Sonuncu qida qəbulu axşam saat 20.00-dən gec olmamalıdır. Bir önəmli məqamu da qeyd edim, axşam saat 22.00-dən 00.00-dək mütləq yatmaq lazımdır. Bundan sonra bütün gecəni yatmamaq da olar. Həkimlərin araşdırmalarına görə, həmin vaxtı insan mütləq yuxuda keçirməlidir. Özümə gəlincə, səhər yeməyim adətən kərə yağ, bal, yumurta və azca duzdan ibarət olur. Günorta yeməyində adətən meyvə və tərəvəzdən istifadə edirəm və çalışırım ki, onları çiy halda qəbul edim. Axşam saat 18.00-19.00 arasında əsas yeməyi yeyirəm. Düzdür, axşama yaxın nə qədər az yesən, bir o qədər yaxşıdır. Amma texnologiyaların fikrinə, səhər yeməyinə dək insan müəyyən kalori qəbul etməlidir. Əks halda, qüvvətli səhər yeməyi ac mədəyə ağırlıq gətirə bilər.

- İşinizlə bağlı, yəqin ki, bütün təamlar sizin üçün bir köynək daha yaxındır. Amma yenedə maraqlıdır, özünüzdən çox hansı yeməyi sevirsiniz?

Mən ən aşağı səviyyədən başlayıb beşinci ustalıq dərəcəsinə alınısam, bəlkə də, SSRİ-də ən gənc yaşda ustalıq səviyyəsi alan adamam. Xörəyin dadına baxanda bilirəm artıq onun tərkibində nə var, hansı şərətdə, nə qədər bişib. Amma nə üçün özüm bişirməliyəm? Həvəs o vaxt olur ki, səninin qeyri-adi bacarığın olur, heç kəs sənini etdiyini edə bilmir. İndi mən heç kəsini edə bilmədiklərimi ələyirəm. Bu mənim üçün maraqlıdır. Daha çox kitablar, elmi məqalələr, vaxtım olanda şeirlər yazıram, festivallara komanda şəklində hazırlıqlar da xeyli vaxtım alır. Məsələn, mən bizim restoran üçün dəfə cavab verərdi: ən çox nəyəmən bişirdiyi yeməkləri sevirəm. Adamın bünövrəsi nəyəmən, anasının bişirdiyi yeməklərə tutulur, sonra da o, ömrü boyu həmin tamı, həmin yeməyi axtarır. Yəni biz hamımız bütün ömrü boyu uşaqlıqda yediyyəmiş yeməklərin təməlinə oluruq. Mən əslən Tovuz tərəfdəyəm. Bizdə bozartma çox bişirilir, amma mən daha çox kətə, döymac, yuxa, çamiş qatığı və albəttə ki, xəngəli sevirəm. Hər şeyin dadına baxsam da, bu yeməklərin mənim üçün yeri bir başqadır.

A.Ş: Məsələn, srağagün televiziya verilişində pomidor tortu, ertəsi gün toyuq tortu, sonrakı gün xiyar qovurması hazırladım, bunlar mənim təxəyyülümün məhsuludur, dünyada heç kəsni ağılna gəlməyib. Fikirincə, yemək 15-20 dəqiqəyə, yarımlı saata hazır olmalıdır. Bir yeməyi hazırlamaq üçün ən azı bir saat vaxt sərf etməli, ona can qoymalsan. Tərəvəzləri soyub, bir qədər suda saxlamalısan, ya duza qoymalısan, sonra onun duzunu yumalısan. Elementar kartof qızartmasını götürək: kartofu soyub, yuyub, doğrayıb tavaya atırsan ki. Qabığını soyduqdan sonra onu bir az soyuq suda saxlayırsan, sonra qurudub düzləyib, duzunu yuyursan, yenidən qurudub bişirir-sən. Bu zaman həm kartof çox yaxşı qızır, həm onun dadı gözəl olur, həm də tərkibindəki nişastada bizə zərər vermir.

- Bəs özünüzdən hansı yeməyi hazırlamağı xoşlayırsınız? Yəni elə bir yemək varmı ki, onu hazırlamaq sizin üçün təmam başqa zövqdür?

T.Ə: Heç bir yeməyi hazırlamağı xoşlamıram. Çünki mənim üçün o məhələ keçdi. Dünyada elə bir xörək yoxdur ki, onu hazırlaya bilməyim. Sadəcə, artıq mənə maraqlı deyil. Bu ona bənzəyir ki, fizik alim təzədən keçmiş qayıdub diyircəkli təkər hazırlayırsa, amma bunun üçün çilinqər var axı. Onun daha buna vaxtı da yoxdur, həvəsi də.

- Son vaxtlardək Avropada belə qəbul olunurdu ki, süfrəyə birinci duru yemək verilir, ikinci yeməklər isə əsas - quru yeməklər olur. Amma son illər əlmlər əksini iddia edirlər ki, məsələn, şorbanı mütləq ikinci yeməkdən sonra yemək lazımdır.

T.Ə: Bunu Avropa belə qəbul edib. Məsələn, mən indi belə bir sual verə bilərəm ki, bizim küftə, ya piti duru yeməkdir, yoxsa yox? Bu yeməklərin içərisində ham şorbanı var, ham də əsas xörəyi. Məsələn, bizdə kəndlərdə güncə, ya axşam cəmi bir yemək bişirilirdi və hamı da o xörəyi yeyirdi. Daha beş-altı cür yemək hazırlanırdı. Uzaqbaşı, yeməyin üstündən dovğa, ya ayrılan içirdi. Yəni bozartma ilə süfrəyə dolma, plov və başqa əsas yeməklər qoyulmurdu. Toyda isə seçim üçün maksimum üç yemək verirdi. Yəni bu o demək deyildi ki, sən o üç yeməyin üçündən də yeməlisən, seçimi zövqünə görə edə bilərsən. Bu günkü toylarda isə lap ağıni çuxarıblar, süfrədə onlarla yemək olur. Bunun tənzimləmək üçün iqtisadi sistem işləməlidir. Vəziyyəti həy-küey salmaqla düzəltmək mümkündür deyil. Çünki adətən bu, əks effekt verir, qəzetlərdəki heyküydan sonra bir qayda olaraq restoranlarda qiymətlər artır.

A.Ş: Bu, qətiyyəni düzgün deyil. Sonuncu dəfə mən Kiyevdə olarkən bunun əyani şahidi oldum – universitetdə insan mədəsinin modeli hazırlanırdı. İlah olunurdu ki, niyə insan birinci növbədə şorbanı, sonra salat, sonra əsas yeməyi qəbul etməlidir. Duru xörək mədə divarlarındakı aclığı bir qədər aradan qaldırır və növbəti qidanın tez çürüməsinə imkan vermir. Şorbadan sonra salat yeyilir, çünki salat yüngül yeməkdir və özündən sonra yeyiləcək ağır yeməyin hazmını asanlaşdırır.

T.Ə: Yox, yeməyi düzgün hazırlayıb təqdim edəndə yağlı və ya duzlu olur. Daha çox menyuda eyni yeməklərin olmasından şikayət edirlər.

- İşinizlə bağlı, yəqin ki, bütün təamlar sizin üçün bir köynək daha yaxındır. Amma yenedə maraqlıdır, özünüzdən çox hansı yeməyi sevirsiniz?

Tahir Əmiraslanov 1958-ci ilin 14 martında Tovuz rayonunda anadan olub. 1979-1984-cü illərdə Leninqrad Sovet Ticarəti İnstitutunun İctimai İşlərin təşkili və texnologiyası fakültəsində təhsil alıb. İşlərestrestində mühəndis-texnolog, yeməkxanaya müdiri, Ticarət Nazirliyinin Elmi və texniki nailiyyətlərin təbtiqi cəmiyyətində ictimai işləşə şöbəsinin müdiri vəzifələrində işləyib. Azərbaycan Milli Kulinariya Mərkəzinin prezidentidir. Kulinariya üzrə müxtəlif beynəlxalq təşkilatların rəhbərliyində təmsil olunur.

Tahir Əmiraslanov: “Əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun”

Biz vəziyyəti qismən də olsa, dəyişdik. Məsələn, mənim konsaltinq işlərini üzərimə götürdüyüm “Xanədan” restoranında daha zəngin menyü tərtib etməyə çalışırıq, qonaqlarımıza Azərbaycanın başqa restoranlarında bişirilməyən yeməkləri təklif edirik. Bu yeməklər patent olunub və qorunur. Qiymətlərimiz də yeməkxanaya qiymətlərinə yaxındır, yəni baha deyil, çünki kommersiya məqsədi güdmürük. Orada menyuda olan tərtib, qonaqlar məhz tarixi dadına baxır. Məsələn, bu restoranda şorba samovarla verilir. Yəqin ki, siz heç bir restoranda Şirvan şorbasını, qovutu və ya Şah İsmayıl verilən dolma kəbabını görməmişsiniz. Üstəlik, müəyyən incəliklər də var. Məsələn, şorba dolması elə bişirilməlidir ki, soğanın öz dadı bilinməsin.

A.Ş: Təəssüf ki, regionlarımızın mətbəxi yetərincə təmsil olunmur. Bunun da səbəbləri var. Məsələn, biz studiyada təndir və ya manqal qura bilərik. Onların da özəlliyi budur ki, bu yeməklər təndirdə, manqalda, saxsı qabda bişir. Bundan başqa, belə yeməkləri hazırlamaq vaxt itkisinə səbəb olur. Amma mən bu ya Azərbaycanın bölgələrini qarşı-qarşı gəzdim. Həqiqətən çox dadlı, biri-birindən gözəl yeməklərimiz var. Amma təəssüf ki, əspazların özünə bu yeməklərin adlarını belə xəbərləri yoxdur.

- İşinizlə bağlı, yəqin ki, bütün təamlar sizin üçün bir köynək daha yaxındır. Amma yenedə maraqlıdır, özünüzdən çox hansı yeməyi sevirsiniz?

T.Ə: Niyə ki, sağ olsun Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vəlif Talıbov, Qarabağda Kulinariya Mərkəzi yaratdı və oradakı mütəxəssislərin işləməsi ilə “Naxçıvan mətbəxi” kitabı çap olundu. Bundan əlavə, biz Bakıda “Qarabağ mətbəxi” adlı kitab nəşr etdik. İndi də bu istiqamətdə işlər gedir. Bölgələrdə yeməklərə bağlı məlumatlar toplanır. Amma bu, çox ağır məsələdir. Gərək biz restoran biznesimizdə elə tənzimləyək ki, həmin xörəklər oraya daxil edilib, qonaqlara təqdim oluna bilsin. Bir yeməyin xalq mətbəxindən restorana gətirilməsi üçün üç aydan üç ilədək vaxt tələb oluna bilər. Çünki zəhmət üçün iqtisadi sistem işləməlidir. Vəziyyəti həy-küey salmaqla düzəltmək mümkündür deyil. Çünki adətən bu, əks effekt verir, qəzetlərdəki heyküydan sonra bir qayda olaraq restoranlarda qiymətlər artır.

A.Ş: Təəssüf ki, regionlarımızın mətbəxi yetərincə təmsil olunmur. Bunun da səbəbləri var. Məsələn, biz studiyada təndir və ya manqal qura bilərik. Onların da özəlliyi budur ki, bu yeməklər təndirdə, manqalda, saxsı qabda bişir. Bundan başqa, belə yeməkləri hazırlamaq vaxt itkisinə səbəb olur. Amma mən bu ya Azərbaycanın bölgələrini qarşı-qarşı gəzdim. Həqiqətən çox dadlı, biri-birindən gözəl yeməklərimiz var. Amma təəssüf ki, əspazların özünə bu yeməklərin adlarını belə xəbərləri yoxdur.

- İşinizlə bağlı, yəqin ki, bütün təamlar sizin üçün bir köynək daha yaxındır. Amma yenedə maraqlıdır, özünüzdən çox hansı yeməyi sevirsiniz?

Tahir Əmiraslanov 1958-ci ilin 14 martında Tovuz rayonunda anadan olub. 1979-1984-cü illərdə Leninqrad Sovet Ticarəti İnstitutunun İctimai İşlərin təşkili və texnologiyası fakültəsində təhsil alıb. İşlərestrestində mühəndis-texnolog, yeməkxanaya müdiri, Ticarət Nazirliyinin Elmi və texniki nailiyyətlərin təbtiqi cəmiyyətində ictimai işləşə şöbəsinin müdiri vəzifələrində işləyib. Azərbaycan Milli Kulinariya Mərkəzinin prezidentidir. Kulinariya üzrə müxtəlif beynəlxalq təşkilatların rəhbərliyində təmsil olunur.

Tahir Əmiraslanov: “Əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun”

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazmı? Bu günlərdə İranda aş festivalı keçirilirdi, bizim qatıqası, ayranaşı, dovğa, keşkek, həliməşi dediyimiz yeməklər nümayiş olunurdu. Diqqətimi ən çox çəkən məqamlardan biri buydu ki, orada qazana heykəl qoymuşdular. Bu festivalda bizim əspazlar birinci yeri tutdular.

- Bas belə halların qarşısını bir-dəfəlik almaq üçün mexanizm varmı?

T.Ə: Məşhur Arximediyə yaxşı bir sözü var, deyir mənə dayağın nöqtəsi verin, yer kürəsini məhv edərdin. Bugünkü gün dayağın nöqtəsi maliyyə vəsaitidir. Bizə ayrılan vəsait çərçivəsində bacardığımızı edirik. Yəni kitablarımız çıxır, qəzetlərdə çıxışlar edirik, saytımızda material yerləşdiririk. Azərbaycan mətbəxi barədə yazılara da cavab veririk. Ard-arda festivallar keçiririk, eyni zamanda da köhnə mətbəxi bərpa edirik. Artıq 25 ildən çoxdur ki, erməniləri dünyada kulinariya ilə bağlı konqres, konfrans, yarış və çempionatlara buraxmırlar. Heç bir peşəkar qurumda erməni mətbəxi təmsil olunmur, hətta Avropa Şurası kimi təşkilatda belə. Bir də ki, əsas odur ki, oğurlanmağa nəyinsə olsun. O biri millətlərdən niyə oğurlanırlar? Bizimlə mədəniyyətimizdə, o cümlədən mətbəximizdə oğurlanması çox şey var. Nə qədər ki, biz regionlardakı mətbəximizi restoranlarda təntimirq, bizim yeməklərimizi oğurlayacaqlar. Bir dəfə həy-küey qaldırıldı ki, İrəvanda erməniyə yemək gələrkən soruşdular ki, necədir, xoşuna gəlir, yaxşı bişib, bəlkə bizdə belə heykəl qoymağı kimsə qadağan ediblər? Və ya hansı bizəsmen tutuya, tara, kamançaq, plov, dolmaya heykəl qoydurub, dolmaya heykəl qoyublar, inanın, heç A z ə r - baycanda Nizaminin, Xaqaninin elə abidəsi yoxdur. Bu pulu daha səmərəli bir şeyə xərcləmək olmazm

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət barədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə malhəmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh") əsəri xüsusi yer tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərindən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin ƏL-QORQANI

(Əvvəli ötən saylarımızda)

On altıncı bab böyrək, sidik kisəsi və tənəsül xəstəlikləri haqqındadır.

Böyrək və sidik kisəsi xəstəliklərinin əlamətləri həmin nahiyədəki ağırlıq, hərərət, susuzluq hissi kimi hallarla özünü büruzə verir.

Belə xəstələr böyrü üstə çevriləndə çətinlik çəkirlər.

Bəzi insanlarda qəşşətmə və dilin qaralması halları da baş verə bilər.

Əlacı çiyin damarından qan almaq və keşkab şorbasına badam yağı və şəkər qatıb yeməkdir.

Bu növ xəstələr suyu az içməlidirlər. Onları imalə etmək, kası suyu və ya pendir suyuna (pendir tutulduqdan sonra pendirin çıxan suyu) sənəməki əlavə edib vermək də münasibdir.

Böyrəkdə soyuq şiş əmələ gəlmiş olarsa, onun əlamətləri az susama, ağırlıq artması və tez-tez baş verən qusma halları olar.

Həmçinin süstlük və bəlgəmin əmələ gəlməsi də meydana çıxır.

Əlacı xəstəni qusdurmaq, əncir şərbəti və güləngübin verməkdir.

Bundan başqa, belə xəstələrə demirtikanı və çuğundur yarpağından hazırlanmış imalə qoymaq lazımdır.

İmalədən sonra gülxətmi yarpağı, döyülmüş vələmir, əncir, zöhrətüklü adiant, xiyar toxumu, yemiş və küncüt yağını qarışdıraraq xəstəyə verirlər.

Daha sonra kətan toxumu, yunan güldəfnəsi, gülxətmi toxumu, şüyüd, çobanyastığı, ammoni ağacının qatranı və iynəyarpaqlı ağacın qatranını qatıb, təpitmə qoymaq məsləhətdir.

Böyrək nahiyəsinə ördək piyi, toyuq piyi, inəyin bud sümüyünün qızdırılmış və yumşaldılmış ilişi və az miqdarda kommifora qatranının qarışığını çəkmək xeyirdir.

Belə xəstələrə vələmir, ballı su və badam yağı təam etmək də faydalıdır.

Böyrəkdən əziyyət çəkən insanlarda sidik ifrazı zamanı qanlı sidik və sidik axacaqlarında yanğılı ağrı meydana çıxa bilər.

Belə əlamətlər aşkarlandığı təqdirdə, sidiklə bərabər az-az qan gələr, lakin qan sidiklə qarışmaz.

Qəşşətmə halları da baş verə bilər.

Əlacı xəstənin çiyin damarından qan almaq, duzlu və turş taamlardan çəkinmək, keşkab, bənövşə şərbəti və xaşxaş şərbəti içməkdir.

Qızdırma olmadığı halda, 2 dirhəm şərbəti ballı su, yaxud arpa suyuna qarışdıraraq, üzərinə eyni miqdarda xiyar toxumu və yemiş toxumunu əlavə edib xəstəyə versələr, bu sidik ifrazatı zamanı əmələ gələn yanğılı ağrını aradan qaldırar.

Sidiyi saxlaya bilməmə odur ki, sidik qeyri-ixtiyari ifraz olunur.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərh)

Səbəbi pozulmuş soyuq məzəc və sidik kisəsinin zəifliyidir.

Əlacı kükürd suyunda oturmaq və üzərinə sədəfotu yağını çəkməkdir.

Belə xəstələrə məsruditus dərmanı, ərəb xurması və müşkdən hazırlanan dərman xeyirdir.

Aşağıdakı dərmanı hazırlayıb vermək də münasib olar: eyni miqdarda buxur (buxur kolunun qatranı), kömür dərmanı, təmizlənmiş yunan güldəfnəsi toxumu, ağ kök yumruları, qalanqa, seylon darçını, gecəvər və uca andızı döyərək qarışdırıb və qaynadırlar.

Bundan başqa, bir neçə gün ərzində səhər və axşam xəstəyə şərbət vermək məsləhətdir.

Belə xəstələrə qızarmış tülkü əti yemək də xeyirdir.

Xəstəliyə səbəb böyrək məzəcənin isinməsi (istiliyi) olarsa, onun əlamətləri susuzluq, su içdikdə dərhal sidik ifrazının baş verməsi və sidik rənginin dəyişməsi olar.

Əlacı nar suyu ilə pərpəreng toxumu, yaxud qora suyu ilə keşkab yeməkdir.

Axşam yatmadan əvvəl yumurtavarı bağayarpağı toxumlarını turşuya qoyulmuş xiyarın suyuna qarışdırıb, üzərinə şəkər əlavə edib xəstəyə verərlər.

Sirkə, güləb və qızılgül yağını qarışdıraraq xəstənin böyrək nahiyəsinə çəkmək lazımdır.

Sugülü (kiçik lemna), arpa, döyülmüş heyva, söyüd ağacının yarpağı və döyülmüş adi mərsin yarpağını qatıb təpitmə qoymaq bu növ xəstələrə xeyirdir.

Və yaxud qırmızı və ağ səndəl, arek palmasının toxumları, güləbdə həll olunmuş kafur ağacının kitrəsi və bir neçə damcı sirkəni qarışdıraraq, böyrək nahiyəsinə çəkirlər.

Belə xəstələrə ayrılan içmək, ispanaq ilə maş, qurutlu arpa şorbası, qora, Təbəri gavalısı, turş alma, qaysı, hind xurması və abqora ilə mərci yemək məsləhətdir.

Sidik ifrazının çətinləşməsi müxtəlif səbəblərdən baş verə bilər:

Sidik kisəsində əmələ gələn yaraqlar, dəfətmə qüvvəsinin zəifləməsi, qəliz yel və ya sidik axacaqlarında yaranan daş və qum sidik ifrazının çətinləşməsinə səbəb olur.

Sidik ifrazı sidik kisəsinin zəifləməsi nəticəsində çətinləşərsə, xəstəni kükürlü suda otuzdururlar.

Sidik ifrazının çətinləşməsi böyrək-də əmələ gəlmiş daş səbəbindən baş verərsə, əlamətləri çöküntülü sidik, sidik axacaqlarında yanğı, qaşınma və sidiyin tez-tez ifraz olunması olar.

Böyrək səbəbindən bu xəstəliyə tutulan insanların sidiyi sarı, sidik kisəsi səbəbindən xəstələnen insanların sidiyi isə ağ olar.

Sidik ifrazının çətinləşməsi böyrək səbəbindən baş verərsə, əlacı yabanı arpa suyunda oturmaq, bel və sidik kisəsinin nahiyəsinə əqrəb yağını çəkməkdir.

Belə xəstələr qatı və quru təamlardan uzaq durmalıdır.

Onlara xiyar toxumu, balaca yumru xiyar, yemiş toxumu, cira (badyan) toxumu, kərəviz toxumu, hindistan maşığı, "yəhudi daşı" (dəniz kirpisinin daşlaşmış iynələri), cira suyu və kont zirəsinin toxumlarının qarışığını vermək məsləhətdir.

Ağırlıq hissi uzun müddət keçməyə, bişmiş şüyüddən və ya sərv ağacının qozaları, cıg kök yumruları, nar qabığı, buxur kolunun qatranı qarışdıraraq, zirə və səhləb otunu qarışdıraraq, həmin nahiyəyə təpitmə qoymalıdır. Bu təpitməni təkrar qoymaq məsləhətdir.

Bu növ xəstələr köp yarıdan qidalardan və meyvə yeməkdən çəkinməlidirlər.

Kişi tənəsül üzvündə və xayalarda şişin əmələ gəlməsi qızdırma ilə müşayiət olunarsa, xəstənin çiyin damarından qan alar və şişin üzərinə sugülü (kiçik lemna) suyu, arpa suyu, keşniş suyu və kası suyunun hazırlanmış təpitmə qoyarlar.

Xəstədə bərk şiş aşkar olunarsa və onun qızdırması olmazsa, at lərgəsi unu, yunan güldəfnəsi, çobanyastığı, toyuq piyi və ördək piyindən təpitmə qoymaq məsləhətdir.

Ballıyoncası, buğda unu və toyuq yumurtasının sarısını qarışdırıb təpitmə qoymaq da bu baxımdan faydalıdır.

Təpitmələr haqqında "Zəxire" kitabının şişlərin müalicəsinə aid bəndində ətraflı bəhs olunub.

Kişi tənəsül üzvündə əmələ gəlmiş yaraların müalicəsinə gəldikdə, xəstənin qızdırması olarsa, onun çiyin damarından qan almaq lazımdır.

Sonra həqiqi əzvay şirəsi, buxur kolunun qatranı, gəvən kitrəsi, yabanı narın çiçəyi və qurğuşun oksidini toz halına salaraq, yara üzərinə səpmək lazımdır.

Belə xəstələr acı və turş yeməklərdən çəkinməlidirlər.

Kişi tənəsül üzvünün qaşınma halları meydana çıxarsa, əlacı xəstəni qusdurmaq, onun çiyin damarından qan almaq, bud nahiyəsinə zəli qoymaq, yaxud həcamət etməkdir.

Belə xəstələr acı və turş taamlardan uzaq durmalıdırlar.

Bundan başqa, sirkəyə qarışdıraraq qataraq, hər gün həmin qarışıqla yuyunmaq xeyirdir.

Yanğı əlamətləri meydana çıxarsa, qızılgül yanığını toyuq yumurtasının yağı ilə qarışdıraraq, həmin nahiyəyə çəkmək məsləhətdir.

Xəstə insan özünü soyuq su və soyuq havadan qorumalıdır.

Onlara gündə bir dəfə isti suda, xüsusilə kükürlü suda oturmaq xeyirdir.

Aşağıdakı dərmanı hazırlayıb istifadə etmək də çox faydalıdır:

Südləyənin havada qurumuş şirəsi, cıg kök yumruları, anasiklis bitkisinin toxumları, küst və uzun istiotu döyüb bişirir, sonra üzərinə müşk və sədəfotu yağını əlavə edərək, xayanın üzərinə və ətrafına çəkirlər.

Cirə və müşk qarışığı da bu baxımdan xeyirlidir.

Cima zamanı cinsi zəiflikdən əziyyət çəkən tündməzəc insanlar çox dərman qəbul etməməlidirlər. Çox dərman içmək zəifliyə gətirib çıxarar.

Belə xəstələr təzə ayrılan, təzə qatıq, çin armudu və tam bişməmiş noxud yəsələr, qüvvətlənərlər.

Bəzi hallarda pərpəreng toxumu və kafur ağacının qatranını iyləmək kifayət edir.

Mülayim təbiətli insanlar üçün içində at lərgəsi və az miqdarda zəncəfil olan qəlyə yemək məsləhətdir.

Toyuq yumurtasının sarısına qarışdırılmış çəşir kökü də xeyirlidir.

(Davamı gələn sayımızda)

**Farscadan tərcümə edən:
Zəfirə MƏMMƏDOVA**

Sidik ifrazının çətinləşməsi sidik kisəsində əmələ gəlmiş yara, daş və qum nəticəsində baş verərsə, xəstənin çiyin damarından qan almaq lazımdır.

Sonra bənövşə, əməkəməci, gülxətmi və xaşxaş qabığını qaynadıb və ya qarışdırıb, daş kəlikotu və sədəfotunu qaynadıb üzərinə göyərçin zili əlavə edib içində oturmaq, daha sonra qızılgül yağını çəkmək məsləhətdir.

Bu tədbirlərdən sonra sidik ifraz olunur.

Sidik kisəsində şiş əmələ gəlmiş olarsa, xəstəyə quşüzümü suyu və pərpəreng toxumunun suyunu verər və yüngül imalə qoyarlar.

Əgər daş sidik axacağına düşsə, Yəmən zəyini 24 saat sirkədə saxladıqdan sonra üzərinə şəkər əlavə edərək dərman hazırlayıb, hər səhər xəstəyə vermək lazımdır.

Bundan başqa, müvafiq vasitələrdən istifadə etmək lazımdır ki, daş orada parçalansın və düşsün.

Belə xəstələrə əncir və acı badam yağı vermək xeyirdir.

Bundan başqa, 3 gün ərzində 10 dirhəm süzülmiş turp suyunu 10 dirhəm təzə südə qatıb vermək də xeyirdir.

Sidik ifrazının çətinləşməsinə sidik kisəsi səbəb olarsa, göynəmə və çöküntülü sidik kimi əlamətlər müşahidə olunur.

Əlacı xəstəyə keşkab və badam yağı vermək, heyva çeyirdəyinin həlimli suyu ilə bənövşə yağını qatıb imalə qoymaq və kişi tənəsül orqanının üzərinə sürtməkdir.

Belə xəstələrə yumşaq və yağlı taamlar yemək məsləhətdir.

Böyrək sallanması xəstəliyi meydana çıxarsa, xəstə arxası üstə uzanan zaman onun böyrək nahiyəsində ağırlıq, bağırsağında qurultu kimi əlamətlər baş verər.

Belə xəstələr güc tələb edən işlərdən uzaq durmalı, kəskin hərəkət etməməli, xüsusilə də yeməkdən sonra ucadan danışmamalı və qışqırmamalı, ağır şeylər qaldırmamalıdır.

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkatında, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlərin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

Çeşidli yoldaşlıqlar var: yol, məktəb, ömür-gün yoldaşlığı; əyləncə, yeyib-ichmək, qumar yoldaşlığı; qara gün, xoş gün yoldaşlığı; siyasət, fikir, ideal yoldaşlığı!

Bir insan ömrü boyunca belə yoldaşlardan birini, yaxud bir neçəsini tapa bilər. Əslinə baxsan, bu həтта bir nəsiətdir, alın yazısıdır. Onlar bir-birlərini mütləq tapırlar, tapacaqlar. Çünki birlikdə olmaları əzəldən qararlaşıdır, alın yazısı kimi bir şeydir. Yenə hər insana bu yoldaşlardan kədər, fəlakət, xəyanət, nankorluqlar, yaxşılıqlar, alicənablıqlar payı düşür. Gözlərimizi əbədi qapamadan bir saat əvvəl həyatımızı əvvəldən sona qədər xatırlamaq imkanı yaransaydı, keçmiş ömür yolunun başdan-başa yoldaşlıqlardan, dostluq münasibətlərindən yaxşı və pis, qaranlıq və işıqlı xatirələrindən ibarət olduğunu anlardıq. Mən də atamın dostlarını indi onun həyatının inikası kimi görürəm. Böyük bir qismi ölüb, geridə qalanları da Allah bilir, hansı künc-bucaqda ölümlərini gözləyə-gözləyə son günlərini yaşayırlar. Onların bəziləri ilə zaman-zaman rastlaşırıam.

Küçlərdən divar dibləri ilə, gözə görünməməyə çalışaraq keçirlər. Əcəba, bir vaxtlar caddələrə, meydanlara sığmayan onlar deyildimi? Səsləri, qəhqəhələri, hiddətləri, qəzəbləri ilə üföqləri saran qəhrəmanlar onlar deyildimi? Ən şıq, ən gözəl, ən ağıllı, ən zəki, ən bəsirətli olduqlarını yerləşlərdən tutmuş baxışlarına, işləməli köynəklərindən tutmuş naxışlı corablarına qədər dayanmadan ələmə nümayiş etdirən onlar deyildimi? İndi gəlinlərinin, kürekənlərinin, nəvələrinin, məhəllə uşaqlarının əlində gücsüz oynucaqdan başqa bir şey deyillər. Bir fürsət tapıb özlərini təqdim etmək, ya etdirmək imkanı qazandıqda dərhal keçmiş sədrəzəm, keçmiş nazir, keçmiş vəkil, keçmiş səfir, keçmiş müstəşar olduqlarını xatırlatmağa, gözə soxmağa can atırlar.

Atamın dostları

Bitib-tükənmək bilməyən xatirələrə bağlı əski adlarının, vəzifə və rütbələrinin qarşılarında göstərdiyi təsiri nurdan düşmüş, yorğun gözləri ilə daha görümlü şəkildə anlamağa çalışırlar.

Ah, həyat! Səfil, gülünc, həzin mənzərələrlə dolu qərib macərə! Dünyanı kənardan seyr edən şüurlu bir varlığın görəcəyi nədir? Qarışqa kimi sürü ilə bir tərəfdən digər tərəfə axın etmə hərəkatı, biri-birinin yanında gah gülən, gah ağlayan insanlar! Doğumlarla ölümlər eyni anda baş verir. Səbəbsiz qovğalar, səbəbsiz xoşbəxtliklər, səbəbsiz ələmlər!

Nifrət bəslədiyimizə görə ölümünə sevindiyimiz insanın arxasınca sevgimiz olduğu təqdirdə, təbii ki, ağlayacaqdıq. Nəyə görə ona nifrət edirdik, onu nə üçün sevirik - bütün bunları soruşmaq mümkün deyil. Bizə etdiyi pislik şəxsin özünün sevincinə, səadətinə əsas veribsə, bu adama düşmən kəsilməyə haqqımız varmı?

Atamın dostları kimlər idi? İlk gənclik çağlarından tanıdığı, siyasi həyatının dolanbaclarında qarşılaşdığı, qocalıq illərini bərabər keçirdiyi bir çox insanlar! Onların hamısını uşaq illərindən tanıyıram. Üzərimdəki təsirləri, həyatımda buraxdıqları izləri tam o zamanlardan başlayır. İndi onları düşünərkən görürəm ki, vəzifə kürsülərindən, rəsmi sifətlərindən ayrıldıqdan sonra insanlar heç zaman pis olmur. Onu ailə, cəmiyyət, millət içində fəna göstərən səbəblər tutduqları vəzifədən, sahibləndikləri mövqelərdən qaynaqlanmaqdadır.

Bir qadına ərləkdən, ailə rəisliyindən tutmuş dövlət başçılığına qədər cəmiyyətin verdiyi bütün rəsmi ünvanlar insanın taleyində özü ilə bağlı yaxşı, yaxud pis fikirlərin, hökmlərin yaranmasına səbəb olur.

Atamın dostlarından məşhur bir fikir adamı və filosof deyirdi ki, "Nazir kürsüsü - firon taxtıdır. Oraya mələk, ya Musa oturduğu zaman da dərhal bir firona çevrilir".

Bu sözləri deyən insanın surəti indi gözlərim önünə gəlir.

Dolu, şişman vücudunu bir az çətinliklə, sağa-sola yırğalana-yırğalana çəkib aparırdı. O, siyasi və hərbi diktatorların hələlik qarşılıqlı ehtirasların tənzimlədiyi müvazinət nəticəsində dövlət gəmisini yürüdə bildikləri dövrdə öz sahəsinin yeganə diktatoru idi. İstanbul Darülfünunundakı kürsüsündə necə mühazirə oxuyurdusa, mənsub olduğu partiyanın ümumi məclis toplantılarında da o şəkildə danışırdı. Eyni sakit, müntəzəm, sərf və nəhvi yerində dil; dediklərinə hər hansı etirazı qəbul etməyən eyni tövr, öz fikirlərindən başqa yerdə qalan bütün düşüncə və mülahizələrin yanlışlığına əvvəlcədən əmin olan vüqarlı duruş! Onu yalnız buyruq vermək, yol göstərmək üçün ağzını açan Sfinksə, yaxud Buddaya bənzətmək asanlıqla mümkün idi. Sükunət içində hakimiyyətini sürdürən heykəl də adlandırıla bilərdi. Türk cəmiyyətini qərblə olmağa təşviq edən bu mürsüd öz işlərini şərqli bir şeyxin metod, zehniyyət və ruhu ilə görürdü. Ruhu, zehniyyəti ilə inancları arasındakı təzad bəzən fikirlərinin axarından çıxmasına səbəb olurdu.

Əslində, müəllifliyi özünə məxsus olmayan bir kəlamı - "Qərb mədəniyyətindən, Türk millətindən, İslam ümmətindən olmaq" fikrini təlqin edərək Qərb mədəniyyətinin təməli sayılacaq insan haqq və azadlıqlarını dövlətin mütləq nəzarəti altına salmaq məsələsində əsla tərəddüd etmirdi.

"Haqq yox, vəzifə var!" - deyə bağırırdı.

Toplum üzərində onun qəddər təsir göstərə bilən insanlar az-az olur. Lakin cəmiyyət içində, cəmiyyət üçün son dərəcə dəyərlı sayılan bu adamın ailəsi daxilində səssiz kölgədən fərqi yox idi. "Evin içi" böyük türk mütəfəkkirindən ötrü ayrıca və incə məsələ idi. Şikəst bir qadın, eynən belindən gəldikləri atalarına bənzəyən qızlar!

Mütəfəkkir həbsxananın bir küncünü əsl təkkə halına gətirmişdi. Bir zamanlar məmləkətdə yüksək mövqə tutmuş əsirlər hər gün ətrafında dövrə vurub oturur, ondan səbir, sükunət, daxili rahatlıq və nəfsə sahiblik dərəsi alırdılar. Bu dərslər zamanı ən kiçik səs belə çıxmazdı. Hər kəs özünü qeyb etmiş kimi qulaq kəsilib dinləyirdi. Sözləri bəzən cəzbə halında dodaqlarından axıb tökülürdü. Və təbii ki, belə hallarda nitqindəki məntiq, ardıcılıq, fikir yükü dağınıq şəkildə düşürdü. Amma hər şeyə rəğmən dərslər sonunda dinləyənlər ağır əsarət həyatına daha bir neçə gün dözüb davam gətirmək üçün ruhlarında, qəlblərində yeni güc və imkan tapırdılar.

Sahib olduğu qüdrət və şöhrətə baxmayaraq dövrünün ən sadə yaşayan insanlarından biri idi. Evi məhəllə içindəki ortasəviyyəli görkəmini heç zaman dəyişmədi.

Çünki bir məsələ vardı ki, mürşüd ictimai əxlaq sahəsində verdiyi dərslərin sərhədini qətiyyətlə aşmırdı. Mənsub olduğu partiyanın bir qisim ikinci, üçüncü dərəcəli adamlarının ruhuna, varlığına hakim kəsilməyi şəxsi mənfəət ehtirasları qarşısında səssiz-səmirsiz dayanıb dururdu. Bu sükut dövrün hərbi və mülki diktatorlarına münasibətdə də eyni şəkildə davam edirdi. "Gözlərimi qaparım, Vəzifəmi yaparım" - kəlamını məcburi bir intizam və itaət əmrini kimi hamudan əvvəl özünə münasibətdə dönmədən həyata keçirirdi. Yəni gözlərini bərk-bərk yumur, üzərinə düşən vəzifələri ən kiçik yanlışlığa yol vermədən yerinə yetirirdi.

Bu sətirlərim heç bir halda filosof-mürşüdün Birinci Dünya Hərbi dövründə tutduğu mövqenin tənqidi kimi qəbul edilməməlidir. Sadəcə, həyatının həmin mərhələsindəki tövrünü, görünüşünü qələmə almışam. O illərdən uzaqlaşdıqca hadisələr, hərəkatlar, sözlər sahiblərinin məqsəd və məramlarını daha dəqiq, daha tam ifadə edən mənalırlar. Zətən insanın şəxsi və ictimai həyatında səbəb, vəsəl və ya şahid olduğu bütün gerçəklər eyni, dəyişməz qanuna tabedir. Bunların həqiqi dəyərləri, meydana gətirdikləri qabarma-çəkilmələr, dalğalanmalar, dedi-qodular sakitləşəndən, sükuta qovuşandan, yaddaşlardan silinəndən, sözün kəsəsi, zamanın təmizləyici əli öz təsirini göstərəndən sonra bəlli olur.

İndi soruşuram: iş-şayəddir, mürşüd üzərinə düşən vəzifəni gözlərini yumub yerinə yetirməyə, ətrafı bürümüş biri-birindən fərqli doğru, yaxud yanlış rəvayətləri, yolsuzluqları, fənalıqları araşdırmaqla məşğul olsaydı, onları islah edib aradan qaldırmağa çalışsaydı, bu işlərin öhdəsindən gələ bilərdimi, əcəba? Xeyr! Belə olan təqdirdə böyük mənfəət çəkişmələrinin ortasına atılmış olacaqdı. Mücadilə zamanı bəlkə də ən yaxın dostlarından birinin xəyanətini görəcəkdə. Və təbii ki, bu şərtlər daxilində əsl vəzifəsini yerinə yetirə bilməyəcəkdə. Mürşüd türk millətini Qərb mədəniyyətinə qovuşdurmaq yollarını arayırdı. Bu yollar tapıldıqdan sonra həmin vaxta qədər gördüyü pisliklər öz-özünə yox olacaqdı.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsifləri Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzünə gələcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən sayımızda)

“Ləvameül-ışraqıl-xurşid” Onun cəlalının bütün aləmə saçdığı nurdan bəhs edir. “Sirri-məktum” kitabında Onun qüdrətini şərh edən lövhələr göstərilir. Onun kitabxanasındakı əsərlər günəşin qızıl suyu ilə və şəfağın qırmızı rəngi ilə çəkilmişdir. “Məkatibi-ləyali və əyyam” kitabında katib zülmətin qararıqlığı və işığın bəyazlığı ilə bir siyahı yazmışdır. Onun qüdrətinin dənizlərində “Əs-səma vəl-ələm” bir gəmidir. Onlar Onun cəmalı ilə cəlalının şahidləridir ki, inci, mərcan və ləli-cəvahiratla vərəqləri bəzəyiblər. “Övraqi-bəseit” yaradılış məktəbində müəllimlərin icad etdikləri kağız haqqındadır. Onun hikmətinin “Bəhrül-həqayiq”in hovuzundakı hər sədəf mirvari suyu ilə qidalanmış bir gözdür. “Hicr dər hücrə” onun tək olduğunu rəngli ibarələrlə vəsf edən yaqut kimi qiymətli bir kitabdır. “Məcməi-ğərayib və məzhəri-ğərayib” “Adəmin xəmirini qırx səhər öz əllərimlə palçıqdan yoğurdum” kəlamına müvafiq olaraq qara torpaqdan yaradılış haqqındadır. İnayət açarı ilə cənnətlərin qapılarını “Məxfi xəzinə idim, açılmaq istədim” sözü ilə üzünə açan “Məxzəni-əsrar” və “Kəşifül-əstar”. Təlim mədrəsəsində “Adəmə bütün sözləri öyrətdi” sözüne müvafiq elmül-yəqini öyrənməyə yol açan “Həqayiqi-əşya”. Düz yol göstərən “Mirati-cinan”, ürəkdəki cəncəlləri aradan götürən “Mədariki-xəvas və məsaliki-xəyal”, ağılın qüvvəsini əks etdirən “Miratül-üqul”, ağıllı “Nəhcül-həqq” və müdrək “Nəhayətül-idrak”, insanlığın kərəmətinin xüsusiyyətləri haqqında buyuran nitq və fəsaht kitabı “Nəhcül-bəlağə”, “Kənzüddəqayiqi-daniş və həqayiqi-biniş”, “Əvarifi-məarif və məarif-i-əvarif”, “Mühəzzibi-xisal və təhzibi-məkarimi-əxlaq”, “İstibarsi-bəsirətikafi və üyuni-binaiyi-şafi”, gözəl nitq söyləyən incə dilləri hüzur sahilinə gətirən “Məcməül-bəhreyn”, bilik və mərifət qapılarını açan “Miftahül-məfatih”, insan məntiqini islah edən “Dəsturi-mühəzzəb və rəsmi-müqərrəb”. “Biz ona iki yol göstərdik”¹ ifadəsi ilə yenidən “Sühah əz intiqam və sürah əz əbham”dan həzrət Əlqüdsə nəfəsin yol tapmasının səbəblərini öyrəndilər. “Məarici-həqqi-yəqin və mədarici-mərifəti-Rəbbülaləmin”də “Məqsədi-vasilin və məqamati-arifin”ə çatmağa tələsdilər. Bu istedadın vasitəsi ilə “Təhsili-həqqşünasai və təmhidi-qəvaidi-bəndəgi”ni əldə etdilər və “Ömri-əbədi və eişi-sərmədi”dən “görməyə göz və eşitməyə qulaq yoxdur” mənasından faydalandılar.

Əgər məqsəd misli bilinməyən “Bəyani-məaniyi-zat” olmasaydı, qəzavü qədər əli ilə “Mütəvəlisəninin və müləxxəsi-şühur və məcməli-saat”ı zaman uzunluğunda şirazə ilə bağlamazdı. Əgər Onun şərəfətli nuru “Kəşfi-əsrar”a bais olmasaydı səmadakı incə və dərin mənalar “Leysü ədəm” kitabından varlıq dəftərinə keçməzdi və əgər Onun müqəddəs zati “Həlli-məzərat”ın yaranmasına səbəb olmasaydı, “Məzamini-piçideyi-gərdun və məaniyi-bərcəs-

fürüi-şəmsül-afaq”, onun əziz nuru “İnficari-fəcri-təkvün”dən əmələ gəlib, onun işıqsaçan ürəyi “Cəmei-həqayiqi-hüduş”dur, onun xoşbəxt vücudunun addımlaması “Xülqül-insan və hüduşül-ələm” kitabının yazılmasına səbəbdir, “Dürreyi-yətiməyi-dəryayi-icad”ın mənasıdır, “Nətiyyəi-süğra və kübrayi-məbdə”nin və “Miadi-məhbubi-Həzrəti-Rəbbülaləmin”in səmərəsidir. Cənnətin torpağı bir peyğəmbər oldu və Adəm su ilə palçıq ortasıdır.

“Bu gün dininizi sizin üçün kamil etdim, sizə olan nemətimi tamamladım”² imamlığın dinin təkmilləşməsinə bir yol olduğundan rəvayət edir. “Möcüzəti-ənbiya və övliya” onun fəzilətlərindən, Yaradanın rızasını qazanmış fəaliyyətindən və fəthlərindən bəhs edən kitab onun qından çıxarılmış qılıncıdır. “Bəbi-mədiyyəi-elm və kamili-nisabimədarici-hilm” vilayət diyarında əminliyin rüknü və sütunudur. “Mənəbi-ənvari-təyyibinü tahirin və cəvamei-ülumi-əvvəlinü axirin” onun azalmaz qüdrətini əks etdirən kamil bir səhifədir. “Məşriqüş-şəmseyin və mətləüs-sədeyn” mövləüs-səqəleyn Əbil-həsəneyn Əliyə (əleyhis-səlam) və Keyrül-bəşər ailəsinin işıqsaçan şamları olan o həzrətin övladlarına həsr olunmuşdur. Həzrət zül-cəlalın “Cəvameül-əsar”ı içində icad kitabxanasının on bir nüsxəsi günah dənizində “Səfinətün-nicat”dır ki, qararıqlıqda gəmidə yol azanlar üçün “Eynül-həyat” oldu. Bu zaman onun kəlamlarını və hədislərini ehtiva edən “Cəvamei-cəmei-ənvar” nazil oldu. Kitablardan var ki, “Onları tutub saxlayın, çünki sorğu-sual olunacaqlar”¹⁰ sözüne müvafiq üsyan mərzinə giriftar olan üçün, şəfa və cəza günü çılmaz vəziyyətə düşənlər üçün nicat bəxş edərək. Onları toplamaqda məqsəd ali mətləblərə yüksəlmək və bu yolla şəfa tapmaqdır. Yaxşı əməlləri yerinə yetirmək “Əqəbati-əmini-salihin və hilyeyi-müttəqin”, “Amani-ixtar və rəbii-əbrar”, “Miftahi-fələh və məsəbihi-nəcah”sız olmur. Məhz buna görə qüdrətli Rəbbin mərhəmətinə möhtac olan, aciz və dəyərsiz bəndə Məhəmməd Nəsir şəriətə müvafiq olaraq bir vəfq təsis edib Qur’ani-məcidi və Fürqani-həmiddən, eləcə də fars və ərəbdilli fiqh, təfsir, hədis, kəlam və digər kitablardan ibarət olan və uzun illər ərzində toplanmış və həqiqətən, hər biri bir “Təhfətül-İraqeyn” və “Mayeyi-səadət” ola bilən və “kitabün la reybə fihi”¹¹ni təfsil etmək üçün yarayan mülkiyyətini özünün kişi cinsindən olan övladlarına və onların övladlarının övladlarına nəsilədən nəslə və nəslin kəsildiyi halda Allahın tələb etdiyi kimi qohum-əqrəbalarına və onlardan sonra ölkənin elm sahiblərinə tapşırıram. Nə qədər ki həyat davam edir, özüm, sonra böyük oğlum, sonra elm və fiqh sahəsində ölkənin ən üstün adamı bunu satmaz, bağışlamaz, girov qoymaz və ölkədən xaricə çıxarmıyq. Ən vacib şərtlərdən biri odur ki, onun heç bir nüsxəsi altı aydan artıq kimsədə qalmasın və heç kimə qəbzisiz verilməsin.

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

“Dürəri-üzri-niyayış və cəvahir-mədhü sitayış” qulaq sırğasıdır. “Lidanün müxəllədu və nəsrül-ləali” “Sanki sədəf içində gizlənmiş inci”² ola bilər. “Cəvahirüt-tənqid” cənab Kitab Sahibinin səadət bağına layıqdır. “Dürün-nəzm” onun nübüvvətinin qulaq sırğasıdır. “Əsrarül-bəlağət” onun üçün ən əziz kitablarıdır. Onun seçdiyi “Dəlayilicazi-Qur’an” “çox təəccüblü bir şeydir”³. “Hər bir bəndə üçün ibrət (vardır)”⁴ onda ki, qələmi ələ almayıb nəsx qələmini İbrahimin Sühufuna, Davudun Zəburuna, Musanın Tövratına və İsanın İncilinə çəkdi və bir vərəq də yazmayıb Onun lövhə-məhfuzu təlim məktəbində əbcəd oxuyanların taxtası oldu.

teyi-əflak” yoxluq səhifələrindən üzə çıxıb aşkar olmazdı. “Tüblas-sərayir” günü Onun şəfaət katibi rəqəmləri vuranda “Əmalimü-müznəbin”in səhifələrini heç kəs ciddiyə alıb mötəbər saymaz. “Göyü kitab səhifəsi kimi qatlayacağımız gün”⁵ Onun inayət katibi əməlləri qeyd etmək üçün qələmini dolduranda heç kim “Xətayi-günahani-sadirə”nin “Kitabi-şəkkiiyati-həfəvati-badirə”ni oxumaz. Onun nübüvvətinin “Təliqətül-kübra” başlığı “Biz ona hikmət və düzgün hökm vermək qabiliyyəti bəxş etmişik”⁶dir və onun risalətinin risaləsinin dibəçəsi “Həmd olsun O Allaha ki, Kitabı öz bəndəsinə nazil etdi”⁷dir. Onun şərəfətli şəriəti “Yünabii-üşul və

Peyğəmbər aləmin qaymağı və xülasəsidir və bəni-Adəm sülaləsinin ən əsas və seçilmiş şəxsidir. O, “Müğisül-həqq və qiyasül-üməm”dir, “Bəyanül-ehsan və kitabül-kərim”dir, “Kəşfül-ğümmə və hidayətül-ümmə”dir, “Seyyidür-rüsül və izahüs-sübül”dür (“ona ən pak salavatlar və ən xalis təhiyyatlar olsun!”). “Nəfayisi-fünuni-təslimat” vilayətin ötürülməsindən bəhs edir ki, “Kimdir onun mövlası? Əlidir onun mövlası” ifadəsini “O kəslər ki, nə ticarət, nə alış-veriş onları Allahı zikr etməkdən yayındırmaz”⁸ qəbul edərək. Onun xilqətindən xəbər verən, suallar verib onları cavablayan “Cəvameül-əxbar”.

¹ Bələd. 10

² Vaqif. 23

³ Hud.72

⁴ Səba. 9

⁵ Ənbiya. 104

⁶ Sad. 20

⁷ Kəhf. 1

⁸ Nur. 37

⁹ Məida. 3

¹⁰ Səffat. 24

¹¹ Kitabün la reybə fihi – içində şübhəsi olmayan kitab – Qur’ani-kərim.

(Davamı gələn sayımızda)

Həmin ilin sənədlərində biz artıq xanlar arasında soyuqluğun aradan qaldırıldığını və onların birgə hərəkətə hazır olduqlarını görürük. Sənədlərdə, hətta İbrahimxəlil xanın şikayət ərizəsində Süleyman paşanın II İrakliyə meyil etməsindən bəhs olunur. Sənəddən aydın olur ki, artıq paşanın yerinə başqa birinin təyin olunması tapşırılır. 1789-cu ildə İbrahimxəlil xan tərəfindən göndərilən elçilərdən birinə üç yüz, digərinə isə iki yüz quruş yoxarı verilməsi bildirilir. 1790-cı ildə İbrahimxəlil xanın ruslara qarşı Osmanlı dövlətindən kömək istəməsi qeyd olunur. 1791-ci ildə İbrahimxəlil xanın və Dağıstan hakimlərinin elçilərinin yaxşı qarşılandığı və hədiyyələrə yola salındığı bildirilir.

(Əvvəli ötən sayımızda)

XVIII əsrin 80-ci illərinin sonu və 90-cı illərin əvvəllərində regionda vəziyyət daha da müəkkəbləşir. Belə ki, İranda Ağa Məhəmməd xanın mərkəzləşmiş dövlət uğrunda mübarizəsi Azərbaycan xanlarını narahat etməklə yanaşı, Rusiyanın da rus-türk müharibəsindəki qələbələri bölgəyə şimal təhlükəsini daha da yaxınlaşdırırdı. Belə bir vəziyyətdə isə xanlar Osmanlı ilə əlaqələri genişləndirməyə çalışırdı. 1789-cu ildə İbrahimxəlil xan və İrəvan xanı Məhəmməd xan elçilər göndərərək Ağa Məhəmməd xanın təhlükəsinə qarşı Osmanlıdan kömək istəyirdilər. Qarşı tərəf də tədbirlər görülməsinə dair söz verir. 1790-cı il apreldə İbrahimxəlil xan bildirdirdi ki, əgər hərbi yardım göndərilməzsə, idarəsi altında olan bəzi xanlar Moskvaya tabe olub sülh bağlamaq məcburiyyətində qalacaqlar. Ancaq məlum olduğu kimi xanlar istədikləri köməyi ala bilməyib.

Ağa Məhəmməd xan Qacarın Cənubi Qafqaza yürüşü ərəfəsinə və yürüş dövrünə aid mənbələrdə məlumatlar var. Bu sənədlərdə əsasən kömək istənilməklə yanaşı, əhalinin təhlükəsizliyi ilə bağlı Osmanlı sərhəddinə keçirilməsinə icazə istənilir. 1795-ci ildə İbrahimxəlil xan Osmanlı dövlətinə məktubunda özünün Osmanlı dövlətinə bağlı bir xanlıq olduğunu bildirir və Ağa Məhəmməd xana qarşı kömək istəyirdi. Həmçinin Osmanlı məmləkətinə keçəcək mühacirlərin qəbuluna görə sərhəd valilərinə əmr-lər verilməsinin xahişi üçün Abdullah Çələbini səfir göndərdiyini bildirirdi. 1795-ci ilə aid olan sənədlərin birində İran şahı Ağa Məhəmməd xanın Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın, İrəvan xanı Məhəmməd xanın və gürcü valisi II İraklinin üzərinə qoşunla gəlməkdə olduğu bildirilir. Bu səbəbdən adıkeçən Azərbaycan xanlarının Qars, Çıldır, Bayazid, Van və Ərzuruma mühacirət edəcək əhalisinin sərhədi keçmələrinə icazə verilməsi və Ağa Məhəmməd xana qarşı yardım göndərilməsi xahişi ilə elçilərinin göndərildiyinə dair məlumat verilir. Həmin ilə aid eyni məzmunlu daha bir məktubda da kömək istənilir. Osmanlı hökuməti Ağa Məhəmməd xanın yürüşündən narahat olmaqla yanaşı, onun Tiflisi tutmasını istəyirdi. Bu, regionda Rusiyanın mövqeyini ciddi şəkildə zəiflədə bilərdi. Bu məqsədlə də Osmanlı hökuməti mütəmadi olaraq sərhəd valilərindən baş verən hadisələrin xülasəsini tələb edirdi. 1795-ci ilin sentyabrında Çıldır valisi vəzir Şərif paşa da mərkəzə bildirdirdi ki, gürcü çarı II İrakli qoşunla Tiflis ətrafında Ağa Məhəmməd xanla müharibəyə cürət edib və iki mindən artıq kafir qoşunu məğlub olub.

Döyüşün nəticəsi olaraq, gürcü çarının qaçması və Ağa Məhəmməd xanın Tiflisi zəbt etməsi və hələlik Ağa Məhəmməd xanın Osmanlı sərhədlərinə təcavüzü gözlənilməsə də ehtiyatı əldən verməmək üçün müdafiə tədbirlərinin görülməsi lazım gəldiyindən hərbi sursat və qoşun toplanması haqqında məlumat verilir. Belə bir vəziyyətdə bəzi xanların Rusiyaya müraciət etməsindən narahat olan Osmanlı hökuməti xanları müsəlmanlıq xatirinə birləşməyə çağırırdı. G. Nəcəfliyə görə bu, Osmanlı dövlətinin mənafeyinə uyğun atılmış bir addım idi. Çünki onun Rusiyaya qarşı xanlıqların yardımına ehtiyacı var idi. Rusiya da Ağa Məhəmməd xan Qacarın yürüşündən narahat olub Qafqaz üzrə ordu komandanı İ.V. Qudoviç təlimatlandırır.

Çıldır valisi vəzir Şərif paşanın 1795-ci il tarixli sədarətə məktubunda Ağa Məhəmməd xan Qacarın və qardaşı Əliqulu xanın Şuşa, İrəvan və Tiflis tərəflərinə hərəkət etməsi və Tiflisin zəbt edilməsi və Gürcü çarı II İraklinin qaçdığına dair məlumat verilir. İbrahimxəlil xan elçi göndərərək bildirdirdi ki, qonşu Dağıstan hakimləri və qohumu Ümmə xanla birləşib 40-50 min əsgər toplayacaqlar. Ancaq Ağa Məhəmməd xanın daima yanında 40-50 min əsgəri olduğu nəzərə alınarsa, belə bir yürüşü iqiqat-üçqat əsgər toplayacağı məlumdur. Buna görə adları çəkilən xanların və hakimlərin Osmanlı dövlətinin köməyinə ehtiyacları var, əgər Osmanlı sarayı əmr və göstəriş verərsə ona uyğun hərəkət edəcəklər.

Yenə də 1795-ci ildə İbrahimxəlil xan Osmanlı hökumətinə məktub yazaraq Ağa Məhəmməd xanın Azərbaycan torpaqlarına hücum etməyə hazırladığını bildirir və Osmanlının köməyinə ehtiyacları olduqlarını bildirir. Xan Osmanlı Sultanının xidmətində olduğunu da bir daha vurğulayırdı. İstədiyi köməyi ala bilməyən İbrahimxəlil xan 1795-ci ildə qanlı döyüşlər gədcəyini qabaqcadan görərək Qarabağ əhalisinin bir hissəsini Gürcüstan, Şirvan, Osmanlı sərhəddinə və Qarabağın dağlıq hissəsinə göndərir ki, döyüş meydanından uzaq olsun.

Mənbələr sübut edir ki, Qarabağ xanlığı Ağa Məhəmməd xanın birinci yürüşü ərəfəsində və yürüş zamanı dəfələrlə Osmanlı imperiyasından hərbi yardım istəyib.

Ağa Məhəmməd xan Qacarın Tiflisi ələ keçirməsi və bu qələbə münasibəti ilə ona Osmanlı dövləti tərəfindən rəsmi təbrik məktubunun göndərilməsi, Tiflisin fəthindən sonra Ağa Məhəmməd xan Qacarın dövlətin mərkəzi olan Tehrana getdiyi və Xorasan üzərinə hərəkət etdiyi xəbərinin alındığına dair məlumatlar verilir.

Ağa Məhəmməd xan Qacarın uğurları, xüsusən İrəvan qalasını alıb Tiflisi qarşı hücumu başlasın və Azərbaycan xanlarının buna qarşı bir tədbir görülməsi barəsində xahişlərinə cavab olaraq Osmanlı imperiyası heç bir köməklik göstərməmiş və ya göstərə bilməmişdir. Bunun da bir neçə səbəbi var idi. Birincisi, 1787-1791-ci illər Rusiya-Türkiyə müharibəsində məğlubiyyətə uğrayan İstanbul hökuməti çox zəifləmişdi və Azərbaycan xanlarının himayədarı kimi Ağa Məhəmməd şahla müharibəyə başlayacağı halda onun zəfər çalacağı çox böyük şübhə altında idi, ikincisi isə Osmanlı hökuməti özünə düşmən olan Rusiya imperiyasının da Azərbaycanı ələ keçirmək niyyəti olduğu üçün onun Ağa Məhəmməd şah Qacarla toqquşacağına və bunun nəticəsində Rusiya imperiyasının məğlub ola biləcəyinə və ya heç olmasa zəifləyəcəyinə ümid bəsləyirdi.

Qeyd olunduğu kimi Ağa Məhəmməd xan Qacar ilk yürüşündə Qarabağ xanlığını ələ keçirə bilməyə də 1797-ci ildə ikinci yürüşünü artıq Qacarlar şahı kimi etmişdi və Qarabağ xanlığını ələ keçirmişdi. Lakin elə həmin ildə də burada sui-qəsd nəticəsində öldürülmüşdü.

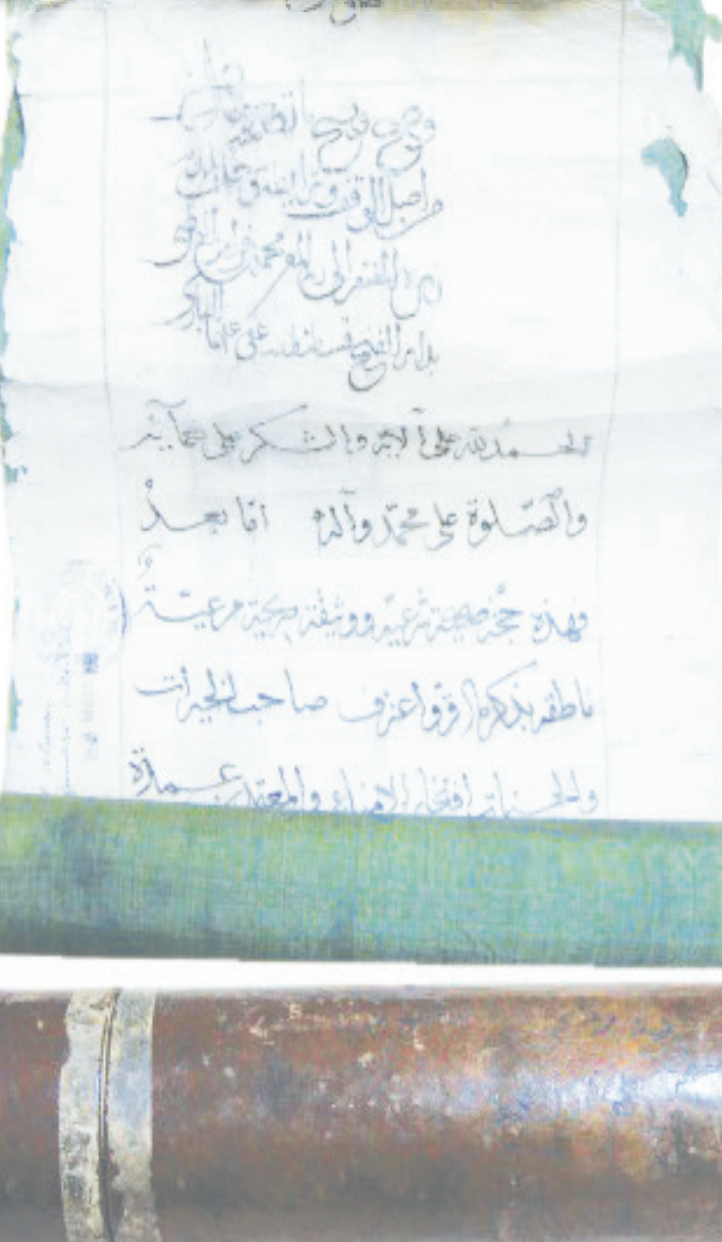
Sənədlərdə Ağa Məhəmməd şah Qacarın sui-qəsd nəticəsində öldürülməsindən sonrakı hadisələrlə bağlı da məlumatlar var. 1797-ci ildə Ağa Məhəmməd şahın yerinə keçmiş Fətəli şah Qacarın hakimiyyətə gəlişindən sonra Qarabağ xanlığı ilə Qacarlar imperiyası arasında münasibətlər yaxşılaşmışdı. Sənədlər də bunu təsdiq edir. Belə ki, 1798-ci ildə Çıldır valisi Səbit paşanın Sədarətə ünvanlanan hər iki məktubunda Şuşa və Qarabağ xanı İbrahimxəlil xanın qızının Tehrandə şahlıq iddiasında olan Ağa Məhəmməd xanın qardaşı oğlu Baba xan (Fətəli şah Qacar - X.S.) sərdarına verdiyi haqda məlumat var. Aydın olur ki, artıq Qacarlar dövləti ilə xanlığın münasibətləri yaxşılaşmışdı. Göründüyü kimi, mötəbər mənbələr təsdiq edir ki, Qarabağ xanlığı Osmanlı imperiyasına dəfələrlə müraciət edib ki, işğalçı yürüşlərə qarşı birgə çıxış etsinlər. Lakin bu, baş tutmayıb. F. Abbasov da haqlı olaraq qeyd edir ki, bu müraciətlər istənilən nəticəni vermədi və XVIII əsrin sonunda Qafqazda Osmanlı imperiyasının təsiri həmişəlik zəiflədi. Doğrudur, Osmanlı imperiyası Azərbaycan xanlıqları ilə əlaqələrini kəsmirdi, buna baxmayaraq artıq real hərbi yardım göstərmək iqtidarında da deyildi. Elə buna görə də, Qarabağ xanlığı Rusiya imperiyası tərəfindən müdaxilə qarşısında faktiki olaraq müttəfiqsiz qalmışdı. G. Nəcəfli də qeyd edir ki, Osmanlı dövləti XVIII əsrin 80-ci illərində olduğu kimi məhz bu dövrdə də diplomatik vasitələrlə xanlıqlar üzərində öz təsirini qoruyub saxlamağa üstünlük vermiş, real yardımdan imtina etmişdi. Bu isə Rusiyanın və İranın Cənubi Qafqazda işğalçı məqsədlərini həyata keçirməsini asanlaşdırmışdı.

Bələliklə ilkin mənbələr sübut edir ki, Qarabağ xanlığı işğalçı yürüşlərə qarşı Osmanlı imperiyası ilə birgə mübarizə aparmaq istəyib. Lakin təəssüf ki, təkcə Qarabağ xanlığı ilə Osmanlı imperiyası deyil, bütövlükdə regionun türk-müsəlman dövlətləri birgə çıxış edə bilməyib. Bu isə təkcə Azərbaycan deyil, Osmanlı imperiyasının da tarixində böyük faciələrə səbəb oldu.

Xəyalə SÜLEYMANOVA

XVIII əsrin ikinci yarısında Qarabağ xanlığının Osmanlı İmperiyası ilə yazışmaları

di ki, Ağa Məhəmməd xan Qacara qarşı birgə çıxış etməyi təşkil etsin. İbrahimxəlil xan isə Ağa Məhəmməd xan Qacara qarşı Rusiyadan asılı olmadan özü müstəqil şəkildə Cənubi Qafqaz dövlətlərinin koalisiyasının təşkilatçısı kimi çıxış edirdi. Bu məqsədlə də 1795-ci ildə Qarabağ xanı İbrahimxəlil xan Osmanlı baş vəzirinə Abdulla Çələbi əfəndi ilə göndərdiyi məktubda iyirmi bir ildən artıq bir müddətdə Osmanlı dövlətinə xidmət göstərdiyini xatırladı, Ağa Məhəmməd xanın İrəvanda İraq məmləkətini və Fars bölgələrini özünə tabe etdikdən sonra Araz çayını keçib əvvəla onun - İbrahimxəlil xanın, İrəvanlı Məhəmməd xanın və sonra Gürcüstan üzərinə hücum etmək niyyətində olduğunu xəbər verir, Sultandan Azərbaycan xanlarına öz yardımını əsirgəməməsinə xahiş edirdi.

Lakin bu dövrdə Osmanlı imperiyasının vəziyyəti olduqca gərgin idi. Buna görə də əməli addımlar ata bilmədi. Lakin məlum olduğu kimi Qarabağ xanlığı yürüşün uğurla ala bilməmişdi. Ağa Məhəmməd xan Qacar isə burdan Tiflisə yürüş edir. Qacarın Tiflisi tutması isə Osmanlı imperiyasını son dərəcə məmnun etmişdi və bu münasibətlə onu təbrik də etmişdi. 1796-cı il iyulda Bağdad valisi Süleyman paşanın Sədarətə məktubunda

Qan TURALI

Iyirmi dörd saat işləyən köşkdən bir şüşə soyuq su alıb xırda qəpikləri cibinə soxdu. Bir udum içib yoluna davam elədi. Bu küçədə qarşısına daım eyni adamlar çıxırdı və bu adamlar ona fikir vermirdilər.

Qapıları min ildir qapalı olan kilsənin qarşısından keçib sola döndü. Son müştərilərinə göz qoyan ofisiantlara baxdı. Nəfəsini dərmək üçün dayananda cibindən kağız çıxartdı, baxmadan gecəyə bir söz pıçıldadı: "Nuray". Kağızda bir cümlə yazılmışdı: "Həftənin cüt günləri..." Mənzilə çatmamış son döngədə dayandı, şüşədəki suyu əlinə töküüb üzünə çırpdı. Sürətlə döyünən ürəyinin sakitləşməsinə gözlədi.

Üstündə işıq reklamları sayrıyan binaya girdi, Nurayı görmədi. Onu heç kimdən soruşmadı; belə şərtləşmişdilər. Divana çöküb Red Bull istədi, kök qadın gətirdi. Red Bull-dan stəkana süzdü, içinə buz atdı. Qadın "Jack Daniels"i götürəndə əliylə "Yox" işarəsi verdi. Stolun üstünə beş manatlıq tulladı.

Bir qız gəlib yanında oturdu. "Nuray niyə yoxdur?" - deyə soruşdu o qızdan. Qız "Nurayı tanımıram" - dedi. Əlini cibinə atdı, 20 manat çıxartdı, "Nurayı tap, bunu sənə verim" - dedi.

Qız ayağa qalxıb kök qadının yanına getdi. Kök qadın başını "yox" mənasında yellədə-yellədə danışırdı. Qız masaya mayus qayıtdı. Ondən heç nə soruşmadı. Hər şey aydın idi. Qıza viski sifariş verib yaxın oturdu, qız onu qucaqladı. Nurayı düşünməyə başladı. Beləcə yuxuya getdi. Yuxuda məhni eşidirdi: "Yatcaz, kalkcaz, hop ordayım". Ayılında sakitlik idi. Tək idi və üstünə adyal örtmüşdülər. Geniş salonda heç kim yoxuydu, bircə kök qadın oturduğu stolda başqa bir qadın oturmuşdu. Qadın ona yaxınlaşanda pivə istədi. Saat 8-in yarısıydı. Pivədən turş qoxu gəlirdi. Efes Draft istədi, o da turş idi. Qadın gözə dəymirdi. Stolun üstünə beş manat qoyub çıxdı. Parkda idman edənlərin nifrətli baxışları altında siqaret çəkməyə başladı. Yuxu onu siqaret çəkdiyi yerdə haqladı.

Qoca bir səsə ayıldı. "Bəlkə deyirəm siz... O film... İndiki cavanlar hər şeyi bilirlər... Bəlkə, o film yadınızda ola. Bir qız olur. Evə gəlir. Blokda yubkasını qaldırıb ayaqlarına dezodorant sıxır. Sonra da evə girir."

Evdə bir oğlanla yatağın üstündə atılıb-düşürlər. Guya ki... Başa düşdün də. Sonra qonşu qapını döyür. Bəlkə baxmısan o filmə".

Sərxoş adamlara məxsus aşırı diqqətlə qocanı dinlədi, dediklərindən bir mənə çıxarmağa çalışdı, lakin sözlər anlaşılmaz idi. "Siz nə soruşurdunuz? Başa düşmədim". Qoca eyni sözləri təkrar edəndə başa düşdü ki, düz eşidib. "Hə, siz o filmi deyirsiniz". Qoca açıqca sevindi: "Hə, adını bilir-sinizsə, deyin. O filmi axtarıram. Qız blokda ayaqlarına dezodorant vurur. Sonra da...". "Sizə o filmin necə bitdiyini lazımdır? Yoxsa nə?". Qoca duruxdu: "Yox, mənə o filmin adı lazımdır". "Neynirsiz o filmi?" - soruşdu. Qoca "İstəyirəm o filmə təzədən baxım, o filmin adı lazımdır mənə". Telefonunu çıxardı, amma inanmırdı bu qırıq-qırıq məlumatlarla o filmin adını tapa. Telefonun batareyası bitmişdi. Amma qocanı ümidsiz qoymaq istəmədi: "Telefonunuzu mənə verin, kinodan yaxşı başı çıxan dostlarımdan soruşub sizə deyərəm". Kişi cibindən qələm və kağız çıxardı, nömrəsini yazıb ona verdi və təşəkkür edərək uzaqlaşdı.

Taksi blokun qarşısında saxlayanda onun pilləkənləri çıxmağa həvəsi qalmadı. Siqaret heç bir ləzzət vermirdi, bədən bir neçə günlük nikotin tələbatını almışdı, amma yenə də ritualı pozmaq naminə birini yandırdı. Bir ortayaşlı kişi yaxınlaşdı ona, məhəllənin avaralarından idi, gecəyarı da, səhər obaşdan da onu həyətdə götürdü.

- Salam qaçaş.
- Salam.
- Mənim quşumu görməmişən?
- Quşu?
- Xallı quş, görməmişən?
- Görməmişəm.

Quşbaz başını yelləyib uzaqlaşdı. O da pilləkənləri çıxıb liftin düyməsini basdı, liftdən düşən iki oğlan "Bağışlayın, həyatı köçürdük deyə lifti məşğul elədik" dedilər. Evə girib koridordan qonaq otağına göz atdı, bir həftə bundan qabaqkı otaq idi, boş pivə butulkaları, başından bir az yeyilmiş çips qutusu, külqabıya çevrilmiş boşqablar. Bütün paltarlarını aynından çıxarıb özünü yatağa atdı. Yerə tökülən qəpiklərə fikir vermədi.

O, oyananda alatoran idi. Hamama girib duş aldı, mətbəxə qayıdıb bir pivə götürdü. Yatağına uzandı. Telefonu şarja taxdı. Pivə içə-çə telefonunu açdı. Qeydlər bölməsinə baxdı. Sonra da təqvimə. Bu gün tək gün idi. Operatorun yaddaşında qalan mesajlar telefonuna tökülürdü, endirilməz, lotereyalar, kompaniyalar, ardınca cavabsız zənglər...

Kök qadın onu görən kimi gülməyə başlayıb salam verdi. Divanda onu görən kimi sözlərini kəsib, olduğundan daha gözəl görünməyə çalışıb qızları bir-bir süzdü. Gedib uzaqdakı stolda oturdu. Kaş üzünü, ya da heç olmasa gözlərini xatırlayırdı. Cibindən qələm çıxarıb salfet kağızlarına fotorobotlar çəkməyə başladı. Son çəkdiyi Hitlerə oxşayırdı, yanına svastika çəkib salfeti külqabıya atdı. Saçlarını sarıya boyamış anıq qızı çağırırdı. Arxa otağa keçdilər. Hamama girdi, nəmli duş kabininə "Nuray" yazdı. Qız yataqda onu gözləyirdi, o da qızın yanına uzandı. Sonra zəngi basıb bir şüşə viski istədi. Stəkanı doldurub başına çəkdi, özünü ürəkbulanmadan güclə saxladı. Yenə hamama girdi, su damcıları "Nuray" a hücumu keçmişdi, "N" hərfinin başı pozulmuşdu.

Viski şüşəsini götürüb yerinə qayıtdı, salfetkalan qaldırıb fotorobotlara baxdı, yenə heç biri tanış gəlmədi. Qələmi götürdü, lakin əlləri sözüünə baxmırdı. Pivə istədi, bir uduma pivəni yanladı, üstünü viskiylə doldurub qızın yanına qayıtdı. Qız yataqda hələ də çıpaq uzanmışdı. Kətildə oturub onu seyr elədi. Bir siqaret yandırıb parçə başına çəkdi. Cibindən kağıza bükülmüş marixuananı siqaretlə yandırıb siqareti parçə atdı. Uzaqlardan qulağına bir səs gəldi: "Çək nəşəni tüstüsü dağlara yayılsın". Həyat bir kino lentini kimi gözlərinin önündən keçmədi, amma montajsız kadrlar gəldi qarşısına. Budur, doqquz yaşında, Kürün sahilindədir, lilləri ağac budağı ilə qarışdırır. Ya da on dörd yaşında məktəb yeməxanasında SSRİ tarixi oxuyur. 11 yaşında bir qızla əl-ələ tutub dərstdən gəlir. Avtomatlı OMON-çular mindiyi avtobusun qarşısını kəsir. Uşaq vaxtı gördüyü bir yuxudu bu, göyde uçurdu. Dörd yaşlı mavigözlü qızı xatırlayır. Bir qız onun qarşısına pivə qoyub otaqdan çıxır və o, qızın çiyinə tökülmiş saçlarına baxır. Altı yaşında qonşunun maşınınun şüşəsini sındırması yadına düşür. Universitetin

uzaq küncündəki hovuzun kənarında dayanıb tökdüyü göz yaşları bir film kimi qarşısında canlanırdı.

Araq şüşəsi görünür: "Russkiy standart". Qabağına qoyulan südlü sosiskalara baxır. Uşaq vaxtı gördüyü zooparkı görür - ağ ayılar, qırmızı canavarlar, yorğun fil... Ayrıq bir polis, yanında dostu... O, parkda uzanıb. Yox, bu daha xəyal deyil... Dostunun sifətində şəhər görünməyə çalışan pərt adamın ifadəsi vardı. Əlindəki butulkadan onun üzünə su çilədi, sonra polisin köməyi ilə onu maşına apardılar. Dostu elə hey danışırdı, arada sözlər onun qulağına çatırdı, lakin bu qırıq-qırıq sözlərdən söhbətin məzmununu anlamıq mümkün deyildi. Susuz idi, ac idi, bir cümlə qurub achiğini, susuzluğunu dostuna çatdırmaq istədi, lakin "Görəsən, parkdakı ördəklər qışda harda qalırlar?" - cümləsi çıxdı. Sonra bir müddət susdu, maşın svetoforda dayananda üzünü dostuna tutub dedi: "Acam!" Dostu svetofordan sola burulub bir kafenin qarşısında saxladı, içəri keçdilər. O, vitrindəki ayran bankasını başına çəkib hamısını içdi, salfetka ilə ağzını sildi. Qadın ofisiant kartof və toyuq qızardılmış iri bir tavani onların qarşısına qoyan kimi toyuq döşünü dişinə çəkərək yeməyə başladı. Yemək yedikcə özünə gəlirdi, lakin doymurdu. Bir azdan çörək batıracağı tavani ortalıqdan götürdülər. Qız süfrəyə kolbasa, pendir, dovğa, çoban salatı qoydu. Yedikcə üzündə tox insanlara xas məmnun ifadə yaranırdı. Qulağı səsləri təmiz götürə bilirdi, nitqi də qaydaya düşürdü, dostunun danışıqlarını da anlayırdı. Süfrənin üstündə yeməyə bir şey qalmadığını görüb ofisiantı çağırırdı. Ofisiant süfrəni yığışdıranda ilk dəfə onun sifətinə baxdı və gülməmişdi. Sonra telefonunu alına qoyub yan tərəfdəki divanda yatan gənc oğlanı gördü, telefondan kədərli mahnılar axırdı. Dostu ofisiantın gətirdiyi çay stəkanlara süzüb ciddi söhbətə başlayan adamlara xas qətiyyətlə soruşdu:

- Sənə nə olub? Polis sənə telefonundan zəng elədi, dedi ki, bəs, gəl, halı pisdidi. Deyirəm, nolu, deyir, mənədən soruşur ki, xallı göyərçini görməmişən? Dalınca hansısa film haqda soruşmuşsan. Cibindən 50 manat çıxartmışsan ki, ratsiyanı ver, bütün polislərə bir mesajım var. Polis ratsiyanı söndürüb verib sənə. Sən də ordan anons eləyib demisən ki, mənə Nurayı tapın! Hardasa əlli dəfə demisən bunu! Axırda da özündən getmişən.

- Bu haqda danışmayaq bəlkə?

- Bəs nə haqda danışaqsan? Gecə saat 5-də bu kafedə niyə görüşməmişdik?

- İncitmə də məni... Qoy çayımı içim... - Yaxşı. Bircə bunu bil ki, mən sənənin Tarkovski kimi bir rejissor olmağını gözləyirəm! Qarşında böyük üfiqlər var.

- Cəhənnəm olsun Tarkovski! Mən heç kim olmaq istəyirəm!

Başını aşağı saldı, telefondakı mahnıların qəm-qüssəsi bir az da artmışdı elə bil. Aşiq özünə lənət oxuyur, maşın qun ürəyinə ox sancılmasını tələb edirdi. Oğlanın bu mahnı sadası altında hansı yuxular gördüyünü təsəvvür etməyə başladı. Qədim dövrdür, qəbilə toplanıb, sevgilisinə xəyanət edən qızı cəzalandırırlar, qızın sevgilisi qəbilə başçısının oğludur. Ağsaqqallar qərar verir ki, oğlan cəzanı özü seçməlidir. Oğlan sadağandan bir ox çıxarıb zəhərə batırır, cəladə verir ki, qızın ürəyinə sancsın. Bundan sonrakı yuxunu təsəvvür eləməyə vaxt qalmadı. Çünki yatan oğlan elə diksinib qalxdı ki, telefon vitrinin qarşısına düşdü. Telefonu götürə-götürə üzünü mətbəxə tutub "Nuray, Nuray" deyər səsləndi. Sonra mətbəxə gedib ordan iri bir səbət götürdü, qapını bağlayıb çıxdı.

Onlar da hesabı ödəyib qalxdılar. On beş dəqiqə sonra yaşadığı binanın qarşısında yola salıb bir siqaret yandırdı, pırıltı səsi eşidib alışqanın işığını səs gələn tərəfə döndərdi. Xallı göyərçin idi.

Yola çıxıb bir taksi çağırırdı və kafeyə qayıtdı.

Nuray bayaq onun oturduğu stolda oturub, televizora baxırdı. Onu görən kimi gülməmişdi. "Qəhvə?" - deyə soruşdu, təsdiq işarəsini görüb mətbəxə keçdi, "Səninçün qəhvə almışdım, nə qədər gözlədim, gəlmədin" - dedi. Südü götürdü, qəhvə düzəldib onun qarşısına qoydu.

- Səni çox axtardım, Nuray, tapa bilmədim, o gün çox sərxoş idim, səni harda gördüyümü unutmuşdum, özgə qarılarda axtardım səni.

- Harda axtarırdın məni?
- Soruşma, mən də deməyim.
- Bəs necə oldu tapdın?
- Təsədüfən. Səni tapmaq, itirmək və yenidən tapmaq, hamısı təsadüfdür.
- Bayaq çox qorxdum. Elə bildim ki, kafeyə girəndə məni tanımadın.
- Yox, yox, tanıdım, sadəcə istəmədim...

- Nəyi istəmədin?
- Biz bir sirr pərdəsiyik, hər zaman da belə qalacağıq.

Qəhvə soyumağa başlayırdı, qəhvədən udumladı, stəkana Nuraya verdi, o da içdi qəhvədən. Nurayın saçlarını sıgalladı, əllərindən tutdu. Onu bu təbəssümə bağışlamaq olardı. "Başlayaqsam?" - deyə soruşdu, Nuray tərəddüdlə ona baxdı, sanki sən gücünü toplayıb, "Başlayaqsan" - dedi. Əl-ələ tutub kafedən çıxdılar, yolu keçib, hündürmərtəbəli binaların birinin həyətinə girdilər. Liftə keçib ən böyük rəqəm yazılmış düyməni basdılar.

Pəncərəni açıb qarşısında durdular. Nurayın dodaqlarından öpəndə qız ona qısılib hönkürdü. Birinci özü pəncərəyə dırmaşdı, ardınca Nuray.

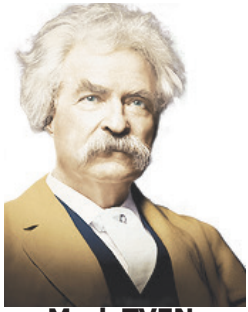
Ölümə bir neçə saniyə qalırdı...

**23 avqust-
3 sentyabr
2015**

(hekayə)

Həyatı köçürtməyin cansızçı detalları

Mark TVEN
(ABŞ)

Son dəblə ge-
y i n m i ş
y elbeyin,
s ı r t ı q, d ə m-
d ə m ə k i y e n i y e t m ə «Gündəlik tu-
fan» qəzetindən göndərdiyini bil-
dirib, təklif etdiyim stulda əyləşdi,
dərhal da mətləbə keçdi:

- Mən sizdən intervü almağa
gəlmişəm. Güman edirəm ki, eti-
razınız yoxdur.

- Nədən ötrü gəlmisiniz?

- Intervü almaqdan ötrü.

- Aha, başa düşürəm. Bəli, bəli.
Hm! Elədir, elədir.

Həmin səhər özümü bir qədər
nasaz hiss edirdim. Başım nəşə təs-
s-avand işləyirdi. Buna baxmayaraq,
durub kitab şafasına yaxınlaşdım, or-
da bir müddət qurdalansam da xey-
ri olmadı. Axırda məcbur qaldım ki,
bu dəmdəməkiyə müraciət edim.

- Deyin görüm, o söz necə yazılır?

- Hansı söz?

- Intervü.

- Aman Allah! Bunu bilmək si-
zin nəyinizə lazımdır?

- Mənasını bilmək istəyirəm,
amma lüğətdə tapmadım.

- Hm! Qərribədir, çox qərribədir.
Mən onun necə yazıldığını sizə de-
yə bilərəm, əgər siz... əgər siz...

- Zəhmət olmasa, deyin. Sizə
minnətdar olardım.

- İ-n, in, t-e-r, ter, inter...

- Deməli, sizcə bu söz «i» hərfiy-
lə başlanır?

- Bəs necə?!

- Hə, deməli buna görə bayaq-
dan onu lüğətdə tapa bilmirəm.

- Hörmətli ser, bəs, sizcə, intervü
sözü necə yazılmalıdır?

- Düzü, mən bunu bil-
mirəm. Lüğətin arxa sə-
hifələrini vərəqlədim,
fikirləşdim ki, bəlkə
şəkillərin arasında
gözümə sataşar.

Yəqin, bu lüğət
köhnədir, çox-
danın nəşri-
dir...

- Mənim əzizim, axı belə bir şə-
kil ola bilməz. Lüğətiniz lap ən
təzə nəşr olsa da, bu mümkün de-
yil... Məni üzrlü bilin, heç də xə-
trinizə dəymək istəməzdim, ancaq
sizi... Doğrusu, mən sizi savadlı,
məlumatlı bir şəxs kimi təsəvvür
edirdim. Siz Allah inciməyin, xə-
trinizə dəymək istəməzdim.

- Üzrxahlığa qəti ehtiyac yox-
dur! Nadanlığımın sərhədi ol-
madığını mən çoxlarımdan eşit-
mişəm. Özü də o adamlardan
eşitmişəm ki, yaltaqlıq edib mənə
yalan deməzlər, buna ehtiyac da
duymurlar. Hə, hə, təsəvvür edin
ki, savadsızlığım o yazıqları həmi-
şə dəhşətə gətirir.

- Təsəvvür edirəm! Amma gə-
lin intervümüzə qayıdaq. Yəqin
bilirsiniz, indi belə qəbul olunub
ki, məşhur şəxslərin hər birindən
intervü alınır.

- Belə de. Birinci dəfədir eşidi-
rəm. Bu yəqin maraqlı olmalıdır.
Bəs siz bunu necə edirsiniz?

- Necə başa salım... hərdən
adam başını itirib ümidsizliyə
qapıla bilər. Bəzi hallarda pis
olmazdı ki, dəyənəkdən isiti-
fadə edəsən. Amma adətən bu
cür olur: intervü alan sual verir,
müsahibi də sualı cavablandırır.
İcazənizlə, ictimai fəaliyyətiniz-
in və şəxsi həyatınızın ən vacib
məqamlarına aydınlıq gətirmək
üçün sizə bir neçə sual ünvanla-
yardım?

- Əlbəttə, buyurun, buyurun!
Amma yaddaşım yaman korşalıb,
güman edirəm üzrlü bilərsiz. Kor-
şalıb deyəndə, nəşə nizamsız olub,
başında aləm bir-birinə qarışib.
Gah cıdır atı kimi yorğa çapır, gah
da tıbağatək elə ləng tərənir ki,
lazımı yerə iki həftəyə çatmır. Bu
məni çox təssüfləndirir.

- Eybi yoxdur, siz bacardığınız
yerəcən xatırlamağa çalışın.

- Çalışaram. Var gücümü işə sa-
laram.

- Təşəkkür edirəm. Hazırsınız?
Başlaya bilərikmi?

- Bəli, hazırım.

- Neçə yaşınız var?

- İyunda on doqquz olacaq.

- Eləmi? Mən sizə azından otuz
beş, otuz altı yaş verərdim. Harda
doğulmusunuz?

- Missuri ştatında.

- Yazmağa nə vaxtdan
başlamısınız?

- Min səkkiz yüz
otuz altıncı ildə.

- Bu necə ola bilər? Axı dediniz
ki, vur-tut on doqquz yaşınız var.

- Bilmirəm. Doğrudan da, bu
nəşə qərribə işdir.

- Hə, doğrudan qərribədir. Bəs
həyatda rastlaşdığınız, görüşdü-
yünüz adamlardan hansını daha
üstün, hamıdan yaxşı hesab edir-
siniz?

- Aaron Barrı!

- Bu necə olur axı?! Hazırda on
doqquz yaşınız varsa, sizin onun-
la görüşməyiniz, sadəcə, mümkün
deyil.

- Bir halda ki, mənim barəm-
də özümdən çox bilirsiniz, onda
məndən niyə soruşursunuz?

- Mən yalnız fərziyyəmi söylə-
dim, ayrı bir söz demədim. Yaxşı,
necə alındı ki, siz Barrla görüşə
bildiniz?

- Təsədüfən alındı. Biz rəhmət-
liyin dəfnində görüşdük: mən-
dən xahiş elədi ki, səs-küy sal-
mayım...

- Allah özün saxla! Əgər siz
onun dəfnində iştirak etmisinizsə,
deməli Barr rəhmətə gedibmiş,
elədimi?

- Elədir.

- Bəs ölüyə nə fərqi vardı ki, siz
səs-küy salırsınız, ya yox?

- Heç mən də bilmirəm. Amma
o, həmişə orijinal adam olub.

- Hər necə də olsa, mən bir şey
başa düşürəm. Deyirsiniz ki, xə-
bərsiz-ətərsiz yoxa çıxıb, eləmi?

- Yox, mən demədim ki, ölmüş-
dü.

- Amma axı o, ölmüşdü, elə de-
yil?

- Nə bilim, kimisi deyirdi ölüb,
kimisi deyirdi ölməyib.

- Bəs siz özünüz necə düşünür-
sünüz?

- Mənim nə işimə qalıb? Məni
dəfn eləmişdilər ki.

- Bəs axı siz... Nə isə, çətin ki,
biz bu məsələni aydınlaşdırıla bilək.
İcazə verin, başqa şey soruşum. Siz
nə zaman doğulmusunuz?

- Bazar ertəsi, oktyabr ayının
otuz birində, min altı yüz doxsan
üçüncü ildə.

- Nə danışır-
sınız?! Axı bu necə
mümkündür?!

Onda belə çıxır
ki, hazırda sizin
nə az, nə çox – düz
yüz səksən yaşınız ol-
malıdır? Siz bunu necə izah
edirsiniz?

- Heç cür izah etmirəm.

- Axı indicə dediniz ki, on doq-
quz yaşınız var. İndi isə belə çıxır
ki, heç demə yaşınız yüz səksən-
dir. Bu boyda ziddiyyət olar?

- Əhsən! Bax, bu sizin nəzəriniz-
dən qaçmadı! Mənim özüm də tez-
tez elə gəlir ki, burda nəşə bir zid-
diyyət var. Amma nə illah eləsəm
də, heç cür aydınlaşdırıla bilmirəm.

- Nəyi aydınlaşdırıla bilmirsin-
niz?

- Həqiqətənmi burda ziddiyyət
var, yoxsa bu mənə elə gəlir. Bax
bunu aydınlaşdırıla bilmirəm. Am-
ma siz necə də iti görürsünüz, heç
nəyi nəzərdən qaçırmırsınız!

- Komplimentə görə sağ olun.
Sizin qardaşınız, ya bacınız var?

- Düşünürəm ki, var. Hə, var...
amma yada sala bilmirəm.

- Belə qərribə cavabı ilk dəfədir
eşidirəm!

- Doğrudanmı?

- Əlbəttə, doğrudan. Mənim ye-
rimdə siz bəyəm başqa cür düşü-
nərdiniz? Qulaq asın! Divardakı
bu portret kiminkidir? Qardaşınız
deyil ki?

- Hə, deyirəm axı! Yadımdan
çıxmışdı. Hə, hə! Yaxşı yadıma
saldınız: bu mənim qardaşımdır.
Vilyamdır. Biz rəhmətliyə Bill de-
yardıq.

- Deməli, qardaşınız ölüb?

- Elədir, ölüb. Amma öldüyünü
dəqiq demək çətindir. Bu məsələ-
də qaranlıq məqamlar çoxdur.

- Yəni demək istəyirsiniz ki, xə-
bərsiz-ətərsiz yoxa çıxıb, eləmi?

- Hm-m, ümumən götürəndə,
belədir. Biz artıq onu basdırmışıq.

- Basdırmısınız? Sağ olub-olma-
dığını bilmədən?

- Yox ey! Məsələ bunda deyil.
Ölməyinə, o həqiqətən ölüb.

- Onda etiraf edim ki, mən heç
nə başa düşürəm. Bir halda ki,
siz onu basdırmısınız və özünüz
də bilirdiniz ki, ölüb...

- Yox, yox! Biz bunu bilmirdik,
yalnız düşünürdük...

- Hə, indi mənə çatdı. Elə düşü-
nürdünüz ki, qardaşınız ölüb, am-
ma o, dirildi, eləmi?

- Ay-hay!

- Mən ömrümdə belə şey
eşitməmişəm. Qaranlıq
məqam siz nəyə deyir-
siniz? Adam ölüb.

Aparıb basdı-
rılar. Burda
aydın ol-
mayan nə
var?

- Bax, məsələ də elə bundadır.
Məhz bunda! Bilirsiniz, biz rəhmət-
liklə əkiz doğulmuşduq, bir cüt
almatək bir-birimizin eyniydik.

Vannada çimirdikəndə bizi səhv
saldılar. Onda iki həftəlik körpələr
idik, hansımızsa vannada boğul-
duq. Amma indiyəcən dəqiq bilən
yoxdu ki, boğulan uşaq hansımız-
dır. Bəziləri elə düşünür ki, bu Bill
olub, bəziləri elə düşünür ki, mən.

- Bu nəşə ağlasığmaz şeydir! Bəs
siz özünüz necə düşünürsünüz?

- Düzünü bircə Allah bilir! Hə-
qiqəti öyrənmək mənimə dünyada
lap hər şeyimdən keçərdim, çünki
bu dəhşətli tapmaca bütün həyatı-
mı qaranlıq qərq edib. Amma si-
zə bir sırr açacam, bu barədə hələ
heç kəs bilmir, heç kimə bir kəlmə
danışmamışam.

- O nə sirdi elə?

- Bilirsiniz, bizim birimizin xüsu-
si əlaməti olub: sol qolunda yekə
bir xal. O uşaq mən idim. Bax bo-
ğulan da qolunda xal olan həmin
uşaq olub!

- Çox gözəl. Amma mən burda
heç bir tapmaca görmürəm.

- Siz görmürsünüz, mənə gö-
rürəm! Hər bir halda, heç cür ağ-
lıma batmır ki, onlar başlarını bu
dərəcədə itirsinlər, götürüb o biri
uşağı dəfn eləsinlər. Amma s-s-s!
Bu barədə doğmalarımın yanında
bir kəlmə də! Allah özü şahiddir
ki, onsuz da öz dərdləri özlərinə
bəsdir.

- Düşünürəm ki, kifayət qədər
material toplandı, iltifatınıza gö-
rə sizə minnətdaram. Xüsusən də
Aaron Barrın dəfni barədəki mə-
lumatınız məni çox maraqlandırdı.
Deyə bilərsinizmi, Barrı böyük
adam hesab etməyinizin əsas sə-
bəbi nədir?

- Boş şeydir! Uzaqbaşı buna əlli
adamdən biri diqqət yetirər. Cə-
nazə duası başa çatdı, izdiham
qəbiristanlığa üz tutdu, mərhu-
mu hörmət-izzətlə cənazə arabası
qoydular və birdən rəhmətlik de-
di ki, son dəfə təbiəti seyr etmək
istəyir. Tabutdan qalxıb, keçib
oturdu faytonçunun böyründə...

Cavan oğlan ədəb-ərkanla aya-
ğa qalxdı, sağollaşdı tələsik ara-
dan çıxdı. Yaxşı həmsöhbət idi,
heyif ki, tez getdi.

¹ Aaron Barr (1756-1836) – Ameri-
kanın dövlət xadimi

Tərcümə edən:
Mahir N.QARAYEV

(hekayə)

İntervü alanla söhbət

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq.

Amma bu heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyüklər zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünyənə kimi qarşımızda bir sirsiz olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Hər suala

Şüşə necə ixtira olundu?

İnsan min illərdir ki, şüşənin nə olduğunu bilir. Uzun müddət ondan bəzək və qiymətli əşyaların hazırlanmasında istifadə ediblər. Şüşə sözün həqiqi mənasında onun ən əsas keyfiyyətindən – şəffaflığından istifadəni öyrənəndən sonra faydalı oldu. Bəlli oldu ki, şüşənin bu üzündən o üzü görünür!

Şüşədən çox qədim zamanlardan bəri istifadə olunmasından baxmayaraq kimsə onun ilk dəfə harda, nə vaxt düzəldildiyini bilmir. Şüşə istehsalı üçün ən əsas komponent qum, sodalı kül, yaxud potaş və əhəngdir. Onları bir yerdə yüksək temperaturda əridib qatırlar. Bu materiallar yerdə çox geniş yayıldığından şüşə hazırlanmasının sirri bir çox ölkələrə bəlli idi. Odur ki, şüşəni ilk dəfə kimin hazırladığı haqda yekdil fikir yoxdur. Mövcud olan versiyalardan birinə əsasən, şüşəni ilk dəfə qədim finikiyalılar ixtira edib. Əfsanədə deyilir ki, hansısa gəminin heyəti Suriya sahillərinə çıxır. Özləri üçün yemək bişirməyə tonqal qalayanda gil çanaqlarını üstünə qoymaq üçün iri daş tapa bilmirlər və bu məqsədlə gəmilərindəki yükün arasında olan iri selitra (natriumun birləşmələrindən biri) parçalarından istifadə edirlər. İstinin gücündən selitra əriyib ətrafındakı quma qarışır və maye şüşəyə çevrilir axır! Buna inanıb-inanmamaq oxucunun işidir, amma Yer üzündə şüşə hazırlanan ən qədim yerlər arasında Suriyanın da olduğu faktıdır. Finikiyalı tacirlər isə şüşə məmulatları bütün Arahlıq dənizi ölkələrində satırdılar.

Kompası kim fikirləşib?

Kompasın ən sadə forması ox üzünə bütün istiqamətlərdə sərbəst hərəkət edə biləcək şəkildə taxılmış maqnitləşmiş əqrəbdən ibarət idi. "Kompas" deyilən bu cihazın əqrəbi həmişə "şimalı" göstərir. "Şimal" adı altında Yer kürəsinin Şimal maqnit qütbü nəzərdə tutulur. Onun yeri dəqiq bəlli olduğu üçün, Yer üzündə - quruda və sudakı bütün nöqtələr xəritəyə həmin o maqnit qütbünə nəzərən köçürülürdü. Beləliklə, kompas səyyahın yerindən asılı olmayaraq, əsl yol bələdçisinə çevrilirdi.

Öz oxu ətrafında sərbəst hərəkətə bilən maqnitləşmiş dəmir əqrəbin həmişə şimalı göstərdiyini ilk dəfə kimin aşkar etdiyi dəqiq bilinmir. Bir zamanlar belə hesab edilirdi ki, bu kəşfi çinlilər 4500 il bundan qabaq edib, amma indi bu versiya şübhə altına alınır. İstənilən halda çinlilər kompasın iş prinsipini bilən ilk insanlardan olub.

Amma biz dəqiq bilirik ki, eramızdan 1500 il əvvəl misirlilər öz şüşələrini artıq düzəldə bilirdilər. Bunun üçün onlar xırdalanmış kvarts daşıyla qum qarışığından istifadə edirdilər. Bu qarışığa kobalt, mis, yaxud marqans qatılarda mavi, yaşıl, bənövşəyi şüşələr almağın mümkün olduğunu da onlar aşkarlayıb.

Eramızdan əvvəl 1200-cü ildən başlayaraq misirlilər şüşə formalarında tökmə qablar düzəltməyə başlamışdılar. Lakin şüşə üfürmək üçün borular xristian erasının əvvəllərində bəlli deyildi, bu üsulun müəllifi finikiyalılar olub.

Şüşə düzəltməkdə mahir ustalar romalıdır idi. Görünür, nazik pəncərə şüşələrini ilk dəfə elə onlar düzəldib. Yeni eranın əvvəlində isə pəncərə şüşəsi adı məişət əşyasına çevrildi!

Kompası kim fikirləşib?

Kompasın ən sadə forması ox üzünə bütün istiqamətlərdə sərbəst hərəkət edə biləcək şəkildə taxılmış maqnitləşmiş əqrəbdən ibarət idi. "Kompas" deyilən bu cihazın əqrəbi həmişə "şimalı" göstərir. "Şimal" adı altında Yer kürəsinin Şimal maqnit qütbü nəzərdə tutulur. Onun yeri dəqiq bəlli olduğu üçün, Yer üzündə - quruda və sudakı bütün nöqtələr xəritəyə həmin o maqnit qütbünə nəzərən köçürülürdü. Beləliklə, kompas səyyahın yerindən asılı olmayaraq, əsl yol bələdçisinə çevrilirdi.

Öz oxu ətrafında sərbəst hərəkətə bilən maqnitləşmiş dəmir əqrəbin həmişə şimalı göstərdiyini ilk dəfə kimin aşkar etdiyi dəqiq bilinmir. Bir zamanlar belə hesab edilirdi ki, bu kəşfi çinlilər 4500 il bundan qabaq edib, amma indi bu versiya şübhə altına alınır. İstənilən halda çinlilər kompasın iş prinsipini bilən ilk insanlardan olub.

Ərəb tacirləri kompasla çinlilər vasitəsilə tanış olaraq onu Avropaya gətiriblər. Dəqiq məlumdur ki, artıq XII əsrdə kompas Avropaya yaxşı tanış idi. Görünür, kompasın ən erkən növü suyun içində üzən ağac parçasına taxılan maqnitləşmiş əqrəbdən ibarət olub.

Növbəti mərhələ fincanın dibindən çıxan ox üzünə taxılmış iynə oldu.

İlk kompasların məqsədi yalnız şimal-cənubu təyin etməkdən ibarət idi və fincanı elə çevirirdilər ki, əqrəbin şimala baxan ucu fincanın üstündəki şimal işarəsinin üzünə düşsün. Daha sonrakı cihazlarda əqrəbin özünə bütün bu cəhətlər qeyd olunan lövhə bərkidilirdi.

Gördüyünüz kimi, Şimal maqnit qütbü ilə Şimal qütbü üst-üstə düşür. Şimal maqnit qütbü Şimali Amerikanın Arktik sahilindəki Butiya yarımadasına düşür. Şimal yarımkürəsinin bütün kompaslarının əqrəbi bu nöqtəni göstərir.

Qədim xalqlar Şimal maqnit qütbü ilə Şimal coğrafi qütbü arasındakı fərqi bilmirdilər. Həmin nöqtələrdən çox uzaqda yaşadıklarına görə, onlara elə gəlirdi ki, kompasın əqrəbi daim şimalı göstərir. Daha sonralar yaşayan, evlərindən xeyli uzaqlara səfər edən dənizçilər isə bu fərqi aşkar edəndə bir xeyli qayğılandılar. Siz Qrenlandiya ətrafındakı sularda üzən qədim skandinaviyalıların təəcübünü təsəvvürünüze gətirin: onlar görmüşdülər ki, bəzi yerlərdə kompasın əqrəbi az qala, birbaşa Şərqa istiqamətlənir!

Mikroskopun müəllifi kimdir?

"Mikroskop" sözü iki yunan kəlməsinin kombinasiyasından əmələ gəlir: "mikros" (xırda) və "skopos" (müşahidəçi). Beləliklə, "mikroskop" "xırda şeyləri müşahidə edən" deməkdir. Bu cihazdan adı gözlə görünməyən çox xırda əşyalara baxmaq üçün istifadə edilir.

Adətən, obyekt insanın gözüne nə qədər yaxın olsa, bir o qədər iri görünür. Lakin onu gözüümüzdə 25 santimetrdən daha az məsafədə tutsaq, onda pozucu, yağın görəcəyik. Belə vəziyyətdə deyirlər ki, obyekt fokusda deyil. Bəs onda, gözlə obyekt arasında qabarıq linza yerləşdirsək necə olar? Onda obyekt 25 santimetrdən də yaxına çəkmək olar və o yenə fokusda qalar.

İndi biz bunu "böyüdücü şüşədən istifadə etmək" adlandırırıq. Lakin adı böyüdücü şüşələr belə, əslində bəsit mikroskopdur və adamları onları bu keyfiyyətdə hələ qədim zamanlardan tanıyırdı. Odur ki, biz mikroskopun kəşfindən danışanda, əslində "mürəkkəb mikroskopu" nəzərdə tuturuq.

"Mürəkkəb mikroskop" nədir? Bu cihazda böyütmə içindəki iki linzaya görə, iki mərhələdə baş verir. Linzalardan birinə "obyektiv", digərinə "okulyar" deyirlər. Obyektiv əşyanı böyüdür, okulyar isə həmin bu böyüdülmüş təsviri bir az da böyüdür.

Əslində, indiki mikroskoplarda obyektiv də, okulyar da bir neçə linzadan ibarət olur. Amma ən əsası, bütün bu mikroskopların ikimərhələli böyütməni təmin etməsidir. Mürəkkəb mikroskop hardasa, 1510-1610-cu illər arasında düzəldilib. Bu ixtiranın müəllifi barədə dəqiq məlumat yoxdur və onu, adətən Qalileyə aid edirlər. Hərdən Danimarka alimi Levenquku da "mikroskopun atası" adlandırırlar. Amma bu, daha çox, alimin həmin cihaz vasitəsilə etdiyi kəşflərlə əlaqədardır.

Levenquq məhz mikroskop vasitəsilə göstərdi ki, taxılbiti, adi bit və başqa xırda məxluqlar diri doğulmur, yumurtadan çıxırlar. O, təkhüceyrəli orqanizmləri və bakteriyaları müşahidə edən ilk şəxsdir. Öz əlləriylə düzəltdiyi mikroskop vasitəsilə o, tam qan dövrənini ilk dəfə izləməyə müvəffəq olmuşdu.

Bu gün insanlar elmin və sənayenin demək olar ki, heç bir sahəsində mikropsuz keçinə bilməz.

Fotokameranı kim icad edib?

Bu gün biz arunda hazır olan fotoskillər çəkə bildiyimiz bir zamanda, bunun mümkün olması üçün yüz illərlə təcrübə aparıldığına çətin inanaq. Fotoqrafiya tək bir insanın ixtirası deyil. Sizi fotonun bugünkü səviyyəsinə necə çatdığımızla tanış etmək üçün gərək onun bütün tarixini qısaca aydınlaşdıraq.

11-16-cı əsrlər arasında insanlar "kameras-obskura" adlanan bir cihazdan istifadə edirdilər. Bu cihaz təsviri vərəq üzünə proyeksiya etmək imkanını verirdi. Həmin təsvirin konturlarını əllə cızırdılar ki, obyektin dəqiq şəklini ala bilsinlər. Aydınır ki, həmin bu kameraya fotoaparat demək mümkün deyil.

1568-ci ildə Daniello Barbaro "kamera-obskura"nın linzadan ibarət obyektivlə və təsvirin dəqiqliyini təmin etmək üçün diametri böyüyüb-azala bilən bir dəşiklə təchiz etdi. 1802-ci ildə ser Tomas Uecvud və ser Hamfri Deyvi kontakt çapı üsuluyla üstündə xüsusi örtük qatı olan kağızda siluetlər və təsvirlər aldılar, amma dayanıqlı şkillər əldə edə bilmədilər.

1816-cı ildə Cozef Nips hələ təkmil olmayan bir fotoaparat düzəltdi. Cihaz kiçik qutudan və mikroskopdan götürülmüş obyektivdən ibarət idi. Nips cihazın köməyiylə ilk dəfə neqativ əldə edə bildi. 1835-ci ildə Uilyam Talbot neqativdən ilk dəfə pozitiv şəkli aldı və bu şəkli saxlamağa müvəffəq oldu.

1839-cu ildə Lui Tager dagerotip prosesini kəşfini elan etdi. Bu proses zamanı təsvir gümüş təbəqə üzərində sabitləşdirilirdi.

Zaman keçirdi, bütün dünyada ən müxtəlif adamlar fotoqrafiyanın təkmilləşdirilməsinə öz töhfələrini verirdilər. Onların hamısını burada müzakirə etmək həddindən artıq mürəkkəbdir, amma ən əsası, siz artıq bildiniz ki, fotonun təkamülü zaman, yorucu səylər tələb edib.

Və nəhayət, 1888-ci ildə "İstəməndray pleyt ənd film" şirkətinin istehsal etdiyi, Kodak sistemli foto makinası satışa çıxarıldı. Onun içində özünün filmi satılırdı. Eni 6 santimetr olan bu film 100 şəkil üçün kifayət idi. Kameradan tam istifadə olunandan sonra onu Roçester şirkətinə qaytarırdılar. Burada filmi çıxarıb, aydınladı və çap edirdilər. Bundan sonra aparata təzədən film qoyulur və müştəriyə qaytarırdılar.

İndi dünyada milyonlarla pərəstişkarı olan müasir foto sənətinin tarixçəsi həmin vaxtdan başlanır.

Bu minvalla ilk sadə, təkdayaqlı tir körpü yaranıb. Növbəti addım yəqin ki, o qədər də dərin olmayan, enli çayın üzərində körpü tikmək üçün onun içində daşlardan bir neçə dayaq düzəldib, onları bir-birinə tirlər, yaxud iri daş lövhələrlə birləşdirmək olub. Bir-birindən aralı iki tir qoyulur, üzərinə ağacları döşəmə kimi köndələnə düzürdülər. Nəticədə indiyədək kənd yerlərində inşa edilən sadə körpülərə çox bənzəyən bir şey alınır. Bu körpülərin daha irisini indi dəmir, ən möhkəmlərini isə polad tirlər üzərində qururlar.

Körpünün aşırımları çox uzun olmamalıdır, amma bunun üçün lazım olan dayaqlar qurmaq mümkündürsə, körpünün uzunluğu istənilən qədər ola bilər. Odur ki, bir çox uzun dəmiryol viadukları məhz tirli körpülər üzərində yerləşdirilir.

İstənilən körpünün iki hissəsi olur – aşırım qurğuları və onların söykəndiyi dayaqlar.

Velosipedi kim fikirləşib?

Əgər velosipedin yaranma tarixçəsini araşdırmağa çalışsaq, yəqin, min illər əvvəl qədim Misirinə qayıdası olacağıq. Belə bir sübut var ki, misirlilərin ikitəkərli bir mexanizmi olub ki, sürücü onu ayaqlarıyla hərəkətə gətirirdi. Lakin geniş istifadə üçün nəzərdə tutulmuş velosipedlərin ilk modelləri 1817-ci ilə aiddir. Məhz onda Almaniyada baron fon Drez ictimaiyyətə "drezina" adlandırdığı bir mexanizmi təqdim etdi. Drezinanın iki təkəri taxta gövdəyə birləşirdi. Sürücü bədəninin ağırlığını qarşısındakı taxtaya verir və gah bir, gah digər ayağıyla yerdən itələyərkən drezinanı irəli aparırdı. Drezina qabaq təkərin oxuna bərkidilən dəstək vasitəsiylə sağa-sola dönürdü.

Baha qiymətinə görə bu mexanizmə "dendi atı" (yəni "əla at") adı qoydular. Yeri gəlmişkən, İngilis kralı Dördüncü Georq drezina minməyi yaman xoşlayırdı!

Bu velosipedlərə zarafatla "drandulet" (?) deyilirdi, çünki onun ağır ağac çərçivəsi və dəmir təkərləri vardı və yol gedərkən həmin hissələr möhkəm səs-küy salırdı. 1868-ci ildə istifadəyə metal oxları olan yüngül metal təkərlər girdi. Bu cür təkərlərin rezin şinləri də olurdu. Bütün bu velosipedlərdə hər iki təkər eyni ölçüdə idi.

Az sonra yeni tip velosiped yarandı – qabaq təkəri daha böyük olan velosiped. Təkmilləşdikcə onların qabaq təkəri də böyüyürdü. Nəticədə ox üzərində olan pedalin bir dövrəsi velosipedi xeyli irəli aparırdı. Bəzi modellərdə qabaq təkərin diametri 1,5 metrə çatırdı, arxa təkər isə cəmi 30 santimetr idi. Sürücü nəhəng qabaq təkərin üzərində otururdu və özünü oturmaqda saxlaya bilməsə, ordan üzüstə yerə yığıla bilirdi!

Və nəhayət, 1885-ci ildə müasir "təhlükəsiz velosiped" yarandı. Bu modeldə təkərlər eyni ölçüdə idi, oturmaq isə arxa təkərdən bir balaca qabaqda idi. Pedallardakı zəncirli ötürücü arxa təkərdən xeyli iri olurdu və ona görə də pedala hər dəfə hərəkətdə, arxa təkər bundan əvvəlki təhlükəli modellərin yekə qabaq təkəri qədər məsafə qət edirdi.

Sonrakı təkmilləşdirmələr velosipedə yavaş-yavaş indiki görkəmini verdi.

Avtomobil kim yaradı?

Bir çox böyük hadisələrdən fərqli olaraq avtomobilin ixtirasını kimsə öz adına çıxara bilməz. O özünün müasir səviyyəsinə uzun onilliklər boyu saysız-hesabsız ideyanın təbiqi nəticəsində gəlib çıxıb.

Özünün mühərriki olan ilk yerüstü nəqliyyat vasitəsini 1769-cu ildə fransız Nikola Kunyo düzəldib. Bu ağır buxar mühərriki, nəhəng qazanı olan, yöndəmsiz, üçtəkərli araba idi. O saatda 5 kilometr sürətlə gedir və hər 24 kilometrədən bir yanacaq və su ehtiyatı bitirdi!

1789-cu ildə amerikalı Oliver Evans Birləşmiş Ştatlarda ilk dəfə olaraq özügüdən arabasına patent alır.

Bu araba dördtəkərli idi, arxasında avar rolunu oynayan daha bir təkəri vardı ki, həm quruda, həm suda gedə bilsin. Evansın arabasının ağırlığı 19 ton idi!

Təxminən 80 ildən sonra özünəyərli ekipajlar üzərində təcrübələr davam etdirildi. Onların əksəriyyəti buxar maşınları əsasında çalışırdı, amma aralarında elektriklə işləyənləri də vardı. Elektriklə işləyən maşınlar sənişinlərdən savayı, ağır akkumulyatorlarını da daşımaları olurdur. Nəhayət, XIX əsrin 80-ci illərində bu sahədə müasir avtomobillərin yaranmasına yol açan iki mühüm ixtira edildi. Onlardan biri daxili yanma mühərriklərinin, digəri pnevmatik, yəni içində hava olan təkərlərin ixtirası idi.

Benzinlə işləyən ilk maşın 1887-ci ildə alman Qotlib Daymler tərəfindən düzəldilib. Birləşmiş Ştatlarda iki qardaş, Frenk və Çarlz Düri Amerikanın benzinlə işləyən ilk uğurlu avtomobilini 1892-ci ildə yaratdılar. Onların maşını "atsız kabriolet" adıyla tanınırdı. Əslində, onlardan sonra yaranan bütün erkən avtomobillər çox çəhətdən qardaşların nümunəsini təqlid edirdi. Kimsə tamamilə fərqli bir şey yaratmaq fikrinə düşmürdü. Qalan ixtiraçıların etdiyi maşına yalnız benzin mühərriki və arxa təkərlərin fırlanması üçün ötürücü qayıq artırmaq olub.

Avtomobil bir nəqliyyat vasitəsi kimi baxandan sonra ixtiraçıların diqqəti onun daha rahat və daha güclü olmasına yönəlib. Onlar tezliklə başa düşüb ki, kabrioletin forması avtomobil üçün o qədər də uğurlu deyil. Tədricən bizim bu gün gördüyümüz maşınları xatırladan kuzovlar düzəldilməyə başlayıb. Mühərrik oturmaqların altından çıxarılarq, maşının ön tərəfində yerləşdirilib. Yüngül velosiped və araba təkərləri daha güclüləriylə əvəz olunub, idarə etmək üçün müxtəlif dəstəklərin əvəzinə sükan qoyulub. Və nəhayət, konstruksiya daha möhkəm olsun deyə, ağac əvəzinə poladdan istifadə ediblər və bununla bizim müasir avtomobillərin yaranması üçün geniş yol açılıb.

bir cavab

İlk körpünü kim tikib?

Bu suala cavab vermək üçün biz lap sivilizasiyaya qədər olan zamanlara müraciət etməliyik. Çünki insan hər yerdə və daim qarşısına çıxan çaylardan keçmək üçün üsullar axtarıb.

Görünür, ilk körpünü insana təbiətin özü bəxş edib – xırda çayın üzərinə təsadüfən köndələn düşmüş bir ağacın timsalında. İnsan isə sonradan bu üsuldən istifadə etməyə başlayıb. Yəqin ki, uzun zamanlar məhz bu cür ağac körpülərdən istifadə olunub, ta ki, qədim zamanların bir mühəndisi çayın ortasına daş töküüb oradan hər iki sahili tirlər atana qədər.

Körpünün dayaqları möhkəm olmalıdır, çünki əgər onlar çöksə, yaxud sel yuyub aparsa, bütün körpü uça bilər. Bu gün mühəndislər adətən dayaqları mümkün qədər dərinədə yerləşdirməyə çalışırlar, bu isə çox vaxt külli miqdarda torpaq işləri tələb edir. Məsələn, Missuri ştatının Sent-Luis şəhərindəki, Missisipi çayı üzərindəki İdz körpüsünü inşa edərkən dayaqlar suyun səthindən 40 metr dərinlikdə quraşdırılıb, San-Fransisko ilə Oklend arasındakı körfəzin üzərində qurulmuş körpünün dayaqları hətta 70 metr dərinlikdədir.

Təxminən 1840-cı ildə şotlandiyalı Makmillan köhnə "dendi atını" götürüb arxa təkərin oxuna dəstək quraşdırdı. Onlar hərəkətli oxlarla pedalla birləşdirilirdi. Makmillan öz "atını" elə sürətlə sürürdü ki, hətta "dəli kimi sürməyinə görə" həbsə də düşmüşdü.

"Velosiped" adı ("baysikl") ilk dəfə 1865-ci ildə yarandı. O vaxt fransız Lalemen "dendi atına" çox bənzəyən mexanizmin qabaq təkərinə dəstəklər və pedallar qoydu.

Nobel mükafatına layiq görülmüş yazıçıların əsərləri bədii silqəti ilə yanaşı, həm də on, yüz, hətta min ildən sonra da onların oxunmasını zəruri edən dərin, əbədi ideyalar daşımalıdır. Yəni, heç də elə başa düşülməməlidir ki, bir problem varsa və onun barəsində yazılıbsa, deməli, o həll olunub, əgər həll olunmursa, deməli, yazıçılar öz fəaliyyətləri ilə heç bir nəticəyə nail olmaq qabiliyyətinə malik deyillər. Əslə! Elə problemlər var ki, onlar daim olacaq, çünki insanın təbiətindən irəli gəlir. Bunlardan biri də insanların öz vətənlərinə, tarixlərinə, vətənlərinin tarixinə yanaşmasıdır. Hara qədər bu yanaşma düzdür, nədir, Vətən məhəbbəti? Düşünürəm ki, bütün bu sualların düzgün cavabını Andriçin əsərlərində tapacaqam.

Sonsuz Vətən eşqi

Bir dəfə, dostlarımızdan biri sorğu aparıb - "Ən sevdiyiniz yazıçı kimdir?" - deyərək, sual vermişdi. Əslində, heç zaman özümə "Ən çox sevdiyim yazıçı kimdir?" sualını verməmişəm. Daha çox "Həyatıma ən çox təsir etmiş əsər və müəlliflər hansılardır?" kimi sual qoymuşam. Və özüm üçün əvvəl bir onluq, sonra on-beşlik, nəhayət, iyirmilik müəyyən etmişəm. Gənclik dövründə, ta ilk gündən 2003-cü ilin martına kimi qəti olan siyahı bir anda dəyişdi. Nə isə...

Nə isə, mənim düşüncələrim bir yana, amma sualı verən, yəqin ki, məndən konkret cavab gözləyirdi. Mən də düşünüb "İvo Andriç" cavabını verdim. Axı, kimdi bu İvo Andriç? Uzaq 1975-ci ildə vəfat etsə də, bu gün özünün roman və hekayələri ilə həyatımda həlledici rol oynamaqda davam edən yazıçıdır. O zaman da - sual verildikən, İvo Andriçin həyatına təsirini qısaca belə xarakterizə etmişdim: "Əgər nə zamansa yazıçı olsam, bu, İvo Andriçin təsiri ilə baş verəcək".

İlk dəfə onun adını evimizdəki kitabxanada, sağdakı rəflərdən ən aşağıda olandakımda, yanaşı qoyulmuş bəyaz iki-cildliyin üzərində oxudum. Kitablar rəfin sağ tərəfində, Tütçevlə Yeseninın şeirləri arasında idi. Biri daha qalın idi, üzərində "İvo Andriç. Travnik xronikası", digərinin üzərində isə müəllifin adının yanında qısa və çox mücərrəd "Hekayələr" sözü yazılmışdı. Bax, həmin o iki cildi oxudum. Amma, deyəsən, 1999-cu, ya 2000-ci il idi-qərara gəldim ki, Nobel mükafatı laureatlarının hərəsinin, heç olmazsa, bir əsərini oxumağa başlayacağam. Amma o niyyətətim də yerinə yetirilməmiş qaldı. Həmin müəlliflərin, xüsusilə də, məndə evdə kitabları olanların siyahısını müəyyən edərkən, orada İvo Andriçin də adının olduğunu aşkar elədim.

Dedim, axı, kimdir bu yuqoslav?! Həminquey, Kamyu, Sartr, Şoloxovlarla bir sırada duran şəxs təsadüfən, ideoloji mülahizələrə görə həmin şəxəfli siyahıya daxil edilə bilməzdi, yəqin ki.

Əvvəl romanı oxudum, onu tez bitirib hekayələrə keçdim. Deyim ki, Andriç kiçik hekayələr ustasıdır. Məhz kiçik-həcmli hekayənin sırası qəhrəmanı prizmasından bu diyarın dərdi-acısı bütövlüklə oxucuya təqdim olunur.

Amma onu da düşünmək yanlış olardı ki, İvo Andriç bədbin bir yazar, durmadan Vətəninin ağır-acısı üzərində baş sallayıb ağlayan kəsdir. Xeyr, təbiətə Vətəninə böyük məhəbbətini onun gələcəyinə böyük ümidlərlə əlaqələndirərək nikbin olan Andriç, kənar müşahidəçi qismində qalmaq istəmir, insanlar İNSANLIĞA, vətəndaşları VƏTƏNPƏRVƏRLİYƏ, kəndlini KƏNDƏ, ziyalıni ZİYAYA səsləyir.

Sonralar İvo Andriçin nasirlikdən başqa, həm də böyük publisist olduğunu kəşf etdim. Hələ İkinci Dünya müharibəsindən öncəki dövrlərdə İvo Andriç bir çox ölkələrdə Yuqoslaviyanın diplomatik nümayəndəliklərində çalışıb, sırf diplomatik fəaliyyətlə kifayətlənməyərək, hər olduğu ölkənin təbiətini, tarixini, coğrafiyasını, insanların diqqətlə öyrəniş, qələmiylə gözəl publisistik oçerklər yazıb. İndi onlardan birinin dilimizə tərcüməsi üzərində işim davam edir, inşallah, tez bir zamanda oxuculara hədiyyə edəcəyəm.

...Üç ay öncə xorvatlarla söhbətimdə İvo Andriç barəsində soruşdum. Dedim ki, çox sevdiyim bir bosniyalı yazıçıdır. Dedilər, "Hə, amma o özünü serb hesab edir". Ola bilər ki, milliyyətə serb olsun, amma heç əsərində - "Mən serbəm, serblər isə ən ali millətdir"- deməyib, bununla yanaşı əsərlərinin hər cümləsində - "Mən bosniyalıyam, bu yaralı, acılarla dolu, gözəl, başıbəlalı Vətənimin övlədiyim!" sözləri oxucunun üzünə hayqır. Andriçin ən məşhur əsərlərinin adlarında və süjetində tez-tez körpülərə rast gəlirik. Bu gün onun bir publisistik yazısını oxudum və tərcümə eləmək qərarına gəldim. Bəlkə bu, onun istiqamətində qismən də olsa bu cəhətinə işiq salar.

Önsöz və tərcümə:
Rüfət ABDULLA

İvo ANDRIÇ

Körpülər

İnsanın həyatı tələblərindən çıxış edərək ucaltdıqları, inşa elədikləri tikdikləri arasında, mənim nəzərimdə, körpülərdən daha yaxşı və daha dəyərli bir tikili yoxdur. Onlar evlərdən vacib, məbədlərdən müqəddəsdirlər, çünki ümumidirlər. Hamıya və hər kəsə məxsusdurlar, eyni dərəcədə hamıya aiddirlər, faydalıdırlar, hər zaman onlara ən çox ehtiyac olan yerlərdə şüurlu şəkildə tikilirlər. Onlar digər tikililərdən daha uzunömürlüdürlər və heç bir zaman məxfi və şər əməllərə xidmət etmirlər.

Bozuntul, yaxud küləklərin, yağışın təsirindən qızarmış, əksər hallarda iti bucaqları yeyilmiş daşların bitişdirildiyi yerlərdə və gözə görünməyən çatlarında xırda otların bitdiyi və ya quşların yuva saldığı nəhəng daş körpülər insanların fərqli yaşadığı, fərqli düşündüyü və tikdiyi, tarix olmuş zamanların lal şahidləridir. Bir sahildən o birinə doğru uzanan zərif polad körpülər, üzərlərindən qatarlar keçərkən tarım çəkilmiş sim kimi titrəyir və cingildəyirlər; onlar sanki özlərinin son akkordlarını gözləyirlər. Onların xətlərinin harmoniyası yalnız bizim nəvələrimizin nəzərləri üçün açılacaq. Bosniya kəndlərinin girişindəki taxta körpülərin yeyilmiş taxtaları ksilofon dilləri kimi, kənd atlarının ayaqları altında guruldadır və oynayırlar. Və nəhayət, dağlardakı kiçik körpülər - əslində, onlara körpü demək də çətindir, əksər hallarda bunlar kiçik dağ çayları üzərindən atılmış ağac və ya bir-birinə bağlı iki tirdən ibarətdir ki, onlar olmadan çayı keçmək müşkül məsələdir. İldə iki dəfə suyu artan çayın seli bu tirləri yuyub aparsa da, kəndlilər, qarışqaların kor inadkarlığı ilə, yeni ağaclar kəsib, yeni körpülər salırlar. Bu çayların töküldüyü kiçik dağ göllərində daşlar arasında tez-tez belə keçmiş körpülərin qalıqlarını görmək olar, onlar bu təsadüfən gəlib düşmüş digər ağaclar kimi, suda qalıb yavaş-yavaş çürüyürlər. Lakin yandırılmağa və ya çürüməyə məhkum, yonulmuş tirlər hər zaman digərlərindən fərqlənir, onların haçansa hansı məqsədə xidmət etdiklərini anlamaq çətin deyil.

Mahiyyət etibarilə eyni olan bu körpülərin hamısı bizim diqqətimizə də eyni dərəcədə layiqdirlər, çünki insanın maneəyə rast gəldiyi və ona boyun əyməyərək adlamaq üçün öz baxışından, zövqündən və şəraitindən asılı olaraq, körpü saldığı yerlərdir.

Körpülər haqqında fikirləşərkən yaddaşında heç də üzərindən tez-tez keçdiklərim deyil, məni xüsusilə valeh etmiş və heyratləndirmiş körpülər canlanır.

İlk növbədə, əlbəttə ki, bu, Sarayevoda körpüləridir. Məcərsi Sarayevonun onurğa sümüyü olan Milatske çayı üzərindən atılmış bu körpülər sanki daş fəqərələrdir. Mən onları bir-birinin ardınca ayrıntılı şəkildə görüb, bir-bir sayıram. Onların bütün tağlarını yaxşı bilir, bənlərini yaxşı xatırlayıram. Onlar arasında gənc oğlanın adını daşıyan biri - kiçik, amma möhkəm, içinə çəkilmiş, təslimiyət və xəyanət bilməyən alınmaz, səssiz qala kimidir. Daha sonra, yolüstü, qatarın pəncərəsindən gecə gördüyüm, ruhlar kimi incə və bəyaz körpülər... İspaniyanın daşsarmaşığı ilə örtülmüş və sularla öz əkslərinə baxıb fikrə getmiş daş körpüləri. Uzun anbarlara bənzəyən, kilsələr kimi içəri müqəddəs şəxslərin və möcüzəli hadisələrin təsvirləri ilə bəzədilmiş, yoğun qarlar səbəbindən üstü damla örtülmüş İsveçrənin taxta körpüləri. Türkiyənin necə gəldi quraşdırılmış və tale tərəfindən "mühafizə olunaraq" möcüzə ilə dayanan fantastik körpüləri. Cənubi İtaliyanın bəyaz daşdan tikilmiş Roma körpüləri - zaman onların dağıdıla biləcək hər şeyini dağıdıb və yanlarında artıq bir neçə əsrdir ki, başqa yeni körpülərin fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq, onlar yenə də əvvəlki tək, əbədiyyətin keşiyində skeletlər kimi dayanırlar.

Beləliklə, təxəyyülüm hara getsə və nəyin üzərində dayansa, mən hər zaman insanların bölünməkdən, ziddiyyətdən və ayrılıqdan yayınmaq üçün nəzərimizin, şüurumuzun və ayaqlarımızın çatdığı hər şeyi əlaqələndirməyə, bərləşdirməyə yönəlmiş sonsuz istəklərinin əlaməti kimi, sadıq və səssiz körpülərə rast gəlirəm.

Arzu və qəribə şüur oyunlarında da eyni şey baş verir. Bir dəfə, dünyanın indiyənəcən eşitdiyim ən qəmgin və ən gözəl musiqisini dinləyərkən, birdən, ortasından dağılmış daş körpü gördüm, tağların kənarları ehtirasla bir-birinə doğru can atır, sonuncu cəhdlə artıq mövcud olmayan tağın yeganə mümkün xəttinə işarə edirdilər.

Əslində, həyatımızın ifadə olunduğu hər şey - söylərimiz, fikirlərimiz, baxışlarımız, gülüşlərimiz, sözlərimiz, ahlaramız - hamısı, tək məqsəd kimi o biri sahələyə yönəlib və yalnız orada özünün həqiqi mənasını qazınacaq. Bunların hamısı nələrisə - nizamsızlığı, ölüm və mənasızlığı aşmalı və aradan götürməlidir. Çünki bizim həyatımız da bir keçiddir, kənarları sonsuzluğa uzanan bir körpüdür. Bu körpü ilə müqayisədə bütün dünyəvi körpülərimiz yalnızca uşaq oyuncaqları, sönlük simvollarıdır. Bizim ümidlərimizin hamısı isə o biri sahələrdədir.

İvo Andriçin keçdiyi körpü

1. "Farengeyt üzrə 451 dərəcə" – Rey Bredberi

Roman cəmiyyətdə baş verən mənfi dəyişiklikləri, distopik rejimin insanları öz istədiyi hala salmasını, beynsizləşdirmə siyasətini mükəmməl təsvir etdiyinə görə totalitar rejimlər tərəfindən qadağan edilmişdi. Əsərdə kitabların yandırılması simvolik olaraq cəmiyyətin robotlaşdırılmasına, interaktiv TV vasitəsi ilə distopik həqiqətlərin mənimsədilməsinə işarədir. Baş qəhrəman Monteq tanış olduğu qarıba bir qızın sayəsində bu həqiqətlərə daha da yaxınlaşır, həyat yoldaşı, dostları, cəmiyyət ilə arasındakı uçurum get-gedə dərinləşir.

2. "Qərb cəbhəsində yenilik yoxdur" – Erix Maria Remark

Remark – müharibənin qəhrəmanlıq pafosunu qırmış ilk yazıçıdır. Onun dürüstlüyü və səmimiyyəti yalnız III Reyxi qorxutmamışdı. Müharibənin iç üzünü açıb göstərdiyinə görə, əsər bir çox rejimlər tərəfindən xoş qarşılanmamışdı. Adıçkilən kitab 1929-cu ildə ABŞ-da qadağa qoyulmuşdu.

3. "Yeni cəsur dünya" – Oldos Xakslı

Əsərdə Qərb cəmiyyətində hökm sürən istehlak məntiqi kəskin tənqid edilir. Cəmiyyətdə baş verən təbəqələşmə, istehlak sivilizasiyasının insanları insanlıqdan çıxarması çox təsirli və inandırıcı vasitələrlə təsvir edilmişdir.

4. "Bülbülü öldürmək" – Harper Li

1960-cı ildə yazılmış bu əsər Amerika cəmiyyətində irqçiliklə bağlı problemləri qabardan ilk romandır. Kitabda müəllimə Hitler tərəfindən yəhudilərin təqib edilməsini pisləyir, lakin zənciləri "ikincidərəcəli" insan hesab edir. Əsər real hadisələr əsasında yazılmış anti-irqçi romandır. Belə ki, yazıçı Harper Li cənubda yerləşən şəhərcikdə böyüyüb və orada baş verən bütün vəhşilikləri öz gözləri ilə görüb.

5. "Nə etməli?" – Nikolay Çernişevski

Kitab – "Vaxt keçdikcə insanlar ləyaqətli olacaq. Onlarda hər şey yaxşı olacaq" - inancı ilə yazılıb. Baş qəhrəman Vera Pavlovna durğun patriarxal həyatdan imtina edib. O, kimi sevcəyinə, evi necə idarə edəcəyinə özü qərar verir və ürəyincə olan məşğuliyyəti seçir.

6. "Kuraj ana və uşaqları" – Bertold Brext

Brext – sadəcə, dramaturq deyildi, yeni teatr sistemini yaradan antifaşist və solçu idi. Onun "Birləşmiş cəbhə mahnısı" alman fəhlələrin döyüş himnina çevrilmişdi.

Hitlerin hakimiyyətə gəlməsi nəticəsində Brext ölkədən köçmək məcburiyyətində qalır. Mühacirətdə olarkən yazdığı "Kuraj ana və uşaqları" (1939) müəllifin vətəninə qadağan edildi.

7. "Portağal mexanizmi" – Entoni Berdjes

Gələcək cəmiyyət elə də cəlbedici deyildi. Küçələr soyğunçular, qatillər və təcavüzkarlar tərəfindən bölüşdürülmüşdü. Müntəzəm seçkilərə və müxalifətin iştirakına baxmayaraq, mövcud hakimiyyət hər dəfə qalib gəlirdi. Cəmiyyətdə heç bir dostluq münasibətləri, sevgi yox idi. Hətta klassik musiqi, ənənəvi "mədəniyyət kodu" öz funksiyasını yerinə yetirmirdi.

Əsərdə əsas surət olan Aleks, Bethovenə qulaq asaraq, balaca qızlara təcavüz etdiyini xəyal edirdi. Cəmiyyət repressiv üsullarla aqressiya mexanizmini dəyişməyə çalışır. Aleks "müalicə" kursu keçdikdən sonra patoloji olaraq təcavüz qabiliyyətini itirir. Cəmiyyət və hakimiyyət müdafiəsiz Aleksə mümkün üsullarla istehza edir.

"Portağal mexanizmi" bizdə bir neçə sual doğurur: İnsanın zorakılıq etməyə haqqı varmı? Sosial təcavüzün mənsəyi hardandır? Dövlət bizim azadlığımızı nə qədər məhdudlaşdırıb bilər?

8. "Ən mavi gözlər" – Toni Morrison

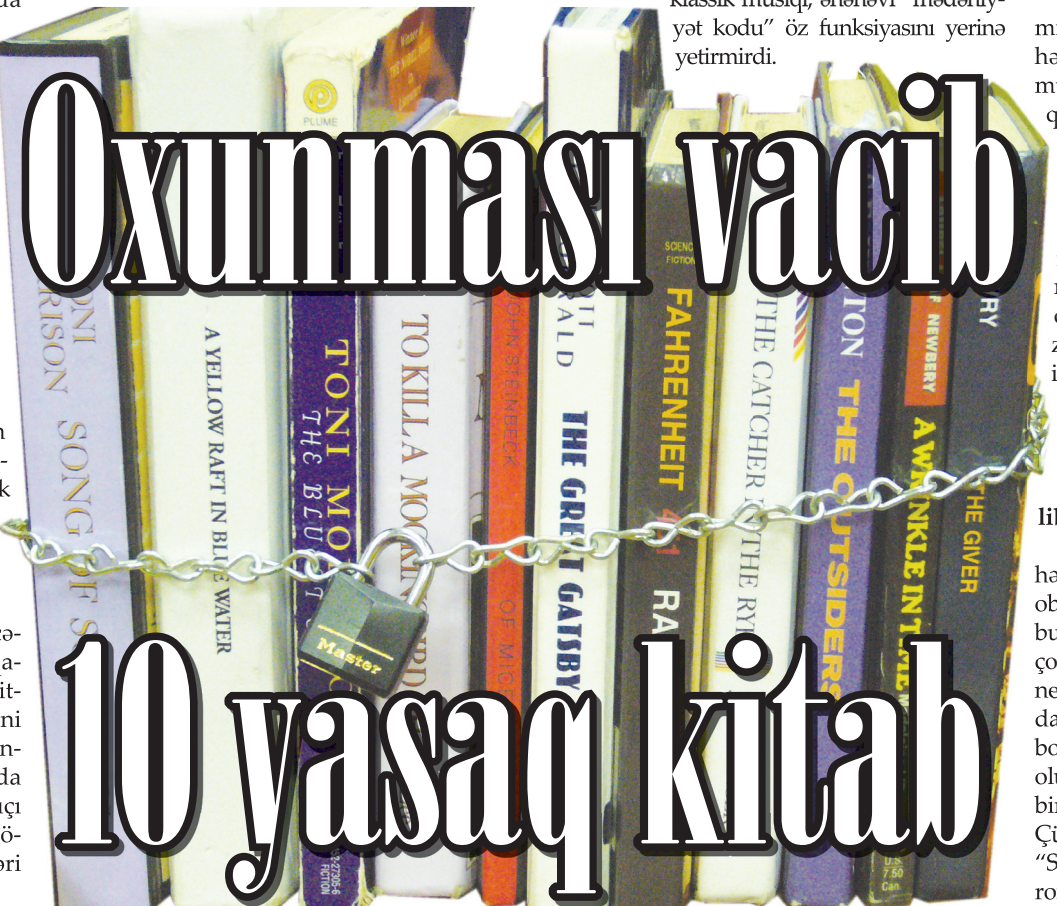
Bu kitab nənki antirasist, həmçinin feminist romandır. Balaca zənci qız Pekola həm dərisinin rənginə, həm də cinsinə görə müxtəlif qəddarlıqlarla üzləşir, bütün müqəddəslər onu aldadır, incidir, təhqir edir. Nəticədə reallıqla əlaqəsini itirən qızçıgöz özündən bir dost uydurur.

9. "Qəzəb salxımları" – Con Steynbek

Roman torpaqlarını itirmiş və minlərlə insanları kimi, bütün Amerikada bir tik çörək axtarışında olan ailədən bəhs edir. 1930-cu illərdə ABŞ-da dəhşətli iqtisadi böhran zamanı milyonlarla işsiz, çadırlarda yaşayan insanlar var idi. Amerikalıların ürəyində qəzəb salxımları yetişirdi. Steynbek bu hadisələri tam çılpalığı ilə təsvir etsə də, Amerika xalqının xilas olacağına da inanırdı.

10. "Sallaqxana № 5 və ya uşaqların səlib yürüşü" – Kurt Vonnequt

1945-ci ilin fevralında amerikalı və ingilis hərbi hava qüvvələri heç bir qoşunu, hərbi obyektləri olmayan Drezdeni mərmiləyir və bu, həmin vəhşiliyin şahidi olmuş Vonnequta çox ağır təsir edir. Bombardman zamanı Vonnequt və digər esirlər zirzəmidə - sallaqxanada işlədikləri üçün sağ qala bilirlər. Drezden bombardmanı zamanı 135 min insan həlak olur. Vonnequt deyir ki, bu fəlakətdən yalnız bir nəfər qazanlı çıxdı ki, o da onun özüdür. Çünki o, hər ölüyə görə beş dollar qazanıb – "Sallaqxana N5 və ya uşaqların səlib yürüşü" romanının qonoranı şəklində...

İki məşhur yazıçı, müasir klassik ədəbiyyatın öncül-lərindən olan iki ad: amerikalı Henri Miller və əslən kubalı olan Anais Nin - 1932-ci ildə, Parisdə tanış olduqdan sonra, evli olmalarına baxmayaraq, birlikdə yaşamağa qərar verən sevgililər. Cütlüyün uzun illər davam edən çılğın eşq macərəsi, aralarında ehtiraslı məktublaşmalara səbəb olub. Henri Millerin sevgilisinə yazdığı məktublardan birini oxucularımıza təqdim edirik.

"Bir daha sağlam düşüncəyə qovuşa biləcəyimə əmin deyiləm. Məntiqli davranmaq. Bu bir sevgi əsasında evlilik oldu, unuda bil-məzsən. Vücudumda sənin parçalarıyla ayrıldım yanından; bir qan okeanında - sənin saf, amma zəhərli Əndəruz qanının okeanında gedirəm, üzürəm. Etdiyim, söylədiyim, düşündüyüm hər şey bu evlilik oxu ətrafında fırlanır. Səni evin xanımı kimi gördüm: tünddərili bir qərblə, ağ bədənlə bir zənci, bütün bədəni, hər yeri göz-dən ibarət - qadın, qadın, qadın kimi. Səndən uzaqda yaşamağa necə davam edəcəyimi bilmirəm. Bu ayrılıqlar ölümdür artıq. Hüqo geri dönüncə nə hiss etdin? Mən hələ oradaydım? Onunlaykən də, mənimlə olduğun kimi olduğun xəyal edə bilmirəm. Kövrəklik. Xəyanət ədənin gözəlcə boyun əyməsi. Quş itaətçılığı. Mənimlə yenedən qadın oldun. Demək olar ki, dəhşətə gəlmişdim. Otuz yaşında deyilsən - min yaşından sanki.

Qəzətlərdə cinayətlər və intiharlarla bağlı məqalələr oxuyur və tam anlayıram; özümü bir qatıl, intihar edən biri kimi hiss edə bilirəm. Heç nə eləməməyin, vaxtın keçməsinə izləməklə kifayətlənməyin, fəlsəfi bir yanaşmanı mənimsəməyin, məntiqli ola bilməyin utancverici olduğu barədə düşünməyə başlayıram. Kişilərin təmasa, yaxud baxışa görə döyüşə atıldığı, bir-birini öldürdüyü, öldüyü zamanlar harada qaldı? (Kimsə Madam Batterflayn o qorxunc melodiyasını çalır - "O, bir gün gələcək!") Hələ mətbəxdə zəncilərə xas o həzin səsinlə mahnı oxuduğunu eşidirəm. Harmoniyasız, monoton bir Kuba ağsı söyləyirsən. Mətbəxdəyken xoşbəxt olduğunuzu və bişirdiyin yeməyin birlikdə yediyimizə görə daha yaxşı olduğunu bilirəm.

Tez-tez əllərini yandırdığın halda, heç sızlamadığını bilirəm. Üzərində minlərlə göz olan, İlahə İndraya yaraşan yeməklə hey ətrafımda doluşanda, yemək salonunda eləcə oturan-da necə böyük bir xoşbəxtlik, necə böyük bir dinclik yaşadığımı bir bilsəydin!..

Bu, həyatdan oğurlanmış qısa bir zaman olduğu üçün mü bu qədər möhtəşəmdir? Bir-birimizə, bir-birimiz üçün bir oyunumu oynayırdıq? Daha azmı "mən"dim, daha çoxmu "mən"? Və ya sən, daha azmı "sən" din, daha çoxmu "sən"? Bunun davam edə biləcəyini düşünmək dəlilik idimi? Yeknəsəqlik nə zaman və harada başlayacaqdı? Səhvlərini, zəif nöqtələrini, təhlükəli cəhətlərini kəşf etmək üçün o qədər araşdır-dım səni, amma tapa bilmədim, ən kiçik bir parça belə, tapa bilmədim. Bu, aşiq olduğum, kor, kor, kor olduğum anlamına gəlir. Sona qədər kor...

Hal-hazırda gözlərinin necə böyüdüyünü bilirəm. Artıq heç vaxt inanmayacağın şeylər, bir daha etməyəcəyin hərəkətlər, bir daha yaşama-yacağın ağrıları, şübhələr, şəfqət və zalımlığımda, az qala cinayət adlana biləcək bir kor atəş var. Nə peşmanlıq, nə intiqam; nə acı, nə günahkarlıq qalıb. Yalnız yaşamaq, dadını aldığın və istəyəndə yenedən tapa biləcəyin dəli bir ümid, bir sevinc deyilsən bu, nə qoruya bilərəm səni uçurumdan!?

Həyat və ədəbiyyat iç-içədir, eşq-sə onları generatorudur, sən buqələmun ruhunla mənə min cür eşq təqdim edirsən. İçindən keçdiyimiz fırtınaya baxmayaraq, demək olar ki, hər yerdə özümüzü evimizdəki kimi hiss edirik. Hər səhər vəzifəmizə qaldığımız yerdən davam edirik. Sənin özünə olan inamın günbəgün artır, istədiyən zəngin həyatını yaşayırsan və inamın artıqca mənə daha çox istəyir, mənə daha çox ehtiyac duyursan. Sənin daha boğuc, gözlərin daha qara, qanın daha qatı, bədənin daha dolğun. Şəhət dolu bir kölləlik, zorakılıq dolu bir ehtiyac. Görünməmiş səviyyədə şüurlu, ölçü-süz bir zalımlıq. Hisslərin sərhədsiz həzzi.

H.V.M."

Hazırladı: NARINGÜL

Məşhur yazıçının sevgi məktubu

QOB

N 35(44) 18.09.2015

Onları müharibə qovuşdurmuşdu, elə müharibə də ayırdı. Dünya kinematografiyasının iki ekstravaqant ulduzunun çılğın məhəbbəti müharibədən sonrakı sakit həyatını yaşaya bilmədi.

Təsadüfən aktyor oldu...

Əsl adı Jan Aleks Monkorje olan fransız teatr və kino aktyoru Jan Qaben 17 may, 1904-cü ildə Parisdə, kabare artistləri olan Ferdinand Monkorje və Elen Petinin ailəsində dünyaya gəlib. Uşaqlığı Parisin şimalında yerləşən Meryel şəhərçiyində keçib. Müxtəlif işlərdə çalışan Jan 19 yaşında "Foli Berjer" tamaşasında kiçik bir rolda oynamaqla, şou-biznesdə karyerasına başlayıb. Bundan sonra o, əsgərliyə gedənə qədər kiçik rollar oynayıb.

Hərbi xidməti bitirdikdən sonra Jan yenidən şou-biznesə qayıdır. O, davət aldığı Paris müzik-hollunda və operettalarda artıq "Jan Qaben" təxəllüsü ilə müxtəlif rollarda oynamağa, tanınmağa başlayır. O vaxtın dəbinə uyğun olaraq, Qaben rol aldığı səhnələrdə çox zaman Moris Şevalyenin səsinə və oxu üslubunu imitasiya edirdi. Sonra o, bir teatr truppasının tərkibində Cənubi Amerikaya turnelərə çıxmağa başlayır. Fransaya qayıtdıqdan sonra Jan Parisdə Mullen Ruj kabaresində işləyir. Qabenin istedadı 1928-ci ildə iki səssiz filmə aldığı rollarda daha artıq üzə çıxdı.

Bundan bir qədər sonra - 1925-ci ildə Jan evlənir. Onun ilk həyat yoldaşı Qabbi Basse olur. Lakin evləndikdən beş il sonra, 1930-cu ildə onlar boşanırlar. Elə həmin il Qaben "Pate", "Şakunsa Şans" studiyalarında səslilərdə çəkilməyə başlayır.

1936-cı ildə Qaben Jülyen Dyüvivenin "La Bandera" adlı hərbi dramında romantik qəhrəman rolunu canlandırdıqdan sonra Fransa kinematografiyasının əsas ulduzlarından birinə çevrilir. Ondən bir il sonra çəkildiyi iki filməki rolları Qabənə dünya şöhrəti gətirir və o, 1937-ci ildə bütün dünyada satış rekordu əldə edir. Bunlardan biri Jülyen Dyüvivenin "Pepele Moko" filmi, o birisi isə Jan Renuarin "Böyük illüziya" filmidir. Bu filmlər həmin dövrdə Nyu-York kino-teatrlarında düz altı ay ekranlardan düşmür.

Bundan sonra Qabənə Hollivuddan gələn təkliflərin ardı-arası kəsilir. Ancaq o, bu təklifləri rədd edir. İkinci dünya müharibəsi başladıqdan sonra Qaben Jan Renuar və Jülyen Dyüvive ilə birlikdə ABŞ-a köçür. Orada Jan 1939-cu ildə ikinci həyat yoldaşı Syuzan Marqaret Jan Moşenlə ayrılır. 6 il birlikdə yaşayan ər-arvadın iki övladı var idi.

Hollivudda olduğu müddətdə Qaben bir neçə filmə çəkilsə də, onların heç biri uğur qazanmır.

İkinci həyat yoldaşından ayrıldıqdan sonra Jan Qabenin aktrisa Marlen Ditrixlə sevgi macərası başlayır.

Həmişə rahatlıq axtaran narahat kişi

Qaben-Ditrix sevgi romanı

Qabənə Ditrixin məhəbbət macərası altı il davam edir. Ancaq bu altı ildə nələr olmur... Çılğın sevgi macərəsindən tutmuş, fədakarlığa və hətta xəyanətə qədər hər şeyin baş verdiyi bu altı ildə onlar o ağır dövrün - İkinci Dünya müharibəsinin bütün məşəqqətlərindən keçsələr də, xarakterlərindəki xüsusiyyətlik (eqo) və narazılıq hissləri bu sevgini məhv edir. Marlen yenə də təkcə Qabənə deyildi, ancaq bu, Qabenin ideal kişi adı qazanmasına da mane olmadı.

"O, indiyə qədər tanıdığım ən maraqlı qadındır". Sahibkar Con Ueyn Marlen Ditrix haqqında belə deyir.

Marlen sanşın, oynaq mələkdən heybətli qadına çevrildi, artıq cazibədarlığının gücünü dərk edirdi. Bilirdi ki, onun bu maqnetizmi nəinki kişiləri, hətta qadınları da özünə çəkir.

Gənc, istedadlı fransız aktyoru çoxdan Marlenin diqqətini cəlb etmişdi. Jan Qaben Hollivudu fəth etməyə getmişdi. Ancaq onun, bütün fransızların ağılı başından alan özündənrazılığı və emosionallığı, özündən tez çıxması, kobud üz cizgiləri və xırıltılı səsi Hollivudda sevilmədi. Vətəninə çox tanınan Jan özünü Amerikada yad və faydasız sayırdı. Əvəzində Marlen buqələmun kimi, hər cür şəraitə uyğunlaşırdı. O, doğma Berlini asanlıqla Hollivuda, möhtəşəm qonorarlara dəyişmişdi. Ona ailəsini saxlamaq üçün pul lazım idi. Özünün bütün açaq-saçıqlığı ilə Ditrix qızı Mariyanı, əri Rudolf Ziberi və onun məşuqəsini saxlayan "əyni donlu kişi" idi.

Jan Qaben və Marlen Ditrix Amerikada "Paris həyatı" kafesində tanış olmuşdular. Fransaya olan nisgildən Qaben tez-tez bu kafeyə gəlirdi. 1941-ci ildə "Paris həyatı" kafesindəki görüş hər iki aktyorun həyatını dəyişir. Jan Marlenlə dost, bəlkə də sevgili olan Heminqueyin onun yanında əyləşməsindən, aktisanın Remarkla qızgın məhəbbət macərası yaşadığından narahat olmurdur. Halbuki, bunlar Ditrix təməşuqlarında heyrət doğururdu. Ditrix də yeni sevgilisindən razı idi. Sonralar o, xatirələrində Jan haqqında belə yazırdı: "Qaben hər bir qadının arzuladığı kişi idi. O, qüsursuz insan idi".

da yaşamağa başlayırlar. Burada Ditrix Jan üçün əsl fransız evi yaratmağa çalışırdı. Jan Amerika yeməklərini yeməyəndə Marlen sevdiyi nəfis Hermes döşlüyünü taxıb mətbəxə keçirdi. O, çox dadlı yeməklər bişirirdi və həm də bu yolla Qabeni ələ almağa çalışırdı. Janın köməyi ilə Marlen fransız dilini mükəmməl öyrənmişdi. Aktyorlar Qabenin doğma dilində danışırdılar. Onların zövq müxtəlifliyi münasibətlərinə xələl gətirmirdi. Daha incə təbiətə malik olan Ditrix teatra getməyi, operaya qulaq asmağı sevirdi, Heminqueyin əlyazmalarını yüksək dəyərləndirirdi. Jan isə bunları vaxt itkisi sayırdı, ancaq bu, onların sevgisinə zərər qədər də xələl gətirmirdi.

Lakin getdikcə "mühafizəkar" fransızın sevdiyi qadınla ciddi mübahisələri düşürdü. Marlen çoxdan ayrı yaşadığı ərindən boşanmaq niyyətində deyildi. O, Rudini yenə də sevirdi, Rudinin də öz sevgilisi var idi. Bu vəziyyət aktrisanı tamamilə qane edirdi. Bundan başqa, o, beləcə, həm də Qabeni qışqandırdı. Onların münasibətinə o dövrdə cərəyan edən hadisələr də təsir edirdi. Belə ki, Fransanın alman işğalı altında olduğunu gören Jan Qaben Marleni də, Hollivuddakı karyerasını da atıb müharibənin qızgın dövründə vətəninə dönür.

Yeni həyat

Onların növbəti görüşü xeyli soyuq olur. Artıq ehtiras sönmüşdü, yalnız aralarında güclü bağlılıq var idi. Müharibədən sonra Jan Parisdə ev kirayələyir və Marleni yanına aparır. Müharibədən əvvəl aralarında olan narazılıq indi daha da güclənməyə başlayır. Müharibənin əzablarından bezmiş Jan Qaben artıq sakit, firavan həyat, rahat quyu və qayğıkeş həyat yoldaşı arzusunda idi. Marlen isə həmin dövrdə çox ciddi maddi çətinlik çəkirdi. Həm Janla olan münasibəti, həm də maddi problemlər onu yorurdu. Ancaq aktrisa əri Rudi ilə boşanmaq fikrində deyildi. Ona, bəlkə də yeganə sadıq olan adam, uzun müddət ayrı yaşadığı Rudi idi.

Jan və Marlen "Martin Rumanyak" adlı fransız filmində baş rolunda çəkilirlər. Bu filmə onların sönmüş sevgi münasibətlərinin işarısını görmək olurdu. Ancaq film uğursuz alınır və kəskin tənqidlərə məruz qalır. Uçurumun kənarında olan Ditrix çıxış yolunu yenidən Amerikaya qayıtmaqda görür.

Səfərdən əvvəl Qaben Marlen qarşısında şərt qoyur: əgər getsə, onların münasibəti bitəcək. Marlen isə getməkdə israrlı idi və nəhayət, Hollivuda yola düşür. Nədənsə, o, əmin idi ki, qışqanc, lakin sədaqətli Jan onu atmayacaq. Bunun o, heç ağına da gətirmirdi. Marlenin Hollivudda olduğu müddətdə ilk vaxtlar onlar məktublaşırlar, lakin günlərin bir günü aktyorun səbir kasası daşır.

Jan artıq bütün bu mifik sevgi oyunlarını bezdirmişdi. Ona əsl qadın, ailə qadını lazım idi. 1946-cı ilin iyul ayında Marlen Qabəndən belə bir məktub alır: "Sən mənim yeganə sevdiyim qadın olmusan və həmişə də olacaqsan. Amma təəssüf ki, mən səni itirdiyimi hiss eləyirəm, biz bir yerdə olsaydıq, yaxşı olardı. Mən səni böyük təəssüf hissi ilə xatırlayacağam. Dərin hüzn və sonsuz kədərlər".

Bir ildən sonra Ditrix Parisə dönür. Ancaq Qabeni qaytara bilmir. Qaben açıq-aşkar ondan qaçır. Bundan iki il sonra isə Jan Qaben model Dominik Furneylə evlənir və nəhayət ki, uzun illər arzuladığı, istədiyi ailə səadətinə dadır.

15 noyabr, 1976-cı ildə Jan Qaben vəfat edir. Marlen bundan çox sarsılır: "O, mənim qəlbimin yarısını da özü ilə apardı".

Bir müddət xəstə yatan yaşlı Marlen bundan sonra Parisdəki evində 13 il yaşayır. Bu illər ərzində onun otağında ideal kişi saydığı Jan Qabenin portreti əskik olmur.

NARINGÜL

QABEN